

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare

*(afară de Iuliu, August)
de două ori pe lună.*

REDACTOR:

GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament:

Pe an 6 fl. (14 franci.)

Pe 1/2 de an 3 fl. (7 fr.)

LEGEA CEA MAI SALUTARE ȘI PATRIOTICĂ.

Suav, maiestotic se aprinde pe al ceriului altar mândrul soare, a cărui raze aurie undulează încântător alungul plaiului imens din patria noastră iubitoare. Adio o boare lină și în aerul îmbălsămit de al trandafirilor odor începem a respira cu pieptul înălțat ce fericite se svicnește de a mângăerilor simțiri. Muncii de gânduri triste, cu sufletul sbuciumat n'avem teamă să tot mai îngănăm la jalnicii șoapte în interesul sorții noastre materiale, în îngrijirea poporului nostru delăsă, căci momintele ce țântese la fericirea noastră adevărată deja au sosit.

Analele istoriei ni sunt dovadă palpabilă, că din letargia adâncă ce a cuprins pe românii în timpuri de restriste, în decursul deceniilor seculari, — când eram că acuși — acuși să ne ștergem cu desăvârșire de pe arena popoarelor europene: frații noștri maghiari cu o mândrie și cevași jalușie au sărit foc întru ajutorul nostru; ne-au condus la palestra culturii, ne-au redesteptat din somnul cel de moarte ce începem a-l trage sub jugul apăsător al slavismului, grecismului și fanariotismului. Principeii Ardealului au fost aceia cari ne-au introdus earăși limba în școlile și bisericile noastre, și ne-au tipărit colo mai prin e cărți românești. Ce zile mândre de voinicie orau acele, când din siml românesc au răsărit Mailații (Majláth), Chinesii (Kinizsi), Cardinalii de Olah (Oláh biboros). Când cu un Ioane Corvin (Hunyadi János) am oprit

semiluna păgânească la Bălgrad: când sub acest viteaz umăr lângă umăr am stat în rând cu iubiiții noștri unguri ca o stavilă neclintită, ca toți atăta șoimi și păjuri nesdravene. Glorie străbună, unde ai descins tu? Reinvie ca fenicele încă odată și ne enărează de zilele acele pline de farmec, când pe umerul eroilor noștri înfrățiți stătea Europa întoagă răzimată, ear gloatele bărbare tremurau fricoase de vitejia lor ce însufia teroare!

Hectora quis nosset, felix si Troja fuisset?

Înima-mi crește de un nobil devotament vâzînd că poporul nostru rustic, blând, rêvnitor, iubitor de rego și patrie, păstrează în sufletul său candid multe calități bune și frumoase. Dorere însă că în prajma lui aleșuiesc ca după pradă lei feroci, să îl adămănească, să îl seducă și prin cabalele țesute despoindu-l până la oase, sub masca celor mai liberale să-i pregătească perirea totală.

Herostrate și a câștigat un nume neperitor prin acea, că în Ephes a aprins templul colosal, splendid și măreț al Dianci. Câte un epigon de al secului nostru modern încă găsim în cele mai multe locuri, carele se încearcă a deveni Herostatratele tomplului arădicat în favorul poporului nostru.

Statul ne-a sărit însă întru ajutor. Guvernului nostru i-a succos după multe stăruințe a crea legea cea mai salutară și cea mai patriotică, carea va avea

menirea nu numai esoperarea bunăstării poporului nostru țeran, dar caro va potea pune mare pedecă multelor unoltiri mârșave, ce tind a sēmăna vânt și a secera fortune în Ungaria, în patria noastră dulce și mult adorată.

Ce mai zile de urgie am ajuns noi de noi în concertul popoarelor europene! Când toate statele propășesc cu pași gigantici la metta culturei și a uniunii perfecte, noi între tirade nepotrivite cu cevași velfă ne răsipim în îmbrâncire unul contra altuia. Naționaliștii daco-români, fuduli, utopiști, esaltați aleargă cu frunza 'n buze după flori de cuc, strigând în gură mare că aici suntem subjugăți, mălțrătați ca sclavii de pe stepele Africei. Aninați rënd de sfoară, acestia apoi toți joacă tremuriș, așa precum le zice în laută burduhanul de minciuni I. Lupulescu. Turburătorii acestia gravitează cătră Dâmbovița, și nu cătră căpitala noastră frumoasă, situată pă malurile Dunărei albastre. Scopul lor nu e înfrățirea loială, ci mijirea din ochi, cătră tendințele periculoase ale Ligei murdarie din vecinitate.

Liga cu un aer de trufie ochiește cu nasul în sus cătră noi, magă privindu-o oblu, mai aproape, ne-am poatea convinge că ea e fără nas, căci ea ne nutrește sbirii bietului nostru popor. Da, liga noastră trufașă pentru salvarea onoarei naționale supoartă și cele mai mari greutăți, fie acele și niște săculețe pline cu galbeni.

Cu a dorului vâpaie ce nu sare ea întru ajutorul celora din Besarabia? Unde muscalul cu sbicuirile împlătite de curele taie scrigele pe spinarea urgisiților români, transportându-i departe, sus la nord, în pușcăriile și ocele Siberiei! Da acolo în Besarabia, unde suflarea românească fără eler, fără beserici, fără școli românești, jace în agonia morții!

Ce nu sare întru ajutoriul celor din Bulgaria? Căci nu esistă un colț de pământ în lume, unde intoleranța să fie mai aprigă, — violența și asuprirea românilor mai fără păreche, ca în acest stat bulgăresc!

Ce nu aleargă în ajutorul celor din Sērbia? Unde dealungul Dunării sunt sato

întregi românești, fără ca să se bucure de cultivarea graiului românesc. Pentru ce au suferit românii noștri dincolo de Carpați, că la mandatul regelui Milan — în oarba mânie că și-a pierdut resbolul încins cu Turcii — să se împuște cu fi-nca luptei tot al zeccea ostaș din regimentul său român, și prin asta să se impimeze pata cea mai rușinoasă pe numele de român!?...

Ce nu poartă grije Liga de românii desnaționalizați total din Tracia, Macedonia, Albania, Turcia și Grecia?

Ori colo la țermurile mării adriatice, de ce nu-și jertfește obolul său pentru salvarea acelor români isolați, cari vorbesc încă frumosul dialect istriian?

Hic Rhodus, hic salta! În sucursul acestora ar trebui predată piesa teatrală a martirului Lucaciu adăpat din cucutele minciunii, — a goli până la delirium tremens cupa vinurilor de champagne, și a bate în tălpi ca urșii la cancanuri naționale, ear nu pentru niște trași — împinși de Slavici, Cașolțan, Balteș, Raț et tuti quanti de pânura lor, cari contra ungurilor scârșnese din dinți sēlbatic, făcând elăbuci la gură, și cu buzele umflate de uneltirile și apucăturile neonestе, propăvăduiesc doctrina caracterului eminentente anti-național. Pentru aceste milioane de români să devină Liga mecenate, căci astăzi pentru noi acestia numai cu numele mai vegetează încă nițel timp, deoarece azi-mâni pe fericirea lor se va fini clădirea muntelui de ruine!

Dacă la noi ar fi atât de mare antagonismul contra românilor, en să vedem unde-s martirii cei torturați între spasmi de dorere? Unde-s satele taciunate cari se vâietă între bociri sfâșietoare? Pe unde curge valul cel de sânge, ce se varsă șiroiu din piepturile alor mii și mii de români prigoniiți? Ori doară acolo demonstrațiuni nevinovate ar fi bărbăriile asiatice, atrocitățile, cari ungurii pe călea cea mai căvalorească le-au manifestat față de unii români șarlatani din Arad, Turda și Simleu? Dacă atare ciopor de boi ar face peregrinagiu anticonstituțional ca la noi

cătră Viena, în ori care alt stat civilizat, stau bun că la moment aceea ar fi țirți la macelărie, ori între înjurări și hohote sareastice uciși cu petrii pe stradele publice. Noi însă ne-am înecat revolta noastră într-un sarbed murmur, și ne-am îndestulit cu atâta, că am conces ca unii sodali între aclămări de ale patriei salutări, să atingă doue-trei giamuri dela casele unor trădători ingrati.

Să punem numai mâna pe inimă și cu un gram de logică să ne întrebăm, că de atunci, decând iubiții noștri unguri ne-au eliberat de sub robia iobăgească, în trei-patru decenii numai, nu am progresat și înaintat oare mai mult pe terenul cultural, ca nainte de aceasta seclii întregi?

Și în schimb când maghiarul ne zice fidel:

Între noi să nu mai fie
Decât flori și harmonie,

Eu ți-s frate, tu-mi ești frate,
În noi doi un suflet bate.¹⁾

ce pofteste el altceva dela noi, decât numai ca în interesul nostru bine priceput să învățăm și noi ca alte naționalități limba statului, și să iubim și noi întocmai ca ei, cu tot sufletul nostru aceasta patrie comună.

Când vom fi toți cu unire,
Nu ni frică de perire,
Nici de ura ce desbină,
Nici de sabia străină.²⁾

Hora dulce a înfrățirii o voiește el să dureze între noi. Amiciția inocentă alui Castor și Pollux, alui Damon și Pythia.

Regele Cyr adunându-și o mulțime de proțiosități și giuvarii, le-au împărțit acele toate între amicii săi, pentrucă — zise el — amicii lui sunt cu mult mai proțioși ca și aceste comori.³⁾ Maghiarul încă ne-a donat în totdeauna tesaurii cei mai scumpi ai culturii.

Da. Căci pe terenul cultural nu schimbăm chiar nici azi cu frații cei dela Du-

mărea de jos, despre cari zice «Curierul» că au niște boserici, cari numai atrag pe nimenea în sinul lor, din cauza dărăpănării complete; un eler avilit, îndobitocit, carele în cele mai multe locuri cu căldărușa în spate umblă din casă în casă, a cerși câțiva gologani spre susținerea sa miserabilă și-ți servește un serviciu divin într-o limbă diformată ce te scandalizează prin cinismul expresiunilor. Unde (Era noauă. 1893. nr. 182.) nu sunt locale de școli, nu pot contribui în mod serios și eficace la întreținerea lipselor de învățământ, și unde școlile mare parte stau fără recuise, fără bănci.

Poporul cel mai întâiu în lume azi acela e, carele dispune de cele mai bune școli, și dacă nu e azi va fi de securmâne. Luminarea minții, nobilitarea inimii numai ne va conduce la înțelepțiu-ne care e tăria, arma și scutul fiecărui individ român. Roaua nu poate p' o floare ofelită și uscată a-o reintenări; poporul nostru ce era aproape a se vestezi, dorește cu ar doare după roaua recreatoare.

Condus de aceste principii, vedem că guvernul nostru actual a luat sub grija sa părintască toată educațiunea și instrucțiunea din țară. Aceasta grije și controlare va fi cu mult mai intensivă ca până aci, și să nu reuităm, că el a ținut prin aceasta mai tare la prosperitatea noastră din țară, unde impunem cu un număr de trei milioane.

Paserea să cunoaște după cântul său, lăutarul bun după arcuș, soldatul brav după sângele rece ce-l păstrează, neguțetoriul aproape de criză după lucsul ce-l desfășură, butca goală după sunetul tare, și după svonul ei ce resonă a foame, gumanul după încăpăținare, car patriotul fals după sgomotul ce-l face.

Ei bine când atare lucruri sunt știute și aproțiate după meritul lor, să ne bucurăm, că imbutul tuturor sfortărilor și opintirilor antipatriotice a unor revoluționari din șirul nostru, maghiarii, ne tind mijloacele favorabile a viitoriului nostru de aur? Să nu salte inimile cu o mândră osaltare în piepturile noastre vând tronienele întunecoase de negri nori cum să

¹⁾ Alesandri.

²⁾ D. Bolintinean.

³⁾ Maximus: Sermo de amicitia

răsfiră la arșița soarelui ce ne răspândește lumină, cultură, îndestulare?!

Legea din ceștiune precând de o parte ne asigură cele mai imense avantaje culturale, de altă parte pentru învățătorii noștri până aci asupra este un eden realizat, ce până azi nici în vis, nici pe aripele gândirii a iluziunilor celor mai fantastice nu s'a pomenit.

Am avut e drept și până aci o lege sancționată, nainte de 25 ani, în tenoarea aceasta (1868 artichu de lege XXXVIII, și 1876 artichu de lege XXVIII) Ba și în timpul mai nou la anul 1883. Dar cu dezvoltarea prea lacsă a drepturilor autonome, am ajuns între ciocan și nicovală; sub paliul acestor autonomii sau ascuns firmele cele mai nerușinoase, cari sēmănând neghină, au produs agrii plini de spini și mărăcine, și când am aretat cu degetul desastrela periculoase la cari cu fudulie goală încontinuu ținteau, ei cu o falcă în ceriu cu alta pe pământ răcneau: «noli me tangere!» Noi ungurenii voieam a nu-i lăsa a trăi.

Cu școlile statului, cu școlile comunale și a altor confesiuni din țară e lucru netăgăduit, că nu am potut rivalisa. A obvenit încă și aceea anomalie, că nu am avut patrioți, docenți aprobați, decât numai niște mercenari flusturați, cari abia știeau cu o bucherie zăpacită ingava junimea de bună speranță. În unele locuri mulți cu gărgăuni în cap și cu musca pe căciulă seduceau frageda generațiune, cu unele prostii de ale lui Ilarion și Densușan, stărnind ură contra patriei și rasei maghiare; în loc de a-i instrua să-și cunoască vatra strămoșească, le arătau atlasele oprite, vorbindu-le de Dobrugea, dorobanții și curcanii din București, de roșorii din Călăfat, apoi treanca-fleanca și nimică; în loc de innuri sublime și cântări școlastice ori besericești, i învățau arii sterpe, nepotrivite și destrămate de a lui Iancu, Butean, Hora, Cloșca și Crișan. Resultatul cu finea anului școlastic era apoi un zero, o nulă arădicată la a șoptea potință a nepotinței, un fiasco, o decepțiune rușinoasă! Coecus coecum ducit, -- zice un proverb vechiu.

Cunose și în ziua de azi (cino se îndoește ceree statistica țării) suto de comune românești, unde nu este școală de fel și tînărețul crește ca vita, fără nici o educațiune. Da, sunt zeci de comune și catune, unde nu este un singur de om, ori copil de țeran, carele să-ți știe iscali la cutareva zapis baremi numele său. Sunt învățători și azi cu 50—60 floreni la an, (puși pe răvaș numai și aceea), cari atunci când cu ferdeala (merța) pe spate și cu desagi pe umeri umblă și le colinda ca leafa sa miserabilă din prag în prag alătura cu boarul, stăvarul, ori ciobanul de purcariu, să pomeneste cu o indignățiune pretutindenea, și pre lângă injurăturile, sudalmele ori altele epitetes demne de următorii lui Pestalozzi, Diesterveg... ce le capătă, să se bucure dacă a ajuns a casă întreg și tea-făr cu niște boabe pline de gunoiu în cercul familiar, unde cu inimă repusă în dcrere ascultă la casnicii lui ce-i strigă gelnie după pânea de toate zilele.

Sunt comune și azi unde dascădul e helotul, obeala preotului ori a protopopului cercual, cari îl pune și repune după cum îi taie capul, ba în intervalul unui an se păreandeză câte patru-cinci învățători la câte un post deplorabil. Focul ardea la degete și întrevenirea statului a fost chiar de lipsă, căci în țară confesiunile noastre în doae mii de comune nici până azi nu și-au zidit școli, și apoi 5270 învățători sunt, cari nu-și au sălariul stătorit de guvern.

E statul de vină dar pentru atari abusuri, șlendrianii? Nici decât. El demult a croit cu mâni dibace periferia instrucțiunii, a asigurat esistența recerută pentru fie-care învățător, dar cele doae confesiuni ale noastre promițând (și jurându-se: să n'ajungă soarele cu picioarele) esecutarea corectă a legilor, a ajuns prin nepăsarea, ori neutralismul conducătorilor, prin agitările secrete și corumpătoare la încercăturile, din cari azi dascădul anvoie să poate descurea. Cu el împreună în cele mai multe locuri ni sunt periclitare instituțiunile noastre de învățământ și e toemai bine, că în oara a

doasprezece statul ungurese a prins mai cu tărie frânole guvernării peste școlilo noastre.

Legea votată în cămără la 4 Mai a anului trecut, stătorește și pentru cel mai din urmă învățător o leafă cu minimul de 300 floroni, (șese-sute coroane). Dacă vom regneta aci că pre lângă acest să-lar fiecare învățător are gratuit cuartir corespunzător cu intravilanul necesar, unde poate să-și conducă grădina de legumi și pomării, unde se poate deprinde în oare de recreațiune cu stupărit ori cu alt ram de industrie necesarie; că dispune de o curte (ocol) unde poate să-și ardeice și cel mai modest 3-4 porci, ori o vacă și o mulțime de galițe (hoare) etc. vom reieși la rezultatul că numai aceasta sumă ficsată pestrece peste cele șese-opt sute de floreni, cele primește un învățător destoinic cu familia sa dela oraș, fără altul cât de mic câștig lateral. E voarbă aci numai de minimul, căci în înțelesul legii maximul poate fi urcat după împrejurări, așa încât vor fi posturi și cu cincii, șese, opt sute de floreni. Afară de aceasta fic-care docento va primi un cuincuenal de 50 fl. a cărui maesim poate fi până la 250 floreni fără preferință la leafa sistemisată. Dignitatea lor nu se va compara mai mult cu a servitorilor, dintre cari mulți (ai statului, ai căilor ferate etc.) încă au trei, patru sute de floreni, dar alta nimic, nici cuartir, nici cuincevenal, nici aspirațiune la un post mai ameliorat. Confesunile de aci nainte vor fi silite a întregi minimul la 300 floreni pretutindenea, căci la casul contrar suma restantă o va supleni-o statul. Dar atunci la ingerința statului se va începe curățirea grajdurilor (staul) lui Augias; din antișambra muscelor știentifice, din sanctuarul areopagului veneticii și profănătorii cei fără de vocațiune vor fi dați afară; plevele se vor resfira în vânt, ear grăunțele curate vor rămănea locului, sub tutela și protectoratul statului. Mai mult nu vor depinde de la patrafirul aurit a cutăruiva popă îndopat de spirtul tribunșilor, nici de camilafca țuțuieță și vëlul negru al bizantinismului, dar nici dela

cutareva chitor (curator) ori bocotan prost, necult, carelo cu magazina lui de băgău, a devenit doară uncaltă oarbă în serviciul unui ori altui agitător.

Munca învățătorului o drept, atunci va deveni grea, dar iustă, ocuitabilă și mult controlată. Recompensa însă i va fi marinimoasă. În comună el va fi cel mai cu vază, mai deștept și mai cinstit cotățan.

Eată donul cel mai prețios, ce legislațiunea patriei noastre ni-l întinde cu ocaziunea espozițiunii milenare, când ne pregătim a serba aniversarea a mica dela fundarea statului maghiar! Flamură maiestestică infiptă pe columna sublimă alor zece veachiuri espirate!

Poporul devine mai mare în măsura în care învață a se cunoaște pre sine și poterile sale. Să-i tindem cunoștință de ce este el și în curând va fi ce trebuie să fie!

Din acest punct de mâncare și un-gurul ni pune generos la dispozițiune toate mijloacele conducătoare la cultura nefalsificată. El știe bine, că dacă vom vorbi cu toții pre lângă limba noastră maternă și limba patriei noastre comune, dacă la nivelul culturai între noi nu va sta nici o pedecă, îi vom fi credincioși și sinceri. Sângele nu se preface în apă. Vulturii numai vulturi crese. Din trupina bătrână și putredă a fagului încolțește vlăstare tînără și vioaiă. Așa și din poporul nostru voiește a formă o massă compactă, îndestulită și fericită cu destinele sale, carele apostolii săi să nu și-i cercș mai mult preste confiniile țării noastre, ci aici între noi în mijlocul nostru, în accia cari știu că gloria țării și a sa mărire este corona vieții noastre contemporane, și cari știu că rivnirile trufase înveci aduc pierzare. Ce atitudine vor lua confesiunile noastre față de aceste juste dețermuriri? O știm prea bine! Guvernul însă nu va ceda o iotă din măsurile sale, și dacă la trei admonițiuni cutareva confesiune nu va procedo intențiunilor curate maghiare, școala necorespunzătoare va fi închisă pentru totdeauna. Statul apoi la moment se va îngriji de localități co-

respunzătoare recerințelor pedagogice și didactice, să va îngriji de învățământul poporal și de șilarul învățătoresc. Străinul care va cerceta apoi aceea comună, va vedea acolo cu o trufie nu bordoie și cotețe cu numele de școli, nu ciorobor de prunci pe strade, la găște și la porci în timp de frecuentarea școalei, și nu învățători fanatizați și prosti, ci bărbați educați și conștii de chiamarea lor maiestooasă, disciplină esemplară și zidiri pompoase.

Nu comoara, nu aurul este bogăția neamurilor, și nu calici, nu miseria este cărăcia oamenilor. Voiește și vei potea, luminează-te și vei fi! Viața cea mai prețioasă zace în știință, ear paupertatea, proletariul naște din ignoranță. Artea tuturor artelor zace în educațiunea și instrucțiunea rațională. Socrate zice că unicul bun în lume e știința, ear reul exclusiv e neștiința.¹⁾ Unicul bun e știința, căci prin ea dorești numai ce e adevărat, ce e bun și ce e frumos. Cel mai principal rău e neștiința, prin care nu știi nici ce trebuie să încunjuri.

Aristip serie: «Mai bine să fii sêrac decât prost. Cel sêrac are lipsă numai de bani, dar cel prost, cel neinvățat are lipsă și de omenie și de cultură. Sêracul e om cu toate că n'are bani, dar cel neinvățat (neprecopsit) ne având cultură, nu e om. Cel ce nu are bani cerșește dela oameinii îndurători, dar cel ce nu are minte pe nimene nu-l agrăiește să-i deie.»²⁾ Dacă noi *a priori* dispuneam de calitățile frumoase, românul nu era căprioară și dușmanul nu era leu. Cu inimă cernită, cu față sumbră și compătimitoare românul nu ar fi plâns jalnic în sughiți veacuri întregi, dacă avea bărbați deștepți, cari prinzându-l de mâne să-l fi fost învățat cum are să-și aducă tributul, prinoasele sale la altariul sacru al patriei noastre maghiare, unde ungurul cu un sîn de dor sêtos ne chiamă încontinuu, să aprindă în inimile noastre sântele flăcări ale iubirei și ale înfrățirii adevărate. Libertatea trăiește între noi, egalitatea despre care cântă

mulți că ar fi în ceriu e în mijlocul nostru. Să nu ne astupăm cu palmile ochii, căci atunci zău, nu putem privi Aurora plâpândă pe ceresul ei tron.

A fost păcat strigător la cer că s'a lăsat prăbușit poporul legat la mâni de sfoara celor ce dau între fanfaronadele bombastice cu băta în baltă, căci n'au observat că tot atunci dușmanul tiran i-au acățat celalalt capăt la gât să-l zugrume. Și azi când pe acest teren sună mai tare aksioma: perirea ta din tine Israele, eată că maghiarul ne croiește marinimos singur o lege, a cărei urmări salutarie vor fi binecuvântate de nepoții și strănepoții noștri.

E timpul să ne rovocăm în memorie cele din trecut, să nu ne sbuciumăm contra legilor de față și în interesul patriei noastre să fim cu grije pentru viitorul nostru falnic!

Trecutul să ne fie aluatul pâinei din venitor!

Ne temem doară de maghiarizare, pentru că stățul maghiar va conduce imediat instrucțiunea poporală? Ce pericol zace în imprejurarea, că un biet român desbrăcându-se de fleandurile trecutului, îți va vorbi cu plăcere ungurește, în limba aceasta sonoră, cu carea în viața sa are pretutindenea să întimpine toate grijile și lipsele sale? Țiganul corturar e cel mai de jos, cel mai defaimat în lume, și totuși afară de limba sa țiganească îți mai vorbește în totdeauna și o altă limbă străină. Nu e o infamie, o batjocură pentru român, că el nu e în stare a-ți vorbi nici cât un țigan, baremi mai încă una limbă?

În comitatul Aradului eunose comuna Șiriei (Világos), unde poporul a devenit mai jos decât la sapă de lemn, în urmarea nimieirei promontoriului, unde abia a zecca parte începe într'o besericută alui din deal, și carele ar avea lipsă încă și de patru școli, ori de ceva însușire a cutăreiva industrie de casă, ca să nu-și petreacă zile-nopți întreg timpul în spe-luncile întunecoase ale birturilor puturoasă, zic eunose aceasta comună, și la biroul postal cu însumi am anumărat 134 (unasatătrecizeci și patru) din matricula

¹⁾ Erasm. Liber 3. apoph.

²⁾ Laertius. Lib. 2.

«Tribunei» dela Sibiu, care ziuar murdar, pornografie sã espedează regulat la plugarii toropiți și blogi de sãrãcie din aceea comunã. Potem sã ne închipuim ce mai ciocoi, ce lupi rãpaci grijese acolo turma de oi! În acest modru, cu atare culturã rãtãcitã, unde ne vom opri pe poteca alunecãtoare ?

Ave ! . . . Fi salutãtã deci lege patrioticã, carele înteste la fericirea noastrã materialã și spiritualã. Prin tine vom fi oerotiți de vãlmășãgurilo vremilor amare și întunecoase.

Aceasta lege salutarie va efoptui consolidarea statului, fãcându-l mare, puternic și îngrozitor. În maghiar am dat pãnã acum cu peatrã, ear el vine de ne întinde azi pãnea de toate zilele. Actul de împãcare, ceasul înfrãtirea a sunat : ambele nãțiuni cu pleopele inundate de lacrimi trag vëlul uitãrii peste timpri reci ca nepãsarea. Noi fãtã de maghiari nu mai ducem azi viațã moartã.

Așa ni stã bine, așa ni stã fumos !

Aceasta lege codificatã ne dã garanțã cã nu vom declina, ci vecinie vom persista în perseveranțã cu frații nostri unguri, cu cari ne va succede a topi tuturor opoziționalilor sîmțirea lor cea de ghiatã.

Așa. Vom iubi din seamã afarã, cu dor, împreunã cu ei Hunia, patria noastrã dulce a Ungariei.

Nimic nu e mai eficace (energios)

ca simțul patriotic cel datorim patriei noastre. ¹⁾

Ce sã clipim chioris noi cãtrã alta țarã fie aceea și Romãnia, dacã noi avem alt pãmînt carele ne-a crescut în leaganul sãu, pãmînt, carele primindu-ne odatã în sînul sãu, cu alui gliã ne va astrucã ! ? Leonida s'a jertfit pentru Sparta, Regulus pentru Roma, Zrinyi pentru Ungaria. Pã Phocione de și Pãu înveninat athenionii, dar voarbele lui ultime au resunat despre iubirea patriei sale. Aristide cu toate cã a fost esilat, despre țara lui totuș cu fervoare, cu amoaia cea mai infoatã a vorbit. Consecințã evident eluce și ne spune și noauã datorințã noastrã.

Urle apoi cu vehemențã cumplitul criveț, mugeascã cobitor vânturile, vinã potop vandalul de pãgân cu toate plagele multe ca nãsipul mării, ca ghiarele mustãrii: noi ca zimbrii fioroși, ca fulgerii resbitori, îi vom aștepta la vetrile noastre din moși stremoși. Teamã n'om avea ce purta, cãci înfrãtirea sincerã a naționalitãților de aici va formã stãnca cea de granit neinvinsã, cãreia nu vor face stricãțiune sãgetile din tolba alieanã.

Eatã legea cea mai salutarie și patrioticã care e menitã sã ne îndulceascã chinul !

A. Pituc.

¹⁾ Nincsen hathatósabb érzés, mint a hazafui kötelességnek szent érzése. Kölcsey.

PRIMUL CONTACT AL UNGURILOR CU AL RUȘILOR.

I.

Linia confiniarã a popoarãlor slave din seclul al IX-lea încã nu s'a prea putut estinde spre Sud dela gradul 50 al lãțimei nordice. Dnprul (Denepër) a isvorit de pe teritor slav, cu toate acestea el n'a inundat numai teritoare slave, cãci cursul inferior al lui a atins și locuințã de a popoarãlor de origine turcã. Era

classicã a cunoscut întru cãtva numã șesul ce sã ostindea în partea nordicã a Mãrei-negre, confundãnd și acolo *adeverul* cu cele mai necrezibile fabule. Nu e mirare darã, cã Arabii în prima jumãtate al evului mediu au considerat ținuturile ce cad dela gradul 51 — de lãțime — spre Nord chiar așa, cu și astãzi Tipotip: interitoriul Africeii, care mai ântãi trebuie scrutat, ca sã devinã acomodat

industrii și religiei mohamedani. Din acest motiv Chalifa Dsafar al II-lea a trimis acolo pe Ibn Fozlan. Îcoana, ce a făcut-o el despre cultura Slavilor care au trăit pe acolo, aparține fenomenelor celor mai reflectivo ale etnografiei.

El prolângă bărbații îmbrăcați defec-tuos și în postavuri dure amintește și femei, cari nici că au concept despre gustul estetic. Ele poartă conform stărei materiale: table de aur, argint, aramă sau fer, ornandu-și grumazii cu lanțuri de aur, sau de argint; afară de punnal care atârnă dela grumaz în jos, abia au ce le-ar putea scuti corpul. Ei navigează și călătoresc pe uscat fără a simți necesitatea curățirii scârnaviilor de pe densii. Unde debarcă își clădesc colibe de lemn chiar și câte pentru 10—20 familii la olaltă, fără a-și ținea în secret relațiunile interne ale vieții familiari unul față de altul.

Ei trăiesc în o adevărată idolatriă. Dzșii lor își nește oale învălitate cu pământ în forma omului, cărora la sacrifică carne, pâne și ceapă etc. dar în măsură mai mare o fac aceasta atunci, când le merge mai slab negustoria. Când idolii i-au ajutat la vr'un târg bun, atunci ei le sacrifică viței și berbeci aflându-se fericiți dacă zeii până deminață le-au consumat toată carnea, care de altcum au mâncat-o câinii vagabunzi.

În cazul când moare vr'un om însemnat, ei conduc o roabă (selavă) pe care o esterminează între celor mai urginate ceremonii o babă bătrână, care reprezintă ângerul morței. Cadavru selavei îl prefac în cenușă pe o ponte anume menită spre acest scop. Îndată ce devine cineva morbos, îl due în un cort separat, unde îi pun puțină pâne și apă lăsându-l singur. Dacă se vindecă: se rentoarce pe picioarele proprië; dacă moare: aprind pe ol cortul, ca să nu să estindă morbul. Cadavrele selavilor le dau cânilor și paserilor.

Regele și respectîve șeful lor e un adevărat domn despotîc, care distribue mandatele de pro o movilă. Cu aceasta ocașiune el e ornat cu petrii scumpe;

pe cel ce s'ar încumăta a i se împotrîv mandatelor l'ar amenința cu moarte cei 500 de gasdiști ai săi. Ca să nu atingă cu picioarele pământul, i-să conducej aproape de movilă un cal, cu care el face și cea mai seurtă călătorie ¹⁾

După publicățiunile Nestorului rus ²⁾ — ear nu după a-le arabului Ibn Fozlan — Savirii (Szevérek) de prolângă Deszna, apoi Radidimicii (Radidimicsok), dintre Dnîpru și Szoszna și Vjeticii (Vjeticsek) din ținutul Okka locuiau prin păduri ca animale sêlbatice și se nutreau chiar și cu spurcățiuni. Ei n'au trăit în căsătoria regulată, ci convenind la vre-o casă, tînerul între cântece, jocuri și jucării au răpit câte o fată cu care s'a unit mai de nainte deși aveau deja câte 2—3 muieri. Pe morți îi plîngeau cu ton înalt, ear cadavrele acelora după ardere le stringeau în vr'o oală atârnată în un par prolângă marginea drumurilor.

Că simplii vînători se înțelege de sine, că au stat pe o treptă inferioară a culturii. Cu toate aceste publicățiunile arabe își exageratu, pentru că d. e. la Slavii nordicii Stul Andrei amintește despre un soiu al scaldelor de vapori, de unde urmează, că la aceștia nu se poate referi necurațenia afirmată de Ibn Fozlan.

De o atare natură afirmă scriitorii contîmporani: relațiunile Slavilor de preste Nordul gradului 50 al lățimei nordice. De acolo mai spre Sud au locuit popoare de origine *turcă*. Teritorul celora era ocupat cu păduri seculari, precând a acestora, cu deosebire patria Cazacilor dela Ukrajna și Don între gradul 47½ curespunzător gradului de lățime dintre Dnîpru și Don ear la Sud celui a Dobriținului — forma o pășiune chiar așa de pompoasă ca-și înainte de aceasta cu 1000 ani. Istoriografii noștri numesc acest pământ: *Lebedia* doară din motivul, că ve-

¹⁾ Fraech: Ibn Fozlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. (Pétervár. 1823.)

²⁾ Monumenta Poloniae Historica (edițiunea lui Belovszky) I. 558—9. Mai târziu citat după traducerea mai bună alui Schlözer și Scherer.

cinii Slavi îi ziceau *livadiă* = câmpii.¹⁾ Cînga de pămînt numitul şesul Tatarilor şi astăzi e deşertă ca un atare ţinut, care în unele părţi nu producee nicio plînte. Fiindcă ei purtau negustorie de selavi cu Grecii, aşadară a fost necesar ca aceştia să debarce imediat în porturile lor; de unde trebuie să înţelegem, că acel teritoriu încă a aparţinut Lebediei istorice. Din terenul acela $\frac{2}{3}$ părţi au putut aparţine patriei de astăzi. Deja pro la mijlocul²⁾ secolului al IX-lea în aceasta patriă — cu limite (confinii) aşa de naturali — au locuit Ungurii. Vecinii lor spre Vest şi Nord-vest erau Slavii, pe un teritoriu mai mic la Nord erau Beşii (Besenyök) precînd la Nord-Ost, Ost, şi Sud-ost locuiau Cazuarii. Afară de Unguri şi Cazuarii toţi erau tributori şi cari — precum se vede — legau alianţă cu Cazuarii din 3 în 3 ani. Aceasta însă n'a împedecat pe Unguri a să răscula — a erumpe — asupra tributarilor aliaţilor lor, adevărat asupra Slavilor

«Ungurii ţin sub domnia lor pro toţi Slavii, le impun dări grele şi trăcează cu dînşi ca cu prinşonierii. Ungurii adorau focul. Ei prinşonierii, pe aceia îi duceau la ţermurii mării, mai ales la un port — a teritorului Rum — numit Karch. Să zice, că odată temându-se Cazuarii de Unguri şi de alte popoare vecine, ei s'ar fi fortificat. Precînd ajungeau Ungurii în Karch, pe atunci le eşau înainte Grecii. Ungurii ţineau cu dînşii tîrg şi le vindeau prinşonierii, primind în schimb dela Greci produse proprii, precum: covoară de lână şi alte obiecte.» În cartea lui Ibn Dustah, scriitorul arab din secolul al X-lea, ne vine înaintea şi tesa despre datinele şi teritorul Cazuariilor, Burtăşilor (Burtások), Bulgarilor, Ungurilor, Slavi-

¹⁾ Pauler Gyula: Századok 1880. foaia 7.

²⁾ Dacă întreţinerea Ungurilor în Lebedia s'ar fi întemplat numai în decurs de 3 ani — ceeace însă critica istorică respinge în general, — totuşi tîmpul locuirii lor de acolo, ar trebui să'l fişăm în deceniul al 8-lea din secolul al IX-lea.

lor şi ale Ruşilor.¹⁾ Acesta-i cel mai antic «memorial» scripturistic al istoriei Ungurilor şi totodată cel mai vechiu «dat» cu referinţă la relaţiunile ungureşti li ceeace priveşte viaţa de stat, apoi viaţa militară, religioasă şi ceeace socială. După dînsul, Ungurii is de origino turcă. Po ducii lor îi numeşe *Kende*, ceeace e nume de oficiu. Kende merge la bătălie în fruntea alor 20.000 călăroţi. Mandatelor aceleia trebuie să se supună fie-care Maghiar, fiă în urmărirea ori în respingerea inamicului. Ei trăcesc în corturi şi peregrineză din un loc într'altul ceeacănd presto tot ierburi şi păşuni acomodate. Teritoriul lor e estins, el adevărat pîtrunde până la Marea Rum (Neagra), în care să varsă douăe riuri. Dintre aceste riuri unul e mai mare decît Dsihun (Amu-Darja); între aceste fluvii e locuinţa Ungurilor. Cu ocaşiunea întrărei iernei, fiecare se trage lîngă riul din apropiere şi rămâne acolo în tot decursul iernei ocupându-se cu *pescuitul*. Pămîntul unguresc e bogat de păduri şi ape, apoi de sol (talaj) umed. Mai sunt pe acolo şi agri mulţi.

Am văzut cum s'a decherat Ibn Fozlan despre Slavi, e deci interesant a confrunta şi scrierile lui Ibn Dustah despre Maghiari. Din scrierile lui, ceeace ne trage mai mult atenţiunea e că Ungurii au avut un stat militar de care a trebuit să se teamă şi Cazuarii; au avut o miliţiă disciplinată, au dus o viaţă nomadă, s'au ocupat cu *pescuitul* ba chiar cu economia. Ei adorau focul şi portau o neguţătorie de selavi şi respective prinşonieri.

Dupăcum demustră însuşi întocmirile şi datinele belice, monarhia era într-adevăr fundată şi încă în un cerc dominante estins.²⁾

Viaţa nomadă a lor ni-o argumen-

¹⁾ Vezi capitlul IV. din notificările lui Ibn-Dasta intitulat «Abu» ali Ahmed, Omar; — tradusă din cuvînt în cuvînt de Gyokori Anton Edelspacher. Századok 1871, f. 466—47. Cf. tot acela: Ibn Dustah. T. a. 1877. 697—703 şi 789—794; Vámbéry: Originea Ungurilor, 104—7 şi Paul Hunfalvy în Földrajzi közlemények 18.8. 134 5.

²⁾ Salamon, la Istoria belicîi ungurească. Századok 1876, 711.

tează numai datele noastre istorice, ci și împrejurarea, că poporul nostru din economia de vite ne a păstrat până în zilele noastre deosebitele soiuri de cai, vite cornute și oi. Pășcutil e o ocupațiune străvechiă a Maghiarilor. ¹⁾ Despre agrii amintiți de Ibn Dustah alți scriitori aproape contemporani abia amintesc sau ating cât de puțin; e bătător însă, că numele recușitelor și a celor mai comune produse economice is de origine turcă ²⁾ aceste toate ne conduc la calca lor făcută din Altai și pânăla Carpați, unde influința turcă s'a manifestat în gradul cel mai viu.

Limba însăși încă argumentează, că Ungurii s'au potut ocupa mai ales — în părțile sudice ale Rusiei — cu economia. Datina poporală vechiă de a răpi apă iară și pământ s'a repetit și la Unguri cu ocaziunea ocupării patriei, precum știm din fabula calului alb. ³⁾

Adorarea focului, a constat în simpla stimare a focului după cum stimau și aerul, apa și pământul; de Dzëu au recunoscut numai pe creatorul tuturor. Acea, cumă ei au avut concept numai despre o persoană Dzëiască o știm ⁴⁾ dela un călător grec; ear cumă ei s'au purtat cu toleranță față de alte religii deși au atăcat mai nainte pe convertitorii creștini știm din legenda ⁵⁾ de Cyrill. Cultura parisiiană nu a fost fără efect asupra Maghiarilor străbuni. Neguțătorii cu prinsoneri, dacă e semn de sălbatăciie, trebuie știut ca nu caracterisază numai pe Unguri dupăce aceasta s'a întâmplat și cu alte popoare din Europa; ba față de neguțătorii cu sclavi a trebuit să poarte resbele sângheroase și secul al XIX-lea și încă e întrebare, că oare aceasta costăune s'ă va rezolva pânăla intrarea secului al XX-lea ?! Trebuie să cugetem la

¹⁾ Herman, Cartea de păscuit a Ungurilor. I. 68.

²⁾ Vámbéry, Originea Ungurilor. 222.

³⁾ Bernath Munkácsi. Nașul domnișoarei eco-noame, Nemzet 1885, Martie 17.

⁴⁾ Menander. Theophylactus la Simacotta. (Niebuhr, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bohn, 1834 foaia 286.)

⁵⁾ Dümmler: Geschichte des Ostfränkischen Reiches II. 439,

o împămintenire staveră ear nu cultură comună, dacă am putea observa în «*mationetele kamenai*» ajunsă prin muscele din Odessa, Kiow și Moscova — și pe statuele de peatră ce ornează mormintele (Kurgano): opuri și schiție maghiare.

La vederea primei atari figuri din Odessa care representă o fisonomie maghiară și care era sculptată destul de dur în o peatră năslipoasă gălbuie având mărimea de doi metri: însufletirea lui Jerney a ajuns până mai la delir. »Oh! tu posteritate măreață, dacă ai fi provăzută cu o putere magică ca să-mi rostestii numai o vorbă barem, cred că aceea vorbă ai pronunția-o în limba adoratei mele națiuni!...» ¹⁾

Lă aceasta generațiunea tânără zice: «Voces, practereaque nihil.»

Că oare acestea ar fi opere de ale Maghiarilor și că representă figuri ungu-rești — adaoge el ²⁾ — ca să ne putem încumeta a răspunde avem lipsă de scrutări antice, antropologice și etnografice.

Reasumând toate: notabilitățile maghiare din secul al IX-lea — în comparația cu creștinii europeni de acelaș rang și poziția — au întrecut pe europenii admirați de Bizanțieni nu numai în privința științei militare, ci și în privința culturii generale, apoi în toleranția și în înțelepciune...

Faptele antice ale Maghiarilor nu trebuie să le dejudecăm și privim ³⁾ cu ochilarii obscuri și mânjiți alui Regino, Luitprand, Eekchárd și alții cu ajutorul lumii celei mai certe și curate a culturii asiatice din secul al VIII-lea și al IX-lea.

II.

Între atari relațiuni trăiau Ungurii chiar când vecinii lor Slavii, au ajuns la pragul poterniceii straformare. Când — după tradițiune — Chievenii s'au supus

¹⁾ Id. m. II. 14.

²⁾ Ballagi Aladár: Suv eniri obiective ungu-rești din Rusia și Polonia (Archaeol. Értcsitő, 1888-pag. 249.)

³⁾ Vámbéry: Caracterisarea Ungurilor ca: i au ocupat patria. (Akad. nagygyűlés 1886, Május 9.)

Cazuarilor, li se oferea ca tribut de după fiecare hornet, câte o spadă. Bătrânii Chieveni sucind din cap ziceau: «noi vom fi tributarii acestor oameni» pentrucă coarda lor are două tuişuri, precând a noastră o ascuţită numai pe o parte.¹⁾

Şi în adevăr Kiev a stat aproape de aceea gloriă ca să devină capul unui stat Slavic.

În anul 859 Varegii de preste Mare încă primeau tribut dela Ciudi (Csudok), Slavi şi dela Crivicii smolonschieni, — aşadară dela toţi câti locuiau spre Nord dela teritoriul Cazuar-Maghiar.

Pe Normanii coi îndrăsneţi i-au persecutat şi alungat Slavii, însă preste puţin timp născându-se între dânsii certo interne, au chemat ei înşişi pre cei trei fraţi varegi: Rurik, Sineus şi Truvor cari erau de origine rusă. «Veniţi şi domniţi preste noi, căci deşi ţara noastră e imbelşugată de toate, totuşi nu domneşte în dânsa ordinea!» Fraţii numiţi le-au primit învitarca, ocupând întreagă Rusia, a cărei capitală — în 862 — a fost Novgorod.²⁾ După moartea lui Sineus şi Truvor întemplată în urmă cu 2 ani, Rurik a fondat Monarchia rusă.³⁾

Literaţii noştrii din prima jumătate a acestui seclu nu s'au prea învoiau în originea normană a Ruşilor-varegi. Ştefan Horváth⁴⁾ a considerat poporul rus una cu Maghiarii, aşadară el a atribuit fundarea Rusiei poporului Maghiar. El s'a provocat în aceasta privinţă la scriitorii Greci, cari numără poporul rus — după deosebita dialecte limbistice — între Schiţi ca şi pre Maghiari, Beşi şi Cuni, a făcut însă observarea, că precum scriitorii Greci numesc pe Maghiari şi Cuni de Turchezi (Turkok) aşa şi scriitorii arabi numesc pre Ruşi de Turci. Însuşi

scriitorii Ruşi seriu nu arareori Cun în loc de Ruş. Natura maghiară a limboilor — zice Horváth — e cu atât mai fără indoială, cu cât «şi astăzi trăieşte în patria noastră un popor ce grăteşte ungureşte şi nu ştie tăuţeşte (!) care să şi numeşte pe sene de ruso-maghiar.» Aceasta e o opinie ca-şi cea alui Paul Lisznyai¹⁾ — din 1692 — despre Jasii din Ungaria, cari «cu privire la origine is Ruşi şi așa au fost Tăuţi.» Contra opiniei lui Ştefan Horváth s'a rădicat mai întâi Ioan Jerney.²⁾ El s'a provocat cu deosebire la împrejurarea, că scriitorii contemporani au numit Ruşii în multe chipuri: Schiţi, Turoskiti, Turchezi, Baranghoni, Varegheni, Cumani, Cazuari, Normani, Manduşi etc. şi deci ar fi mai mult pripeală a afirma ceva, pecând poate fi vorba numai despre opinionare.

Wenzel Gusztáv³⁾ »pe basa esaminării neescepţionale şi mai profunde a sorginţilor» dă cu parerea, că Ruşii, — pe cari Nestor în Analele sale îi numeşte Varegi — nu sunt de origine normană⁴⁾ ei ei is membrii poporului «Huno-Schitic.»

Pe baza geografică el a descoperit, că-şi după espunerile lui Nestor — ei au mers la Finii şi Slavii, ce i-au fost învitat, dela Sud ori dela Sud-ost; scrutările etimologice au mers până acolo de au desconsiderat singura limbă ce au avut-o popoarele huno-schitice: Maghiara; în privinţa istorică n'au fost atenţi la aceea, că încă înainte de fundarea statului lui Rurik cu câteva secle în partea ostică al Cazuarilor locuia un popor Rus. Dupăcum zice şi scriitorul arab Tabari, care a fost contemporan cu Rurik, în anul 624 regele derbentinic fiind admoniat de un duce arab a aduce omagii Chalfoi el s'a ocsusat, că ea unul ce trăieşte între Ca-

¹⁾ Nestor, în traducerea lui Scherer (Des heiligen Nestors älteste Jahrbücher der russischen Geschichte. 48 foaiă.)

²⁾ T. a. 49—50 l. Cf. Karamsin, Gesch. des russischen Reichs I. 37.

³⁾ Karamsin, u. o. 94.

⁴⁾ El s'a început opul în anul 1839 şi la continuat 14 ani fără a-l putea închia ori bārem a-i da titulă (Uj Magyar Muzeum, 1850—I. I. 515.)

¹⁾ Cronica Maghiarilor (Debreczen, 1692.) pagina 25.

²⁾ Adevărat-e că fundatorii Împeriului rus au fost Ungarii? (Tudomány-Tár, 1840, VIII. 227—245 és 259—271.)

³⁾ Frânturi de principii despre originea Ungurilor. Uj Magyar Muzeum 1851. 446—458.

⁴⁾ Dupăcum au susţinut; Schlözer, Bayer şi Thunmann.

zuari și Ruși e necesitat a respinge dela granițe pe Ruși. ¹⁾ Acest popor rus — de pe pezișale nordice ale Caucazului, — a putut avea chiar atâta afacere cu Normanii, câtă au avut și deputații ruși când au mers cu deputații imperatului grecese Theophilos la împăratul Ludovic cel blând în Ingelsheim — anul 839. El pe basa acestor și a altor motive mai principali susține, că Rușii de-și n'ar fi fost chiar Maghiari, totuși au fost Turci (precum serie: huno-schiți.)

În aceasta cesțiune discutată fugitive dar cu mare știință, Jerney încă s'a decherat deja că numai «*crede maghiarizarea Rușilor antici, ci aceasta o poate afirma și publice*» ²⁾ — cu toate acestea cesțiunea nu o poate considera de resolutată științifice. Aceea nice că e resolutată până astăzi după literatura ungurească a uitat de densa ³⁾ ceea esternă însă dela argumentele lui Kunik ⁴⁾ și Krug ⁵⁾ o ventilează cu discusiune științifică. Chiar datele redactate mai nou, ca cele mai necesare la discusiune, lipsese. Să credem abstrăgând dela multe argumente că constituirea de stat a Rusiei își ic originea dela vr'un popor asiatic, e cu atâta mai posibil cu cât atâta asupra desvoltărei fizice a poporului cât și asupra celei spirituale alui chiar și în a 2-a jumătate a seclului mediu a putut influința mai mult un popor asiatic și anume: *Mongolii*.

Aceea încă e cunoscut, că — în seclul al IX-lea — popoarele slave au venit

¹⁾ Dorn, Beiträge zur Gesch. der kaukasischen Länder und Völker aus morgenländischen Quellen (Mémoires de l'Académie des sciences des St. Pétersbourg, IV. (1841) 536 foaie.

²⁾ Uj Magyar Muzeum I. 514—519 és Keleti utazás (1891) II. 48.

³⁾ Vámbéry (originea Maghiară a pag. 84) amintind, că după Edriszi: Beșineii cu Rușii au avut obiceiuri comune: dar ne face atenți, că aceasta în seclul al XII-lea în unele privințe a putut fi și adevărată; nu trebe deci a ne împedea în urmatorul punct alui Edriszi: «Limba Beșineilor e deosebită de ceea a Rușilor și Baschizilor.» De altcum nu amintește despre consequențiatea Rușilor.

⁴⁾ Die Berufung der swedischen Rodsen durch die Finnen und Slaven. Szent Pétervár, 1844—45.

⁵⁾ Forschungen in der ältern Geschichte Russlands. T. a. 1848.

în atingere mai deasă cu vecinii lor de origine turcă atât pe cale pacinică cât și răsboinică și dupăce ele n'au dus o viață chiar nomadă — fiindcă singuratecele națiuni își clădeau și orașe ¹⁾ — așadară au îmbrătoșat instituțiunile monarchice, după cari Slavii oftău deja. Vom vedea că pe Ungurii ce escursionau ba doară își căutau o patriă nouă, i-au petrecut și Rușii etc.

Slavonisarea unei miece ostiri din puternica Rusiă și apoi maghiarisarea repentină a Rusilor cari au petrecut pe Maghiari în patria cea nouă a lor — își atari rezultate ca-și cum își cele a Normanilor, cari acceptau totdeauna limba popoarelor din țările nordice; și apoi dintre popoarele Ural-altaice: Bulgarii, cari s'au slavonizat pre lângă Dunărea inferioară. ²⁾

Prelângă toate acestea argumentele ³⁾ cari dovedesc originea normană a Rușilor își cu mult mai puternice; consăngunitatea ruso-maghiară are loc în istoriă deocamdată întru atâta, întrucât s'a ocupat cu densa — oarecând destul de serios — istoriografia.

Ca punct de mănecare ieu înainte datele acelea, cari le putem reproduce cu siguritate în cadrul istoriei «*coatingerei maghiaro-rusă*.» Aceasta cu atât mai verțos, cu cât primul *dat* în aceasta privință compete mai mult Normănilor, — cari își alegeau și înmormentarea lângă Mare, ca să auză vuietul undelor ei — decât Maghiarilor, cari mai târziu s'au destins în

¹⁾ Dealtcum aceasta Vámbéry (Originea Maghiarilor, pag. 93.) o trage la îndoială; după densul cetățile amentite de Porphyrogenitus «*și au originea mai mult dela Greci, decât dela Beșineii*.»

²⁾ Din curiositate amintesc, că după cineva — în Hazai Tudósítások (1807. No 1.) *Orosz*, (Rus) ar însămnă atâta cât O, rusz, din care s'a format eufonice: *orosz*, ca și din lú = ló. »Să zice că pe Maghiarii ce s'au dus din Asia spre Vest i-au însoțit cu deosebire O. Rusz.» După gramatica deformată a Dobriținului *Orosz* înseamnă atâta cât „*orosz*” (răpește). După densa prostimea comitatelor Nógrád, Pest și Heves numea ofiicirii ce au trecut atunci pe acolo: «*tekintetes rusz moszka urak*»

³⁾ Vezi acestea d. e. și la Karamsin, I. 59—40 și 269—270.

navigațiunea pe fluvii, decât să fi dorit cea marină. În anul 864 băteau undele Mării negre și a Dnistrului 200 de năi de ale Varego-Rușilor în scopul de a putea jăfui — pirajii marimalurile Greciei. Dacă patriarhul Constantinopolului — Photius — nu aruncă în Mare haina prea curatei Vergure Maria, și dacă cu puterea miraculoasă a aceleia nu provoacă un vifor uriaș pe Marc, Rușii ocupau doară și Constantinopolul. Acest oraș de atunci a fost scăpat de Ruși totdeauna cu miraculoșitate; Rușii se reintorceau în orașul Kiev care l'au ocupat într-o timpuri.

Abia am putea crede, că Cazuarii ar fi fost liniștiți cu pierderea Kievului, ba doară dacă nu ei însuși dar în alianță cu Maghiarii, au probat de repetite ori reocuparea lui.

Dela anul 883 Oleg — tutorul lui Igor fiul lui Rurik mort în 879 — a luat sub stăpânirea sa pe Seviri, Radimici și Vjetici, cari până aici erau tributari și Cazuarilor și Maghiarilor. Într'acestea Beșineii au atăcat pe Maghiari și i-au astreș a-și părăsi Lebedia.

Maghiarii, cari dela 862 au călcat nu odată Europa occidentală ca să și câștige jafuri, au cunoscut de sigur trecătorile (vadurilo) Dnistrului. Cel mai bun vad trecea chiar pe sub Kiev, și l'au și numit mult timp de țermure Maghiar.¹⁾

Cam pre la anul 887²⁾ Maghiarii au trecut din nou pe acel loc, ca să-și caute pe celalalt țermur a fluviului o patriă nouă mai fericită. Primul oraș care l'au întâmpinat în cale a fost însuși Kievul, care numai cu câțiva ani mai înainte a ajuns în mâinile succesorei lui Rurik alui Igor, și a ducelui erou Oleg.

¹⁾ Nestor la an. 888—898. Schlözer (la Nestor III. 108.) și Scherer (id. m. 53.) traduc astfel testul lui Nestor, că »Ungurii treceau la Kiev preste un deal, care acuma se numește unguresc.» Testul corect l'a stătorit de prima oară Krug, renumitul filolog slav. (Forschungen in den ältern] Geschichten Russlands. Szt. Pétervár, 1878. II. 366—378.)

²⁾ Szabó, Vezérek kora p. 35.

III.

«Mama orașelor ruse» a fost Kievul precum; l'a numit însuși Oleg, deși erau situat lângă fruntării. De aci, au potut călători pleca — mai cu succes contra popoarelor stroine și bogate. Să poate deci închipui, că acei oraș — după măstria de atunci — a fost cât să poate de bine fortificat.

«Kievul sta superb pe țărmurii Dnistrului, ear vârful turnurilor să înalța profund în norii albestrii ce să reoglinda în fluviul sincer argintiu, conducând de multe ori pe călătorul rătăcit la calea cea adevărată.»

Între păreții acestui oraș s'a desăvârșit o faptă a eroismului maghiar, care poezii au putut-o distribui între poeziile eroice.¹⁾

Aceasta poezie eroică care preamărește prima învingere maghiară față de Ruși a apărut cu puțin mai târziu după învingerea ultimă a Rușilor față de Maghiari. Dacă încă nu a înriurit cauza trebuie să o cercăm în gustul schimbătos al literaturii. De altcum să vede, că și cântăreți maghiari mai bătrâni încă știau cânta bătălia dela Kiev, notariul Anonym alui Béla, ori și cum a desprețuit limbușia musicanților, probabile că particularitățile referitorie la aceasta încă și le-a câștigat dela dênșii. Împrejurarea aceea ca Maghiarii au trecut la Kiev preste Dnistrul o amintesc²⁾ și alți cronicari, cu toate acestea mai special ni-o aminteste aceea însuși notarul Anonym.³⁾ După dênșul Maghiarii eșind din Lebedia au atins dea dreptul Kievul,⁴⁾ dar atât el cât

¹⁾ Debreczeni Márton: Kievi csata. Poesia eroică. Edată de contele Mikó Imre. Pesta 1854. — 8. r. XXXIX. și 367 (foaiă.)

²⁾ Nestor, la Scherer 53, la Schlözer III. 109. Cronica maghiară a maestrului Kézai Simon. Trad. Szabó K. pag. 44.

³⁾ În capitlul VII—X. Carol Szabó (Vezérek kora 55. l.) notează că doară pentru crușarea mării năției sale face împrejurarea, ca și notarul Anonym despre apăsarea străbunilor noștri din partea Beșineilor.

⁴⁾ Așa scrie și Karamsin, id. m. I. 104.

alți cronicari în genere tac întreținerea în Atelkuz.

Istoriograful din contră fără a atribui cauzei ceva specialități, descriu lucrul că Ungurii ar fi venit aici din — motivul scăpării de Bulgari și Beșinei — Atelkuz. Aceasta e însă o imposibilitate nu numai că, venind astfel s'ar fi întâlnit pe țermurul stâng al Dnistrului cu Beșinei ce îi persecutau și locuiau acolo, ci și pentru că calea lor era deschisă numai în partea superioară a Nistrului și astfel făcând o cale de 4—500 ckmtrii spre Kiev periau cu toții, ba mai trebuia să facă și asalturi precând «*tot minutul era o moarte.*»

Eu sunt de părerea acelor cronicari, cari susțin trecerea Maghiarilor deadreptul din Lebedia sub Kiev, trebuind a să retrace de Beșinei în partea N. V. a Lebediei. Ducii Ruși — conform tradițiilor ¹⁾ — s'au înfricoșat mult la apropierea Maghiarilor auzind, că Álmos fiu alui Ögyek, a cărui protopărintă — ca a unui descendent a lui Atilla — i-au fost tributarii lui Atilla. Consiliul lor însă a decis atac, căci «*au fost mai gata a muri în război, decât a-și pierde țara și a deveni fără vovaiă tributari și respectivă supuși alui Álmos.*» Ducele Kievului a chemat întru ajutor pe cei 7 duci Cuni ce erau în relațiuni amicabile cu el, călărimea respectabilă a acestora numai decât s'a prezentat înaintea lui.

După cronicarii lui Álmos totuși i-a ajutat «*dahul sânt.*» Dupăcum i s'atribue în vorbire lui Álmos, el a asemănat pre Ruși și Cuni cu câinii și cu muștele, și ar fi putut argumenta și cu istoria greacă și persă: cum s'au îndatinat a învinge pre inimi, popoarele schitice. Luându-și Maghiarii curaj au erupt asupra inamicului, răsunând din buciume au neput a țiea din gros și Cuni, precând altă parte a astrâns-o a să retrace și a să închide în Kiev. Învingătorii au înaintat până lângă murii cetății și acolo «*să fi bucătălit capetele pleșuve a-le Cunilor ca-și bostanii verzi.*»

Precând o parte a ostirii ș'a câștigat

recușitele necesari la asaltarea cetății, cecalaltă parte a umblat prin împrejurime supunând poporul și luându-i-se bunurile. De un asalt sistematic s'au apucat numai în a doaua săptămână după ce s'au așezat acolo.

Călăreții s'au învoit a lua asupra-și roala de pedestrași începând a răzima de murii cetății scări, ceace le a căusat ducilor Ruși și Cuni nu o mică nedumărire. Aceștia au trimis la Álmos deputățiune, cu rogarea, «*că să nu-le alunge domni din scaune.*»

Álmos a ținut momentan consiliu neîntârziind cu rezultatul. A protins adevă ca dênșii să-i plătească anual zeco mii de marce în aur, ceace ar corespunde la 7—800,000 florini. ¹⁾ Aceasta e o sumă destul de mare, considerând, că Germăni s'au mirat și după 300 azi când Anglezii au solvit cele 100.000 marce de argint repartiate pe dênșii, deși aceasta nu a format chiar o așa mare valoare. Aceasta însă a fost numai o parte a contribuțiunei belice. Afară de aceasta au trebuit să mai deo viftuale, vestmente etc. garantând despre condițiunile de pace astfel, că ducii kieveni susdali apoi și alte notabilități le au dat ce chizeșie în-insuși copii lor. Cu o cale Rușii au început a da să priceapă Maghiarii, că cu cât mai bună țară ar fi pentru dênșii Panonia, care și așa oarecând a fost alui Atilla. Acolo se întrunesc isvoare remarcabile că Dunărea, Tisa și altele cari sunt bogate de pește, prelângă țermurii acestora locuiesc nește popoare mărunte, cari le vor subjuga ușor. I-au îndemnat deci să lasă pământul rusesc și să-și caute acolo o patriă mai fericită.

Álmos cu consiliul său a primit dorința lor și a legat pacea. Afară de gărântători și cele zeco mii marce în aur ei au obținut și alte garanții. Rușii adevă le au dat 100 copii de Cuni, 40 camile de portat greutăți, o multime de neveste,

¹⁾ După Szegedi (Tripartitum, pag. 65.) o marcă de aur e 72 fl., a cărei valoare originală azi s'indăținează a o lua de 10 ori. După art. de lege 33 din 1523 o marcă de argint are 6 fl 50 denari.

¹⁾ Notarul Anonym. Cap. VIII—IX.

pei de vezuro și multe alto daruri apoi și o miiă de cai înșulați și instruați după datina rusască.

Acesta încă nu a fost întreg norocul bolii al lui Álmos. La vederea grației, moderațiunii înțelepte și mai ales a manierei tactice a acestui duce: Ed, Edömér, Böngör, Ete, Acsád, Vajta și Kotel s'au lăsat aliați de până aici, și căzând la picioarele lui Álmos l'au rogat a-le fi domn și duce întărindu-și rogarea cu jurământ sərbătorese. Și dacă un atăcător ¹⁾ a și numit pe Anonym de tată al minciunilor — pentru enarările sale — în aceasta nu e oarecaro neprobabilitate. Maghiarii nu s'au împăcat cu acei Beșinei din Lebedia, cari i-au făcut fără patriă și cari și de aici încolo li s'au arătat tot ca contrari, ei cu consăngenii lor de viață, adecă cu Cunii a căror numire etnică e analoagă cu acelora. ²⁾ Cumcă aceasta sâmintă, deși la Kiev a fost contrară Ungurilor, s'a potut alia sincer cu Maghiarii: arată a două parte a tradițiunii, care nu dovedește ceva bătător la ochi când după esemplul Cunilor s'au alăturat la Maghiari și o parte dintre Ruși. Tălmacierea la primii stă în descedința comună, la ultimii în pofta comună de a vagabunda. ³⁾

Lupta câștigată sub Kiev nu e poesiă cronicară. E adevărat că pe dênșii îi despart, de acest eveniment timpuri mari. Anuarul numit greșit după ⁴⁾ Nestor merge până la anul 1116, de abatele Szilveszter. El însuși e omul seclului al XI-lea, folosind afară de prenotări și fabule apoi tradițiuni naționali. Că Anonymul a fost coctan al lui Szilveszter ori doară în adevăr omul seclului al XIII-lea? aici e superfluu să discutăm; dacă aceasta e și faptă, totuși descrierile lui cari se basază mai mult pe tradițiuni — deși el nu o recunoaște aceasta — is cu mult mai obscure chiar în seclul al XIII-lea decât cele ale lui Nestor în timpul său.

¹⁾ Roessler, Romänische Studien, foia 208.

²⁾ Vámbéry, Originea Maghiarilor, p. 94—95.

³⁾ Jerney, id. m. II. 42 44. și aici Rușii is numiți de consăgeni cu Maghiarii.

⁴⁾ Wenzel, in »Tört. Tár» 1879. p. 5.

Sorginții, atât a cronicelor celor mai antice rusă cât și Maghiare, is deopotrivă tradițiunile naționali. În privința esenței, că poporul rus cu cel maghiar au convenit de prima oara sub Kiev o adevăr necontestabil. ¹⁾ Din aceea, că Nestor rămâne dator cu amenuntele nu urmoază, cumcă doară descoperirile Anonymului ar fi luate numai din vânt. El cel mult a îmbrăcat în haine științifice numai cântecele lăutarilor. Pentrucă dacă nu atribuim cânteceelor istorice maghiare stricate prin transcrisul lui o putere argumentătoare, atunci trebue să respingem și probabilitatea aceleia, că memoriul luptei ruso-maghiare susținut în seclul al XI-lea n'ar li avut oarecare basă la formarea cultivarea artelor. Monumintele și vâpsiturile păreților besricelor rădicate de către Ruși în seclul al X și al XI-lea amintesc învingerile obținute față de Cuni și Beșini, ba unele forme ale acelora ating memoria Maghiarilor.

Când a clădit sântul Vladimir principele în anul 1008 biserica și claustrul din Kiev, el le-a imfrumsătat acelea cu reliefuri luate din Istoria poporală. Pe una is cusuți «doi călăreți catafractori străpungând pe un luptaci bărbos și mustecios, ce zăce pe un pământ plan înclinat și ciupit.» Primii is Ruși ear ultimul de sigur Beșineu sau Maghiar, acărui față rotundă și găetanul sau țundra scurtă — dupăcum crede Ballagi Aladár ²⁾ — e suvenirul cel mai vechi al portului și tipului maghiar. Atari luptaci caracteristici se pot vedea — întru memoria învingerei ³⁾ obținute de Beșinei în anul 1037 — și în biserica Sofia rădicate în Kiev de Iaroslav I. sau Marce. Toate acestea is argumente întretesute. Din dênsele reese, că Rușii, Maghiarii și Beșineii au convenit la olaltă la Kiev deja în primii ani ai

¹⁾ Invechitul Karamsin (id. h. I. 318.) ceeace istorisește Anonymul dechiară de o fabulă a unui cronicar nemeritat și repețește argumentele rădicate de Schlözer (la Nestor III. 137.) contra autenticității Anonymului.

²⁾ Archeolog. Értesítő. 1889. foaia 249.

³⁾ După Ballagi (U. o. 250.) aceasta învingere o cântă Debreczeni Márton in «Kiovi csata.»

fundarei statelor lor. Vom vedea, că toate acestea popoarē în seclul al X-lea s'au luptat în comun ca aliați contra Grecilor. La aceea, că Rusii să fie reprezentanți în biserica din Kiev în seclul al XI-lea străpungând pre Maghiari, a putut da anză numai amentita bătălie din Kiev.

Aceasta cu atâta mai vĕrtos cu cât în seclul al XI-lea amintese ¹⁾ prin Kiev despre strado ungurești și despre porți; în împrejurime însă ating câmp ori port, unde le-au lovit Ungurii ²⁾ corturile, chi-

bitecele. Eu cred, că toate acestea sē unese cu enararea notariului Anonym despre bătălia dela Kiev. Și la tot casul e faptă, care o recunoaște și istoriografia mai noauă rusă ³⁾ cumcă Oleg înțeleptul principe al Kievului — în anii 879—912 a rădicăit spre Ost mulțime de cetăți contra barbarilor.

(Va urma..)

Dr. Al. Márki.

¹⁾ Vasárnapi Ujság 1888. 547. l.

²⁾ Nestor, la Scherer. 53.

³⁾ Bestushew-Rjumim, Gesch. Russlands I. 65

CRONOLOGIA VOIVOZILOR ARDELENI PÂNĂ LA FINEA SECLULUI AL XIV-LEA.

(Fine.)

Deși dupăcum am arătat mai sus voivodul Miklós ni sē presintă până în 25 Septemvre 1274. de voivod ardelean și prefect al Solnocului așazicând neinterupt, — totuși în atare cualitate ne vine înainte în 25 Iuniu și 8 Septemvre 1874 și Csák Máté ¹⁾

Rivalitatea vedită alui Máté față de Miklós pentru voivodatul gras și potent a învins, dupăce începând din 30 Septemvre 1274 și până în 13 Octomvre 1277 dăm de nenumăratele ori de numele lui Máté ca voivod ardelean și prefect al Solnocului. ²⁾ În acel tĕmp Miklós a avut titlul — consecuent — la voivodat, dar

nu funga decât ca jude regnicolar. ¹⁾ El n'a putut da uitărei acel post când la 9 Marta 1275 a reușit cu o diplomă datată mai târziu, a-l și ocupa actualminte. ²⁾

Rivalul cel mai periculos al lui Máté a fost Csák din Ugrin, care afară de 10 Februar și 4 Decembre 1275 și apoi 1276 a fungat ca voivod ardelean și ca prefect al Solnocului ³⁾ mai mult tĕmp, ba s'ar da cu socoteală că a fungat ca atare și în decușul celor 10 luni (27 Sept. 1275 până la 9 Aug. 1276) când Máté era tesarar regese. ⁴⁾ «Accasta guvernare s'a întĕmplat probabile preschimbata cu László care încă ocură chiar în perioda numită — din 1275 — ca voivod ardelean și prefect al Solnocului. ⁵⁾

¹⁾ Fontes rer. Aust. II/XV. 102. — Árpdk új okmt. IX. 77. Beke, Az erd. Kpt. lt 4. regista.

²⁾ Voivodul Máté ocură în următoarele periode: 30 Sept., 2. 29 31 Decembre 1874; 21. 29. Ianuar, 24 Marte, 3 April, 17 Iunie, 3. 27 Iulie, 11 August, înainte de 1 Septemvre și 27 Septemvre 1275; 9 Aug. și 14 Sept. 1276; apoi în 13 Octomb 1277 și de alte nenumărate ori când nu e pus datul în respectivele diplome. Vezi Árpdk. új okmt. IV. 38. 41. 50. 52. IX. 75. 121. XI. 70. 113. 114. 115. 116. 133. 140. Fejér CD. VII/11 238. 267. VII/V. 589. Fontes rer. Austr. II/XV. 109. 110. 111. Tkalcic Monum. eppatus Zagrab. I. 175. Knauz, Monum. eccl. Strig. II. 59. — Kubinyi okmt. II. 17. Hazai

okmt. VI. 210. VII. 157. 159. VIII. 170. 174. 179. Zalai okmt. I. 78.

³⁾ Hazai okmt. VI. 207. Árpdk. új okmt. IV. 50. IX. 119. Zalai okl. I. 78 etc.

⁴⁾ Fejér CD/VII. 238. Hazai okmt. VI. 205.

⁵⁾ Árpdk. új okmt. IX. IX. 117. XII, 1ff4 — Fejér CD. VII. 232. 348. Hazai okmt. VII. 161. Zalai okl. I. 84.

⁶⁾ Zalai Oklt. I. 78.

⁷⁾ Knauz, Monum. eccl. Strig. 53. Árpdk. új okmt. XII. 135. Fejér CD. V/11i 261. — Fontes rer. Austr. II/XV. 106.

Din contră în anul 1277 era voivod ardelean și comite al Solnocului eselusive numai *Miklós*; ¹⁾ dar e probabil, că nu cel de mai sus, — din familia Pók, — care ne vine înainte și în acest an ca: «*Nicolaus vajvoda, iudex curie regni.*» ²⁾

Din anul 1278 cunoaștem ca vicevoivod pe fiul prefectului Herman, cu numele *Rubin*, care a cumpărat ³⁾ în prezența capitlului din Vasvár — dela Hermáni Balduin și Márton — cetatea Szaloki. Pe acest timp nu cunoaștem vr'un voivod, deoarece pe Petru despre ⁴⁾ care face amintire capitlul din Agria (Eger) pe baza acestui document și respective afirmațiuni nu-l putem recunoaște de atare. Tot acest Petru, la anul 1280 dimpreună cu consăngenii săi apoi cu copii lui Pavel, roagă pe László al IV-lea să-i dea comuna Igrița (Igrici). ⁵⁾ Cu aceasta ocaziune regele nu se exprimă cătră el ca cătră voivod ardelean.

Chiar astfel nu putem accepta de dare nice pe Póka, fiul lui Póka (Pál); care vinde ⁶⁾ la anul 1288 numita comună din comitatul Borsod. Pe acest Póka — care era nepot colateral lui Petru voivodul — îl numește capitlul din Agria Alapi (Olyp.)

E probabil, că *Szaláncezi Finta* feciorul lui David — fratele mai mare a palatinului Amadó, dintre Abacieni — pe care îl cunoaștem în Ianuar 1279 și Martie 15 acelaș an de voivod ardelean și prefect al Solnocului ⁷⁾ — a fungat deja în anul 1278 ca voivod.

La anul 1280 capitlul ardelean face amentire despre *István* și frații săi ca voivozi ardeleni, cari convingându-se pre deplin despre scesiunea numită «*Gelényes*» din comitatul Satmar și vezind că aceea

competo copiilor prefectului Kaplony Jakó: le-au și redat-o. ¹⁾ Acest István a fost descendinte de a familiei Tornay și în anul 1284 a fost palatin.

În anul 1282 regele László al IV-lea denumește de voivod ardelean pe *Loránt* feciorul lui Borsa Tamás. ²⁾ Tot acest rege denumește în anul 1282 de voivod ardelean și pe un *Móricz fia Miklós* — când conform altei diplome tot din 1282 funga ca vicevoivod tot Miklós dar nu cel de sus, și pe care acel rege la anul 1285 îl numește: «*quondam vicevojvoda.*» ³⁾

În anul 1283 era voivod *Apor*. Acesta cu ocaziunea când asigură pe oaspeții dela Dézsvár, că le va ținea libertățile îndepălină venerățiuno, se numește însuși pe sine: «*Nos Opour vojvoda Transilvanus, comes de Zonuk.*» Tot dănsul la anul 1295—1297 fungează ⁴⁾ ca jude regnicolar, ear la anul 1299 ca palatin al părților din coace de Dunăre.

La anul 1284 cară găsim — în o diplomă regească — de voivod pe Csák Máté. ⁵⁾ Aceasta însă e eroare, după-ce acest Máté încă în anul 1283 și'a compus testamentul și nu după mult timp se amintește ca: «*fie iertatul — repausatul*» ⁶⁾ căci în 1 Ianuar 1284, apoi în 1 August 1284 ne întâlnim cu voivodul Loránt. ⁷⁾ Cumeă acest *Loránt* a fost feciorul lui Borsa Tamás, ne putem convinge din epistola ⁸⁾ capitlului ardelean dato 22 August 1284. În acel an la 26 Noemvre ne vine în epistola ⁹⁾ regelui László al IV-lea și Loránt — precând tot în aceea zi se face amentire și de Aport (Oport) dar numai ca de simplu voivod ¹⁰⁾ ca semn invederat, că cancelaria aulică (regească) a făcut deosebire între voivozii actuali și între cei titulari. În 21 Decemvre 1284

¹⁾ Knauz, i. m. II. 76. de dato 1277 Noemvre 10. — Hazai okmt. VI. 227. — Fejér CD. V/II. 403. Árpádk. uj okmt. XII. 207

²⁾ Fejér CD. V/II. 394.

³⁾ Győri tört. és rég. füz. II. 305.

⁴⁾ Fejér CD. V/II. 481.

⁵⁾ Árpádk. uj okmt. XII. — Fejér CD. V/III. 63. 74.

⁶⁾ Hazai okmt. VII. 204. Árpádk. uj okmt. XII. 472. Fejér CD. VII. 481—4.

⁷⁾ Árpádk. uj okmt. XII. 252. — Fejér CD V/II. 492.

¹⁾ Sztárai oklt. I. 24.

²⁾ Károlyi oklt. I. 15. Fejér CD. V/II. 121.

³⁾ Hazai okmt. VIII. 223. 237.

⁴⁾ Árpádk. uj okmt. IV. 262.

⁵⁾ Fejér CD. VII/II. 262.

⁶⁾ Vezi Trencsenyi Csák Máté la pag. 26.

⁷⁾ Fejér CD. V/III. 258. Árpádk. uj okmt. IX. 400.

⁸⁾ Árpádk. uj okmt. XII. 427.

⁹⁾ T. a. IX. 383.

¹⁰⁾ T. a. IX. 385.

aflăm ca voivod tot pe Loránt, dar durata domniei sale în lipsă de dato, nu se poate preciza. E faptă însă, că în 8 Iunie 1288 a fost vicevoivod ardelean și totodată prefect al Solnocului -- ca voivod actual substituit alui Loránt — *László* în care period n'a putut fi altul voivod decât nu *Majos*, despre care afirmă în 1 Sept. 1829 regele *László* al IV-lea, că ar fi fost voivod ardelean zicând «Vojvoda noster transilvanus.»¹⁾

Că, în timpul morții nenorocite a regelui *László* — întâmplată în 10 Iulie 1290 — cine a fost voivod ardelean? — în urma lipsei de date — nu putem ști sigur. Cumea cu începutul domniei regelui *Endre* al III-lea cără a fost voivod un *Loránt*, ne dovedesc unele epistole regești din Iuliu și August. În 1291 cără ne vine înainte *Loránt* și încă în 12 a lunilor Ianuar, Februar și Martie.²⁾

Mai târziu a devenit de voivod ardelean *László*. Numele lui însă, nu ocură nice în vre-o diplomă regească. Ceva urme aflăm în titula lui *Benedek* locțiitorul aceleia când zice: «vices gereus Ladizlai vayovode Transilvani.» De la acest vicevoivod ne-au rămas două diplome: una fără dat, ear alta cu dato 8 Mai 1291 care a fost întărită și de regele *Endre* al III.³⁾

Acest *László* n'a putut fi multă vreme voivod ardelean, pentrucă în 10 Iulie 1291 eară aflăm de voivod pe *Loránt*⁴⁾ Ultimul n'a fost voivod mai mult de un an⁵⁾ pentrucă epistola din 29 Iulie 1292, prin care camera legislativă ungurească oferește lui *Morosini Albert* — unchi de mamă al regelui *Endre* al III-lea — titula de nobil magiar, aminteste de voivod arde-

lean pe *László* numind pe *Loránt* «condam voivoda.»¹⁾

Voivodatul acestui *László* încă n'a putut dura mai mult de un an, pentrucă în 11 Iulie 1293 eară găsim de voivod ardelean și prefect al Solnocului pe *Loránt*.²⁾

Că, cine sunt acești *Loránți* și *László* nu putem ști pozitiv, dupăce din acele timpuri cunoaștem 2 *Loránți* și 2 *László*, cari au fungat ca voivozi ardeleni.

Cumea *Loránt* din urmă, e din familia *Borsa* — feciorul lui *Tamás* — nu putem dubiota.

În timpul mai nou a arătat *Dr. Komáromy András*, cumea *László* de sub întrebare e feciorul lui *László* alui *Szent-Mártoni László* din familia *Borsa*.³⁾

Borsa Loránt, care fusesse voivod ardelean la 11 Iulie 1293, încă n'a dus-o mult în aceea funcțiune. În 23 Mai 1294 el se numește însuși pe sene «*Rolandus voyvoda*»,⁴⁾ dar nu zice, că voivod ardelean și nice prefect al Solnocului, dupăce chiar atunci să afla în perfectă agitațiune respectivo revoltațiune față de regele său. Regele *Endre* al III. a subminat această revoluțiune fără a procede deocamdată cu destulă rigoare față de feciorii revoltanți alui *Borsa Tamás*. În Martie 1296 *Loránt* se întitulează tot ca voivod, trăind încă până în April; în 1297 însă regele *Endre* al III-lea să exprimă astfel despre densus, ca și când l'ar fi deculat executat.⁵⁾

Cumea după *Loránt*, cine a urmat de voivod ardelean? -- nu putem afirma pozitiv, dupăce dela jumătatea anului 1293 și până la jumătatea anului 1296 ne lipsesc datele necesari. În epistola capitlului ardelean din 18 Iunie 1296 ne vine înainte un voivod ardelean, pe care arhimandritul *Beke Antal* îl numește într'o părere: *László*, pentrucă epilogul pu-

¹⁾ Árpádk. uj okmt. IV. 336.

²⁾ Fejér DD. VI/I. 46. 38. 9 a 162. — Hazai okmt. VI. 336. Árpádk. uj okmt. IV. 368. X. 4. — Knauz, Monum. eccl. Strig. II. 281. — Fontes rer. Austr. II/XV. 164. 169.

³⁾ Beke i. m. 31. 32. 34. registája. — Fejér CD. VI/I. 163.

⁴⁾ Hazai okmánytár VII. 320. — Fejér CD. VI/I. 117.

⁵⁾ La cunoștință ne vine încă și 9. și 10 12.1. (Árpdk. uj okmt. XII. 501. Fejér CD. VI/I. 130, Hazai okmt. VIII. 306. 308.

¹⁾ Fejér CD. VIII/IV. 502.

²⁾ Hazai okmt. VII. 432.

³⁾ Diploma la care se provoacă *Dr. Komáromy* să află în archiva țerei. D. L. 28574 (Turul 1892. 25.)

⁴⁾ Tot acolo X. 153.

⁵⁾ Vezi disertațiunea mea intitulată: «*László erdélyi vajda*» și apărută în *Erdélyi Muzeum* VIII. évf. 440 l.

blicățiunii scrisă pe pergament e obscuro. ¹⁾

Despre acest László — care e din familia Keán, precum am dovedit deja ²⁾ — avem date positive că el a funcționat ca voivod ardelean în mod preschimbat având despre aceasta documentele din 21 April. 12 Iunie 1297, 29 Sept. 1299, 19 oct. 1301; precând dela datul din urmă, a domnit neîntrerupt până la anul 1315. Aceasta trebuie să fie așa din motivul, că între aceste timpuri nu s'au amintesc alți voivozi. ³⁾

Înainte de a păși cu Keán László în secolul a XIV-lea, — în care secolu dispunem de date mai positive atât cu respect la personalul voivozilor, cât și cu privire la durata domniei aceluia — trebuie să închierăm cu unii voivozi despre cari n'am reușit a descoperi, că: «oare fost-au ei voivozi ardeleni ori ba, și de au fost: când au domnit ea atari?»

Despre doi înși, adevărat despre Petru alui Domokos și despre Poka alui Poka, am făcut deja amentire.

Pe al treilea voivod cu numele Miklós alui Pavel (Pálfi Miklós) dimpreună cu pe fratele seu Geregent, îi încredințăm — la 39 Ianuar 1279 — regele László al IV-lea, că după moartea tatălui lor s'au revoltat contra sa în fortărețele alatu-lui Ders. ⁴⁾

În 17 Septembrie 1294 regele al III-lea întărește pe voivodul Kompoltfia Herschweg în domnia sa numită Nádasd din ținutul Hernád comitatul Ujvár în considerățiunea morții copilului surorii sale Kene, întâmplată în lupta dela fortăreața Adorján. ⁵⁾

Între Abák-ieni pe acest timp a mai fost un Kompolt, care încă a domnit Nádasdul din comitatul Abauj. Acest Kompolt a avut doi copii: pe Petru și Pavel. Așadară dacă Herschweg voivodul e co-

¹⁾ Beke i. m. 39. registra.

²⁾ Turul. IX. 10^v. László erdélyi vajda a Keán nemzetség.

³⁾ După această cestiune am pertractat-o în disertațiunile amentite mai sus, așadară aci abstan dela alte amănunte.

⁴⁾ Árpádkori új okmt. XII. 251.

⁵⁾ Hazai okmt. VI. 407.

pilul lui Kompolt din familia Aba, în acest cas numele său e aproape de numele germân Hertwig ori Hartwig, care în testul present mai că înșamnă Horzog; știut fiind, că era în datină a numi voivozii și Horzog (principe). Petru, care s'au numea pe sene voivod, e probabilo — ca unul din familia Aba — că a luat parte în adunarea de «alegere regescă» ținută în Pesta la anul 1308. În anul 1318 când el era tesaurar al reginei și prefect al Sebesului, el era și voivod. Despre acestea aminteste chiar regele Endre al III-lea zicând, că Petru feciorul lui Kompolt a luat parte în atacul dela Adorján, unde a și fost rănit. ¹⁾

În 25 Iulie 1295 ne mărturiseste șeful cruciaților turzeni, cumcă Szent-Páli Gyula feciorul prefectului Rudolf din familia Borsa ș'a vândut dominiul său numit Sussag (Szucsák, comit. Clujului) — care-l posedă în comun Petru cu feciorii săi: Tamás și Miklós, dar care dominiu era despărțit de proprietatea lui Györk feciorul voivodului Borsa György — episcopului ardelean Petru. ²⁾ Eată dară că între puternicii Borsák-ieni găsim un voivod nou, despre care însă nu putem ști: fost-a el voivod ardelean, și de a fost, când a funcționat ea atare? — Cu ocașiunea când — în 19 Februar 1299 — regele Endre al III-lea a aprobat contractul de schimb al sesiunii familiilor Rátot și Sártivánvecso au fost prezenți între alții și: «Nicolaus vajovoda filius magistri Mauricy și Laurencius vajovoda filius Nicolai.» ³⁾

Dupăco în perioda numită era voivod ardelean Keán László, așadară acesta e un nou argument al împrejurării, că cancelaria regală făcea o strictă deosebire între voivozii actuali și între cei titulari. Afară de aceasta cancelaria numită ne mai sporește numărul voivozilor titulari cu un membru, care nu e identic cu voivodul Lőrincz dela anii 1242—1251

¹⁾ Fejér CD. VIII/I. 160. Vatikáni magyar okiratt. I/I. 117. — Arpk. új okmt. XII. 705.

²⁾ Katona, Hist. Crit. VI. 1138. — Fontes r. Austr. II/XV. 189. — Fejér CD. VI/I. 366.

³⁾ Arpk. új okmt. V. 22.

deoarece tatăl aceluia să numea Komóny, ear al acestuia Miklós.

În 15 Ianuar 1301 ne vine înainte «Rolandus vajovoda magister tavarnicorum Agnetis regine», ¹⁾ care să pare a fi din familia Rátót, și despre care încă nu putem ști când și unde a fost voivod?

În epistola de alianță esmisă cu dato Pozsony la 24 Aug. 1304 de către regele Károly-Róbert contra mai multor inalți demnitari unguri și contra prințului austriac Rudolf, apoi contra regelui boem și polon Venczel al II-lea, să amintește și de voivozii Lőrincz și Péter despre cari altceva nu putem afirma. ²⁾

În fine la 10 octomvre 1307 erau prezenți în adunarea «alegerii de rege» dela Rákos: voivodul Miklós alui Moricz din familia Pok și voivodul ³⁾ Miklós a palatinului István din familia lui Ákos, cari voivozi is ultimii din șirul celor ce nu-i cunoaștem după funcțiune și timp.

Cu acestea reînturnând la voivodul Keán Lészló mai trebuie să amintesc, că el e fost vicevoivod dintre Toroczka Ebel lós a familiei Ákos, și în prima jumătate a anului 1315 a încetat cu funcțiunea de voivod ardelean. ⁴⁾

Succesorul lui a fost Miklós alui Moricz din familia Pok, și care a mai fun-gat ca voivod ardelean încă la anul 1272, ⁵⁾ vicevoivodul lui s'a numit Péter. ⁶⁾

Să vede însă, că el devenind inca-pace de a governa Ardealul, a trebuit să cedeze lui *Debreczeni Dozsa* — care ne vine înainte ca voivod ardelean și ca pre-fect al Solnocului ⁷⁾ la 13 Decemvre 1318 — ear el s'a mulțămît cu fișpanatul co-

mit. Maramurăș și cu titlul de voivod. El a murit la anul 1333.

Dozsa a domnit cam 3 ani ca voi-vod ardelean. ¹⁾ Ca atare ne vine înainte pentru ultima oară în 25 Noemvre 1321; ear în 4 Ianuar 1322 îl cunoaștem numai ca palatin.

Vicevoivodul său a fost Toroczközi Chellós (Ehellós, Achilleus) ²⁾ alui Chel-lós din familia Ákos.

Succesorul imediat al său a fost Széchényi Tamás alui Farkas din fami-lia Kachiek, care în calitate de voivod ardelean și prefect al Solnocului la 20 Aprile 1322 a convocat dieta ardeleană. ³⁾ De aci încolo el ne vine înainte neîntre-rupt până la 1242. ⁴⁾

El a fost acela, care a domnit mai 24 de ani după oltă bucurându-se în tot timpul de încrederea familiei regale cu care sta și în relațiuni de cumnațime. El poate nice după acest timp n'ar fi părăsit Ardealul, dacă nu intra în certe cu And-rás episcopul Ardealului. Încă ca voivod ardelean era și tesaurar regesc, ear după abdicarea de voivod a devenit jude regni-colar. A murit în 1354. Dintre vicevoivo-zii lui amintim la anul 1327 pe Mihály, dela 1337—1243 pe Pető, care să numește și Petru. ⁵⁾

Regele Ludovic denumește de suc-cesor alui Tamás pe Miklós alui Petőcz (Sirokai) din familia Aba, care a dom-nit ca voivod ardelean dela Novemvre 1342 până în a 2-a jumătate a anului 1344. În 13 Marto 1345 el să numește voi-vod ardelean «quondam» ⁶⁾ deși succesorul său Kerekegyházi Lackfi István al pro-fectului László Székely din familia Her-

¹⁾ Fejér CD VI/II. 326.

²⁾ Fejér CD. VII/I. 160.

³⁾ Katona, Hist. Crit. VIII. 115. Fejér CD. VIII/I. 221.

⁴⁾ De primadată ne vine înainte în Mai 1315 sub numirea: »quondam wayvoda transsilvahus» (An-jouk. Okmt. I. 380)

⁵⁾ Cu aceasta ocașiune ni să presintă în Lippa prelângă persoana regelui Károly (Lappán, 1315 Aug. 1-én, Knauz, Monum eccl. Strig II. 711.)

⁶⁾ Beke i. m. 76. Fejér CD. VIII/I. 184.

⁷⁾ Anjouk. Okmt. I. 489. Despre densus a scris Dr. Komáromy András un študiu instructiv. (Ediția în 1891. a Turului.)

¹⁾ Anjouk. okmt. I. 618

²⁾ Beke i. m. 80 reg.

³⁾ Anjouk. okmt. II. 9.

⁴⁾ Vezi în privința aceasta temurile II, III, și IV. din Anjouk. okmt. cari ne tind argumente.

⁵⁾ Tört. Tár, 1892 évf. 507—8. Anjouk. okmt IV. 241, 505. Fejér CD. VIII/III. 378. Hazai oklt. 209. 213. 223.

⁶⁾ Hazai oklt. 250. 244. 246. Beke i. m. 108. 109. reg. Anjouk. Okmt. IV. 419 492. V. 548. T. a. (Fejér CD. IX/I. 55) îl numește defectuos Pecheyth. Miklós. Vicevoivod i-a fost László (Hazai oklt. 241. Beke i. m. 110, 111, 113 reg. Anjouk. okmt. IV. 317.

mân ne vine înainte mai întâi ca vo vod ardelean și prefect al Solnocului numai în 12 Mai 1345.

Acesta e acel renumit Lackfi, care s'a destins cu deosebire în Sicilia prin înțeleptiunea și curajul său. Regele Nagy Lajos reinturnându-se în Modena din rebelul neapolitan (nápolyi) prin epistola sa dato 16 octomvre 1350 îl donumește de voivod ardelean și prefect al Solnocului.

În 14 Februar 1351 el se numește de succesorul său *Tamás* — pe care îl găsim în aceea funcțiune în 1351 — voivod «pridem.» ¹⁾ *Tamás* n'a rămas în funcțiune nice până la finea celui an. ²⁾

Că cine ar fi acest *Tamás*? până acuma n'am putut găsi. Cumcă el nu e Szécsényi *Tamás* să vede din însăși epistola sa de dato 14 Februar 1351 în care grăește despre Szécsényi *Tamás* fost voivod — ear pe acel timp jude regnicolar — ca despic o a treia persoană. Între demnitarii înalți din acel timp, afară de Szécsényi *Tamás*, mai cunoaștem 3 *Tamași* și anume: «*Tamás* alui Petru din familia Csór, *Vörös Tamás* alui Aladár din familia Pécz strabunul Aponianilor (Apponyiak) și pre *Fraknoi Tamás* fratele arhiepiscopului *Miklós* de *Esztergom*, care joacă rola de comandante suprem al regelui *Lajos* în contra venețianilor.

Din 9 Mai 1351 avem ceva urme despre împrejurarea, că fratele mai mic al regelui Nagy *Lajos* cu numele *István*, ar fi fost prințul Ardealului întrucât: conventul din *Kolozsmonostor* se provoacă — în unele cauze — la ordinățiunile prințului *István* și a voivodului *Tamás*. ³⁾ De

¹⁾ Anjouk. okmt. VI. 506 V. 412. 428. Vicevoivodul lui *István* a fost *Járai Mihály* sau *Petru* alui *Miklós*, despre care a disertat destul de fundamental contele *Lázár Miklós* în *Turul* din 1884 pag. 152. *Fejer* (CD. IX/II. 316) comunică o epistolă care e datată verosimil din 18 Mai 1354, și în a cărei epistolă ne vine înainte voivodul ardelean *István*; aceasta epistolă după cum apare din cronologia demnitarilor mai mari, e de mai înainte.

²⁾ Anjouk. okmt. IV. 426. 427. 428. V. 466. *Tört. Tár.* 1892. évf. 509. 510.

³⁾ Anjouk. okmt. V. 466.

aici putem deduce, că superiorul imediat al voivodului *Tamás* a fost prințul *István*.

Dar după ce prințul *István* deja în 9 Iulie 1350 figurează ca prinț al țrilor Slavonia, Croația și Dalmația ¹⁾ — care demnități le-au avut până la finea vieții — aceasta presupunere devine foarte problematică deși nu suferă îndoială, că *István* la anul 1345 încă în etate de 13 ani avea titlul de prinț al Ardealului trăgând probabile și venitele regale ce încurgeau din Ardeal. ²⁾ În 9 octomvre 1351 se face amentire despre vicevoivodul *Egyed*. ³⁾

După *Tamás* a urmat *Kont Miklós*, care a domnit ca voivod ardelean și ca prefect al Solnocului dela 6 Decemvre 1351 până în 21 Marte 1356, când — cu dato — din urmă — era vacant și vacant și scaunul palatinal de *Nádor*. Așadară el ocupă primul loc între demnitarii (notabilitățile) mai înalți.

Vicevoivodul său *István* ne este cunoscut în luna August anul 1352. ⁴⁾

În locul lui *Kont Miklós*, regele *Ludovic* a denumit de voivod al Ardealului și de comite al Solnocului pe *András* — feciorul prefectului sēcuiese *László* — și fratele mai mic al renumitului fost voivod *Lackfi István* ne vine înainte ca atare până în Novemvre 1359. ⁵⁾

Vicevoivodul lui sub întreagă perioada de guvernare dela 1356—1359 ⁶⁾ a fost *Domokos*.

Voivodul ardelean următor a fost *Dénes* — tot dintre frații *Lackfi* — feciorul amentitului voivod *István*. Ordinățiunile de a lui găsim pentru prima oară în 1359. ⁷⁾ Datul acestor ordinățiuni însă e

¹⁾ *Tkalcic*, Monum. civ. Zagrab I. 197.

²⁾ *Theiner*, Monum. Hung. I. 699. 703. Anjouk. dipl. eml. II. 128. VI Papa *Kelemen* serie epistolă lui: «*Stephano* clare memorie *Caroli* regis *Ungarie* nato, *Duci* *Transilvano*.»

³⁾ Anjouk. okmt. V. 521.

⁴⁾ Anjouk. okmt. V. 532. 603. VI. 439. *Zichy* okmt. III. 26.

⁵⁾ Anjouk. okmt. VI. 457. *Tkalcic*, Monum. cittis Zagrab I. 212. 217. *Szökely* oklt. I. 62.

⁶⁾ Anjouk. okmt. VI. 491. — *Beke* i. m. 156. 159. reg.

⁷⁾ *Hazai* oklt. 262.

defectuos întrucât ole conțin, că au apărut în a treia zi după dieta ținută de regele Nagy Lajos în Alba Iulia (Gyula-Fehérvár) dar a uitat să însemne aceasta. După ce știm că regele Ludovic cel Maro s'a întreținut în Alba Iulia dela 30 Novemre pola 20 Decemvre 1359, așadară și domnia lui Dénes se poate determina. De aci încolo a domnit neîntrerupt ca voivod, prefect al Solnocului, căpitan de Vidini (bodoni, în Bulgaria) și prefect al Timișului până la începutul anului 1397. ¹⁾

În Marte aceștui an îl înlocuește fratele său *Döbröközi Lackfi Miklós*, care fiind voivod și în 1368, la anul 1369 a căzut (dimpreună cu Járαι Péter, care a fost vicevoivod și pe timpul lui Dénes și-și acuma cu Miklós) în lupta contra Valachilor. ²⁾

În urma lui a pășit fratele său mai mic cu numele *Simontornyai Lackfi Imre*, care ne vine înainte ca voivod ardelean și prefect al Solnocului dela 4 Iulie 1369. El a și rămas ca atare până înaintea lunii Octomvre 1372, când a ocupat scaunul palatinal. În locul lui a rămas frate-so *Csáktornyai Lackfi István*, care de la 1387—1392 fungând și ca palatin, a avut și titlul de voivod. ³⁾

Vicevoivod la anul 1370 și 1372 a fost János, ear în 1375 László. ⁴⁾

Domnind cu puține întrerumperi 6 Lackfi după olaltă, în April 1377 ne întâlnim cu un voivod din altă familie; aceasta e Losonczy László ⁵⁾ alui Dezső din familia Tomaj, care a domnit din anul

amentit mai sus până în 1391 în mod neîntrerupt. ¹⁾

În acest period aflăm de vicevoivozi pe János din 1378—1384; apoi pe Frank István la 1386. ²⁾

Ca succesor alui Losonczy László găsim la 11 Novemro 1391 pe *Bebek Imre* din familia Ákos, care ne vine înainte ca voivod și prefect al Solnocului și în 1392, apoi în 8 oct. 1393. ³⁾ Vicevoivodul său din 1393 e Bertalan. ⁴⁾

Succesorul aceluia a fost *Frank* respective Ferencz, nepotul voivodului Széchényi Tamás și feciorul banului Konya Miklós din familia Kachich.

El vino înainte ca voivod ardelean și ca prefect al Solnocului în 8 Dec. 1393 apoi 1394 și April 1395. ⁵⁾

Ca vicevoivod al său se amintește în an. 1394 Petru alui Veres sau Veresi György. Aceasta amintire însă e greșită, după vicevoivodul singur se numește pe sine: magister Petrus filius Georgy de Wereb. ⁶⁾

În 10 Iunie 1395 găsim pe *Stiboriczi Stibor*, care se numește însuși pe sine: voivod ardelean, domn al întreg Vagului, comite al Solnocului și al Pojonului. El ne vine înainte și în anii următori, trecând la astfel cu guvernarea și în secolul al XV-lea. ⁷⁾

Vicevoivodul său din anul 1399 e *János* care se numește pe sine de fiu al fostului voivod ardelean Váradjai adevă Járαι Péter. El a căzut încă în acest an la

¹⁾ Fejér, CD. IX/III. 147. 223. 300. 313. 348. 388. 459. 468. 560 577. IX/IV. 39. etc. În decursul domniei lui la an. 1364. ne vine înainte voivodul ardelean István. (Fejér CD. IX/III. 415—7.) Aceasta diplomă să vede a fi falsă.

²⁾ Fejér, CD. IX/IV. 48. 57. 118. 122 Cf. Nagy Lajos 404 l.

³⁾ Fejér CD. IX/IV. 164. 188. 216. 221. 362. 374. 462. 374. 462. 476. 498. IX/V. 84. Beke i. m. 184. 194. reg. ect. Árpádk. uj okmt. XI. 428. 462. 533. XII. 222. Hazai okmt. II. 126. V. 178.

⁴⁾ Beke i. m. 189. 192. reg. — Fejér CD. IX/IV. 322. — Hazai oklt. 297. 302.

⁵⁾ Originea lui a se vedea în Árpádk. uj. okmt. VII. 324. XII. 268. — Fejér CD. IX/V. 82.

¹⁾ Fejér CD. IX/V. 209. 244. 311. 370. 447. 459. 561. X/I. 65. 129. 150. 160. 410. 503. 555 586. 675. etc.

²⁾ Fejér CD. IX/V. 305. 346. 347. Beke i. m. 184. reg. Hazai oklt. 614.

³⁾ Fejér CD. X/I. 678. X/II. 54. 99, 156. Beke i. m. 215 reg.

⁴⁾ Fejér CD. X/II. 175.

⁵⁾ Pesty, Régi vármegyék I. 115. Székely oklt. I. 87. Fejér CD. 267. 207.

⁶⁾ Beke i. m. 216 reg. -- Fejér CD. X/II. 222. Hazai oklt. 323.

⁷⁾ Fejér CD X/II. 340. 392. 395. 432. 537. 719. 759. Anjouk. okmt. VI. 577. jegyzet. Hazai okmt. I. 294. 296.

N.-Kápoly. Vicevoivodul din 1400 e *Ször-
csei János.* *)

Cu acestea mi-am sfârșit tema. Nu
incapă îndoielă, că dânsa ar fi un «eo»

*) Beke i. m. 222. 232. reg. — Anjouk. okmt.
III. 263. — Fejér CD. X/II. 387. 828. Turul II. 154.

perfect neavând lipsă de unele întregiri.
Cu toate acestea îs liniștit, că s'a pus
piatra fundamentală a matriculei voivozi-
lor ardeleni.

Anton Pór.

CUVINTELE ROMÂNE ÎMPRUMUTATE DE LIMBA MAGHIARĂ.

(Urmare.)

Gelyáta (ett. Solnoc-Dobâca Ioan
M. Málom), — rom. *găleată*: seau, baquet,
baquet à traire; kübel; *găleată de apă*:
wassereimer; *găleată de mulș*: melkeimer
(Cihac, Barcian). Români 'l au dela slavi
v. ture. *galeta*; boh. *galeta, geleta*; vsl. *go-
lida*; litv. *gelda* etc. *Galeta* (dial. Palot) e
luat de-a-dreptul din slavime (Tsz.)

Gírtyán (ett. Udvarhely — Mih.
Dézsi) — rom. *gîrtan*: schlundkopf, luft-
röhre, trachea (Barcian). Cuv. româneșe
'l țineam de origine de la persoturcesul
gerdan: «cou, hals» (Zenker) dar m'am
convins, că acest cuvînt care mai înșem-
nează și «collier» în l. rom. este: *gerpan*
și trecu în forma «collier» halskette, hals-
schmuek (Cihac, Barcian) care nu are
nemie a face cu forma *gîrtan* ei e varia-
țiunea formei de origine slavă: *gîltan*:
«gosier» (v. Nyr. XXII. 29.)

Gîtlie: poamă lui Adam (Ciangăii
Mold. Nyr. X. 203.) După Munkácsi =
rom. *gîtuț* adecă mai corect: *gîtiță*: «go-
sier» »trachée-artère; luftrohre (Cihac,
Barcian.) Dar din forma aceasta e greu
a documenta formațiunea lui *gîtlie*, căci
de unde ar fi ajuns acolo l? Originea
acestui, după părerea mea, este româ-
nescul *gîtlej*: «gosier, larynx; schlund,
schlundkopf» (Cihac, Barcian), căruia i-ar
corăspunde **gilléz* după particularitățile
limbistice ale ciangăilor moldoveni, din
acesta apoi ușor s'a putut face **gilliz* >
gîtlie.

Gologány: monetă de patru cruceri

(Săcuime Nyr. XIV. 17.) — rom. *gologan*:
monnaie; pièce de monnaie représentant
une tête; kreuzer (Cihac, Barcian). Aces-
tui cuvînt i-să atribue la pag. 142 din
«*Nyelvör*» tom. VIII. dela Erdővidék no-
țiunea de: «foarte înalt» care se poate
atribui doar formei mari'a piesei de patru
crucri.

Golone: nod mic (ett. Brașov Tat-
rang Nyr. II. 476.) »Egy *golone* agyag
(ett. Brașov Hétfalu Nyr. XVI. 478.) rom.
golomoț: pelote, peloton; knäuel (Cihac,
Barcian.) Țin mai probabil pre acesta ca
originalul cuvîntului *golone* în urma no-
țiunii ce o are, decât rom. *glonț* citat de
Edelspacher care nu-i altă decât «glonț
de pușcă.» Forma nominativă *golone* s'a
putut forma pre calea abstracțiunii din
formele derivate d. e. **golomocot* > **golom-
cot, goloncot*: *golone*.

Gugó: prostălău; *guguj* t. a. (ett.
Treiscaune Mny. VI. 328; Nyk. III. 11.
Iván Györffy) — rom. *gogoman, guguman*:
sot, niais, tropf, oinfaltspinsel (Cihac,
Barcian). Cuvîntul român după Edelspa-
cher e compus; partea primă i-e alb.
gogă: cuvînt sarcastic în gura românilor
din Albania; *gogo*: porecla albanesilor
nordici. Partea a doua a Cihac o asa-
mână cu germănescul: man care a tre-
cut și la slavi.

Guja (*gulya*): nap (ett. Brașov, Hét-
Mny. V. 346; Nyr. II. 476; XVI. 478.)
— rom. *gulie*: brassica napus, chourave.
kohlrübe, zaunrübe, erdbirne (Cihac, Bar-

cian). Aceasta a trecut în l. rom. sau din albanesul *gulia* sau din grecescul nou γουλιά.

Guluga (ett. Udvarhely Bothlenfalva Nyr. XVII. 332; ett. Ciucului Arany-Gyulai Ngy. I. 126.) — rom. *glugă*: cape, capuchon; kapuzo, regenkappe, (Cihac, Barcian). Pro lângă forma *guluga* mai obvine și forma mai originală *gluga* cu noțiunea: «îmbrăcăminte de piele cu lână» (Ctt. Solnoc-Doboca I. M. Málom.)

Gusa (Ny. Sz. ett. Sätmar Baia-mare Nyr. XXI. 329; Ardeal, țin. Clujului; ett. Solnoc-Dobăcă, Domokos Nyr. XV. 568; Săcuime Nyr. XX. 567. 566; Kiss Mihail, Györffy Iván. Ctt. Háromszék Tsz. Nyr. T. 36; ett. Treiscaune Uzon Erdélyi Lajos; Erdővidék Nyr. XX. 568; ett. Ciuc Nyr. VII. 139; Ciuc-St-George Nyr. X. 330); *gussa* (Ciang. moldov. Nyr. X. 203.) — rom. *gușă*: gosier, goître, gésier, jabot, poche de oiseaux; kropf (Cihac, Barcian); v. bulg. *gusa*: hals, unterkinn, kropf; sîrb. *guša*: kropf; rut. *gusi*: beulen, alb. *gușă*: kals; litv. *guzas* beule; lett. *gūza*: kropf eines vogels (Miklosich Etym. W.) Miklosich (Nyr. XI. 169.) număra cuvîntul *gusa* între elementele slave ale limbei maghiare; dar nu-i pot urma părerea căci estensinnea geografică a cuvîntului ne indică originea română a lui.

Guzsba (Săcuime; ett. Ciuc Tsz.; Brașov Hétfalu Nyr. II. 477 (aici *gúzsba*); XVI. 478; XXI. 448; Király Pavel) — rom. *cujbă*: une verge courbée, tordue, un bois courbé pour pouvoir y suspendre qch.: die gedrehte, gewundene ruthe, das gewundene holz; kesselstange, hakenruthe (Cihac, Barcian). Cuvîntul român e luat de la slavi; vezi: bulg. *gázva*: gerte, turban, rut. *guzba*: flechte aus reiser (Miklosich Etym. W.) *guzsba* hefălușenilor e în nex cu cuvîntul comun *gúzs* numai căt că acesta 'l avem de-a dreptul din slăvime (v. Nyr. XI. 169. Miklosich). Nu 'm convine părerea lui Miklosich, care numără nu numai cuvîntul *gúzs* ci și *guzsba* între elementele slave ale limbei maghiare; căci cuvintele slave cu *g* inițial al lor e drept că stau mai

aproape de forma maghiară a cuvîntului, dară noțiunea și estensiunea geografică a cuvîntului ne indică totuși împrumutarea de la români. Schimbarea lui *k > g* nu ne cauzază greutăți (v. *kazdag > gazdag*, *kunyhó > gunyhó*, *köncöl > göncöl*, *keréta > gréta*, *kajmó > gajmó* etc. vezi mai departe rom. *cîrjă* ung. *kirzsa*, *kerzsa*, *korzsa* și *gerzsa*.)

Gyefil (Ciang. Mold. Nyr. IX. 449. X. 203.) — rom. *de-fel*: point du tout; ganz u. gar nicht (Cihac, Barcian.) Referitor la *-fel* vezi: Cihac Diet. II. 498; Nyk, XIV. 441; Alexi: «M. elemek» 54.

Gyisztót: (Ciang. mold. Nyr. IX. 449. aicea *gyisztó* e probabil croare; X. 203.) — rom. *de-tot*; ganz, gänzlich (Barcian.) Referitor la *gy* v. Nyr. IX. 449. Transformarea specială a cuvîntului s'a întîmplat după părerea mea prin amestecul cuvîntului *tisztán*, *tisztára* (= de tot.)

Halk (*halok*, *hajk*, *hajik*, *hajok*): (Săcuime Tsz., Ny. IX. 176; Kriza, Kőváry Ladislau, Györffy Iván; Marosszék Nyr. I. 135; ett. Odorheiu Nyr. VIII. 472; ett. Ciuc Paul Király; ett. Treiscaune Tsz.; Mny. VI. 329; Nyr. I. 135; Kiss Mihály, Király Pál; Erdővidék Nyr. IX. 42; ett. Brașov Bácsfalu Nyr. III. 524; Hosszufalu IV. 517.) — rom. *halcă*: scheit, holz, stückchen (Barcian). Ar fi la loc — ce e drept — asemănarea cuvîntului *halk* cu a celui *finn*: *halke*: «lemn, despicătură de lemn» (v. *halke-*, *halkea-*, a despica, a crepa; *halke-*: a crepa, a plesni; *halke-* crepat. plesnit); dar *h* inițial s'a desvoltat din oare-care ș după cum ne arată cuvintele limbilor înrudite: cer. *șul-*; se-care, scindere, zurj.: *șulal-*: aufspalten, spleissen etc. Aceste ne arată, că *halke-*, *halke-*, finice 's derivațiunile lui **șal* mai original. Dar e știut, că lui *h* finic, format din ș mai original, la începutul cuvintelor de ton adênc nu corespunde *h* ei de regula ș d. e. cer. *sotlo*, *sulda*: vilis pretio, eftin — fin. *halpa*: vilis — ungar. *silány*; mord. *sapamo*, *capamo*: sauer; cer. *șupa șopo*: acidus, zurj. *șom*: sauerartig, säuerung, *soma*: sauer sat. — f. *happama*, *happame*: sauer — magk. *savanyú*; mord. *sova-*, *cova-*: schleifen, schärfen, — f. *hivo-*

(*hio- hjo-*): schloifen, wetzen — magh. **si-* (*sik, sikárol, sima* etc.); cer. *șu-*: juccere, conjicere — f. *luhto-*: omni vi tundere, valide ferire — magh. *sujt*; mord. *șura*, dim. *șurană*: dünn, fein, — f. *lupa*: qui facile teritur s. praeterlabitur; carj. elon, vepsz, *huba*: mie — magh. *sovány* etc. (V. Mu. Sz. 332. 342. 344. 348. 355; Setälä; Yhtoissuomalainen äännehistoria 264 270). După aceste putem aștepta în limba maghiară ca corespunzătoare cuv. finice *halkea-*, *halko*, etc. cuvinte începătoare cu *ș, s, t, s. e.* (Budenz asemănă cuvintele *szilánk, szilány, szilak, szilács, szilony, szalu*, cu rădăcina detrasă din aceste **szil-*, **szal-*.) Astfel apoi finicul *halko*, și m. *halk* numai așa din întâmplare se pot asemăna la olaltă.

Hărăg, (*herág*) (Ciang. mold. Nyr. III. 3; X. 203. Moldova, Klézse Nyr. VII. 237; XIV. 42.) — rom. *harac, harag*: règle, échalas; pfahl, stecken (Cihac, Barcian). Originea-i română ne-au arătat-o încă Szarvas (Nyr. III. 3.) și Edelspacher (Nyk. XII. 101.) Românii 'l au dela greii noi: *χαράξ*: règle a régler (grec v. *χαράξ*: pieu pointu, échalas.)

Haricska: (Săcuime Tsz.: Nyr. V. 221; Arany-Gyulai Ngy. III. 295; Györffy Iván; Treiscaune Tsz.; MNy. VI. 243; Nyk. III. 15.) rom. *hrișcă, hrișcă*: polygonum fagopyrum, blé sarrasin (Cihac) acest cuvânt l'am avea după Miklosich (Nyr. XI. 220) dela slavi; dar contra acesteia ne indică la originea română: 1. aceea, că după cât știu eu cuvântul nu i folosit de cât numai în Săcuime; 2. că forma cuvântului maghiar stă mai aproape de rom. *hrișcă* decât de rut. *hrecka*. (La un împrumut din slavime numai la acest cuvânt am putea face alusiune căci cuvântul de azi *haricska* nu s'a putut forma din nico un alt nume slav a *hrișcei* v. pol. *grezicha*, rus. *grechecha, grebicha, greca*.) Cuvântul român e din l. rutenă.

Hercág (ctt. Brașov Hosszufalu Nyr. VI. 475.) rom. *harțag*: escarmouche, heftige gemüthsbevegung, aufwallung, jähzorn; *harțigos*; qui aime à se battre, à se battre, à se chamailler; streitsüchtig, zän-

kisch, jähzornig, aufbrausend; widerspenstig, störrisch (Cihac, Barcian.)

Hergely: (Ciang. mold. Nyr. X. 203.) — rom. *herghelie*: haras, stuterei, gestüt (Cihac, Barcian.) Că acesta-i de origine română ne a arătat deja Bernh. Munkácsi (Nyr. X. 203.) Originalul cuvântului român e ture. *hargele, hergele*. Din *herghelie* s'a format — probabil — ciang. **hergelye*; acesta fu apoi luat ca formă cu sufiesă personali (*hergely-e*) și au abstras din el nominativul *hergely*.

Hiriba, hiribe, hirip (*hiriba*) Sătmár, ctt. Krasso Nyr. XIX. 355; Săcuime Tsz. (*hiriba-gomba*) Săcuime Nyr. XVII. 429.) (*hiribe-gomba*) Cluj I. Szinnyei; (*hirip, hirip-gomba*) Săcuime Györffy Iván) — rom. *hrib, hribă, hiribă*; boletus edulis (bulbosus, bovinus), agaricus campestris (edulis), champignon; kuhpizl (Cihac, Barcian.) Miklosich zice că magh. *hiriba, hirip*, e dela slavi, (v. boh. *hrib*, pol. *grzyb*, fsb. *hrib*, usl. *grib*, rut. *hryb*, rus alb. *hrib*, rus. *grib*.) Dar aceasta o-am putea presupune col mult la formă *hirip*, de oare ce forma *hiriba, hiribe* e fără indoială luată de-la români; ba chiar și forma *hirip* o putem considera ca luată de-la români, după-ce nu obvine decât numai prin dialectele cari vin în contact cu românii. Românii 'l au de la ruteni.

Hóda: (ctt. Treiscaune Nyk. III. 4.) — rom. *hodă*: fulica atra, poule d'eau; wasserhuhn (Cihac, Barcian.)

(*Hodály, hodáj*: 1. staul (cu deosebire în comp. *juh-hodáj*, dar și singur); staul de oi; 2. subedificate, orice edificiu rău. În l. rom. *odaie, hodaie*: chambre, métairie, ferme ou l'on élève du bétail; zimmer, stube, kammer (Cihac, Barcian.) După Edelspacher din acesta s'ar fi format magh. *hodáj, hodály* (Nyk. XII. 101.) ceea ce nu o probabil din cauză că acest provincialism 'l aflăm și în acele ținuturi în cari nu au străbătut românismele de loc; așa d. e. cttle Heves și Borșod; Kis-Kun-Halás, Felső-Nyáregyháza (ctt. Pesta); Kecskemét etc. (v Tsz.) Bu-

denz află în cuv. *hodáj, hodály* copia cuv. ture. (ciag.) *kotan* (eingezüunter ort, wo die schafe übernachten; kirg. »az aul közepén való hely hová éjjelre a barmokat állitják;» jakut. *ɣoton*: «stall, winter warmer stall» (Nyk. XXII. 412.) Din punctul de vedere al noțiunii, aceasta combinație nu ar firea, dar este de observat ceva în privința formei. Budenz explică cu transformarea lui $n > l$ pre *kotan* $>$ *hodály* dară nu produce exemple referitoare aici. Ba cu știrea mea nice nu există exemple, cari s'ar putea referi la acest caz, abstragând casurile disimilației d. e. *Anton* $>$ *Antal*; dar pentru dissimilația cuvintului din ceștiune nu fu ocaziune. S'ar putea prepune că n final trecu mai întâi în *ny* (la ce avem destule exemple în l. magh.) și din *ny* s'a făcut apoi *ly* (j); dară nice o astfel de transformare (după vocală lungă) nu o putem sprijini cu exemple ba chiar din contră la schimbarea reciprocă a lui *ly* și *ny* final de regulă *ly* ni-se arată ca original d. e. *sármály*: *sármány*, *vőfély*: *vőfény*, *mordály*: *mordány* etc. Trebuie să mai cumpănim și împrejurarea că finalului turcesc *-an* în l. magh. îi corespunde de regulă *-án* și *ány* d. e. *arslan*: *oroszlán*, **basurkán* (*baştırkan*): *boszorkány*, *buzdogán*: *buzogány*, *calagan*: *csalán*, *sazagan*: *sárkány* etc. (conform acestora la finea celor de ton înalt: *-en*; *-én*, *ény*, d. e. *jeken*: *gyékény*, *köken*: *kökény* etc. De aici urmează că turcescului *kotan* ($>$ **ɣotan*) i-ar corespunde în ung. **kotán* (*-ány*) sau **hotán* (*-ány*), ear' nu *hodály, hodáj*. Drept aceea eu aflu cu mult mai probabil că acesta s'a format din cuv. osm. *oda*: «chilia, casă.» Dar e întrebarea că de unde are pre *h* de la început și pre *ly* adevă j final? — Ultimul poate fi chiar așa un sunet (sufis de cas) cum e j în cuvintul *száj*, pre carele fără excepțiune așa 'l aflăm declinat în documentele limbistice vechi: *szám*, *szád*, *szája*, *szánk*, *szátok*, *szájok*; *szát*, *szával*, *szából* etc. și nominativul: *szá*, ear formele *szá-jok*, *szá-ja* simțul limbistic le analiză astfel: *száj-a*, *száj-ok* și ea un eflux al acestei analizări greșite a rezultat formele casuali *szájam*, *szájad* *szájunk*, *szájatok* și nominativul *száj*. Forma

cuvintului *oda* (în persoana a 3-a) fu *odája* ca: *óra*: *órája*, *kapa*: *kapája*); aceasta o analiză simțul limbistic în loc de: *odá-ja* astfel: *odáj-a* și pre calea aceasta s'a putut forma din dinsa nominativul **odáj*. E drept, că la cuvintul *oda* nu fu atâta ocaziune spre abstracțiune ca la *száj* (*szá*) care — ceea ce nu putem afirma despre celalalt — obține mai des în forme de cas derivate. Dar j din ceștiune s'a putut forma chiar anapodice după analogia altor forme cu terminațiune. Putem observa pre adese că j din cuvintele terminate 'n *-áj*, *-éj*, (*-ály*, *-ély*), în celo mai multe cazuri se perde în limba poporului înaintea sufiselor începătoare cu consonante d. e. *kiráj* (*király*): *kirá-t*, *kirá-tul*, *kirának*: *Miháj* (*Mihály*): *Mihá-t*, *Mihá-nak*, *Mihá-ra*; *fertáj* (*fertály*): *fertá-ra*, *fertá-t*, *fertá-hó*; *méj*, (*mély*): *mé-re*, *kastéj* (*kastély*): *kasté-ba* etc. Formele regulat derivate a cuvintului *oda* sunt: *odát*, *odába*, *odábní*, *odábó*, *odának*, etc. (v. *juhodát*, *juhodába* Nyr. XI. 236.) După analogiile mai sus amintite deducțiunea s'a putut întempla astfel, d. e.: *kirá-t*, *kirá-nak*, *kirá-tul*; *kiráj* (*király*) = *odá-t*, *odá-nak*, *odá-tul*: **odáj*, (*odály*).

H inițial ni 'l putem explica după părerea mea prin împrejurarea, că cuvintul *juh* (adecă *ju juhodáj*) care compoziție analizând'o simțul limbei: *ju-hodály* în loc de *jüh-odáj* i despica vorba ultimă în forma *hodaj*. Astfel se făcu din turcul *oda* ungurescul *hodáj*, care nu se ține între elementele luate din l. rom. precum afirmă Edelspacher.

Cu toate aceste cuvintele *hodaie*, *odaie* au ceva comun cu ungurescul *hodaj*. Că ce? vom vedea îndată.

Cuvinte asemenea ungurescului *hodáj* aflăm și la: lavi sudiei în forma *odaja* (sîrb. bulg.) și *hodaja* (sîrb.) Budenz amintește ca posibilitate că: «forma *hodaja* *hodaje* s'a contopit în un cuvint cu *odaju* (care după Miklosich e frate cu turcescul *oda*) înrudită și de acelaș înțeles? Sau după Budenz *hodaja* slavilor de sud e un mestecus, a cărui elemente sune: *hodac*-ul magh. format din ture. *kotan* și slav. sud. *odaja* format din ture. *oda*. Acest amestec

de cuvinte precum știm nu e imposibil, dar în cazul de față este totuș dubios, ba 'l cred de chiar neprobabil cu atât mai vârtos căci nu vîz documentat aceea că *hodáj* luat din magh. ar fi avut cu ce să amesteca în sl. sud. nice Miklosich, nice Budenz nu a scrutat că pentru ce s'a făcut din ture. *oda* în sl. sud. *odaja*. Acecea e lucru știut că slav. sud. transformă toate cuvintele terminate în *i* și luate din ture. după analogia substantivelor originale în terminate în *-a (-ja)* d. e.: *anteri*; *anterija*, *bugi*: *bugija*, *deli*: *delija*, *tepsi*: *tepsija*, *terzi*: *terzija*, etc. Dar' ce lipsă fu oaro de astfel de transformare a cuvintului *oda* când acesta și-așa fu terminat în *a*? Să privim tot șirul cuvintelor terminate 'n *-a* pre cari le-a luat sl. sud. dela turci, și vom vedea că terminațiunea acelor a rămas neschimbată, fiind destul de slavă (v. d. e. *oga*, *oladza*, *alașa*, *araba*, *bogea*, *corba*, *cuma*, *zoldza*, *oka*, *torba* etc. Pentru ce a trebuit dară ca cuvîntul *oda* să iese forma *odaja*? Nu fu cauză, și chiar pentru aceasta eu sum de părerea, că nice nu putem ținea cuvîntul *odaja* din sl. sud. ca luat dela turci. La acest împrumut a trebuit însă o limbă mijlocitoare între ture și sl. sud, și aceea nu fu alta decât cea maghiară, în carea — precum am vîzut mai sus — s'a făcut din

ture *oda*, *bodaj*. Trecerea magh. *hodáj* în sl. sud. *hodaja* și *odaja* ne-o sprijinesc multime de analogii; anume: a) cu privire la *a* final; *bélyeg*; *beleya konty*: *konda*, *sor*: *sura*, *bitang*: *bitanga*; *csont*: *cunla*, *kard*: *korda*, *aprod*: *aproda* ș. a. b) cu privire la lepădarea lui *h* inițial: *halász*: *alas*, *hám*: *ám*, *huszár*: *usar*, *hajma*; *alma*, *hordó*: *ardov*, etc. (au rămas însă și cu *h*: *hordo*: *ardov*, *háló*: *halov*, *hintó*; *hintov* etc.) Deci nu e de lipsă a propune nice un amestec de cuvinte; dar nice nu se poate, căci limbele slave de sud nice nu au avut cuvîntul *odaja* luat de-a dreptul dela turci, eu care s'ar fi putut mesteca respective contopi *hodáj* luat dela maghiari.

Că românescul *hodaie*, *odaie* nu e luat de-a dreptul de la turci (precum crede Cihac) după cele espuse mai sus cred de superfluu a mai documenta. Împrumutătorul a putut fi poate chiar și maghiarul, dar împrumutarea, că cuvîntul în l. română obvine și cu *h* și fără *h*, chiar așa ca în sl. sud, ne arată că din cea din urmă a trecut în cea română.

Desvoltarea și peregrinarea cuvîntului fu următoarea: ture. *oda* > magh. (**odáj*) *hodáj* > sl. sud. *hodaja*, *odaja* rom. *hodaie*, *odaie*.

Dr. Iosif Szinyeyi.

PRINSONERIUL.

(A rab. Alesandru Petőfi.)

«Luptai pentru tine, dulce libertate,
Și eată c'acuma în lanțuri sum pus...
Lumină dorit-am și cat' ca sobolul
Sub pămînt să șed eu cu forță-s
[adus.

Pentru a mea scăpare ceasul când
[va bate,
Ceasul fericirii când îm va suna?
Când voi putea și cu aier liber
[trage,

Și a soarelui raze când m'or res-
[făța?«

Jos în adîncime unde nu-i viață
Un captiv ofta — așa în a sa
[închisoare;
Ceriul știe numai de a lui suspine,
Că e lung de când crud robia îl
[doare.

Sau poate că dînsul încă numai
[astăzi

Din prinoarea gravă începe-a gusta ?
 Vai, captivitatea la multe te 'nvață,
 Din o clipă veacuri stau a să forma !

Nu zile ah, nu, ci ani mulți espirară,
 Decând dânsul aici zace prăbușit,
 Tîmp lung plin de chinuri, ce cu
 [al său trist nume
 Brăzdat p'a lui frunte negru stă
 [infipt.

Capul se-și sdrobească cu a sale
 [lanțuri
 Decâteori robul s'a încumetat ...
 Dar speranța dragă, mica lui soțiă,
 Totdeuna 'n cale stavilă i-a stat.

I șoptea speranța că el va fi liber !
 Peardă și din viață o jumătate
 [chiar ;
 Cealaltă parte și va petrece-o dânsul
 Cu al libertății preafericit dar.

Așteptat-a dânsul deci fără dumerire
 Nu-și stînsă viața precum s'a
 [gândit.

Și așteptând a lene anii cu mulțime
 Peste ai lui umeri s'au îngrămădit.

Și veni în urma ăstor mulți corbi
 [negri, —

Porumbioara albă eată c'a venit,
 Sosi știrea dulce cumcă în închisoare
 Dânsul numai azi ca rob va fi
 [privit.

Să deschide dar eat' și alui grea
 [temniță ...

Lanțurile după el cad la pămînt ...
 Dar el strigă și-apoi cade ... pe
 [vecie ...

Plin de bucuriă ânima-i s'a frînt.

Sabie și lanț.

(Kard és láncz. De Alesandiu Petőfi.)

Coboritu-s'a din cerinuri
 - - Cu voia Domnului sânt —
 Ângerășul cel mai mândru
 Jos să cerce pre pămînt
 Copilița cea mai belă ;
 Și aflându-o el îndată
 În ea s'a îndrăgostit ...
 Și de-aci nainte eată
 Pentru el mai dulce-i lumca
 Ca cerimea cea înaltă.
 În toată noaptea cu bine
 El l' amanta lui revine.
 După stea p'e stea pornește,
 Pân' la ultima sosește,
 Și de aci se tot avîntă,
 Pân' p'o lebedă s'aruncă,
 Ce-l aduce cu iubire
 La cea suavă copiliță,
 Ce-l aștepta 'n grădinuță,
 Cu zimbirile-i curate
 De cari bobocii crăpau,
 Ear florile mai uscate
 De nou dulce re'nviau.
 Acolo vorbind ședeau ei
 Pân zorile nu crăpau ;
 De ce 'n lume e sânt, frumos,
 Cu placere cuvîntau.
 Copilița cu sficală
 Asculta de ângerel ...
 Și eat' că privind la el
 Cu un farmec de magie :
 Ângerul îngenunchiea,
 Și-un sêrutat el cerea,
 Copila l'a ascultat.
 Ah, ce mai dulce
 A fost acel sêrutat !
 Când alor buze s'atînsă,
 De plăcere tremurasă
 Tot pămîntul, ca și când
 O ânimă ar fi avînd.
 Ear de sus ca clopoțele

Sunau frumoasele stele,
 Cât de doina cea ciudată
 Floricelele îndată,
 Ca și tot atâte zine
 Dăntau mândru de minune.
 Luna de sus a roșit,
 — Doar' fica spre ea a privit. —
 Frumosele s'a intrupat.
 Copila deveni mamă,
 Și născu așa copilaș
 Plapând, suav și drăgălaș,
 Ca și cum pământul, ceriul,
 În amorul înfocat
 S'ar fi fost îmbrățoșiat.
 Sabie născut'a dânsa,
 Și acest făt de ce avu parte
 Numițu-s'a . . . libertate.

Veni apoi și un scârnav diavol
 Cu a Satanei voință
 Ca să și cercce pre pământ
 O strigoaia de drăguță.

Și aflându-o,
 Iubindu-o,

Petrecu aici jos mereu,
 Mai mult ca în iadul său.
 În nopți pe rând el vinea
 La strigoaia lui sosea,
 Convenind în loc urit,
 Când mezul nopții au sosit
 Pe un monstru urginat
 El la ea — a încălecat —
 Însoțit de buhe negre,
 De lilieci și de draci,
 Și de mii de vâcolaci.
 La locul cel mai urit
 Ambii apoi s'au vârit,
 Tot vorbind neîncetat,
 — Pân cocoșul a cântat, —
 De ce e mai uricios,
 Mai urgisit și hidos.
 Diavolul astfel zîcea :

«Ah, ce frig mai pot avea.
 Vină până jos cu mine,
 Unde focul arde tare,
 Unde să ne încălzim bine . . .
 Of, și aici încă mi-i frig,
 Cât de ger vine să strig . . .
 Vină deci me 'nbrațoșează,
 Mă sêrută, desmierdează!»
 Și-apoi ei se sêrutară,
 De loc se îmbrățoșeară.

Ah, ce mai sparcat

A fost acel sêrutat!
 Buzele lor când s'atinsă,
 Pământul se îngrozisă,
 Din țeteni s'a sguduit,
 Nori gândea c'ar fi înghițit.
 Munții 'ncepeau a voma,
 Foc pucioasă a țêpa,
 Pân la ceriu a arunca,
 Lumea 'n flacări se 'ncingia.
 Numai stelele și luna
 Sê acopereau întruna
 Cu vâl negru, să nu vază,
 Cu cât spure se desmerdează.
 Al dracului sêrutat
 Cu oroare s'au 'ntrupat.
 Strigoaia deveni mamă,
 Și născu afară din samă
 O atare spurcațiune,
 Ce—atunci numa-ai pote a spune,
 Când ai vedea ce urit
 Este iadul pe pământ.
 Fătul strigoaiei din lume
 Lanț se chiamă după nume.
 Și acest lanț cu zale multe
 Sê numește . . . servitute.

Cei doi feți în alor traiu
 Născuți din iad și din raiu:
 Servitutea,
 Libertatea,
 Sabia, lanțul întruna

Nu vreau lupta a-și curma.
 Zăpăciți nu mai încetați,
 Fără preget să tot ceartă.
 E stirbită,
 E tîmpită,
 Sabia de pre pămînt.
 Dar și lanțul e mai frînt.

Să stăm, s'așteptăm nițel,
 Și-om ști peste puțîncl:
 Cari din ei vor domni 'n lume?
 Cine oare
 Cu ardoare?
 Și-a păstra aici al său nume?

Trad. de A. Pituc.

FETELE DIN HÁROMSZÉK (TREISCAUNE).

(Novelă.)

— De Maurițiu Jókai. —

Întîmplările aceste au decurs în anul domnului omieșasăsutenoauezceișidoi când multe lucruri de deplâns au venit pre capul bietului Ardeal.

Ca tot-dea-una, așa și acum sēcuii au avut partea cea mai mică din nenorociri, bătălii, pustii, ciumă și foamete și încă din cauze foarte naturale: sēcuii nice o dată nu au avut aur și argint cari atrag rēselul, ci au avut fer din ajuns care să 'nțelege îl ține în depărtare. Nu aveau între ei oameni, domni mari cari se umble după împărăție și așa între dinșii încă erau liniștiți; aerul munților lor era ca 'n raiu, apa ca cristalul, vin nu au ce e drept, dar nice boale; apoi că altfel de necasuri încă au stat departe de ei, e a-să atribui înprejurării că sēcuii l nu-și porta credința în atotputernicul numai în biserică ci în inimă, așa că nice nu auzea sudalme în întreagă sēcuiimea, făr' de să mânia, zicea: «hogy az Jézus ne verjen meg» (Isus nu te bată) căci închipuca că face mare posnă dacă va lăsa pre nu afară.

A și fost poporul sēcuese fericit, și chiar pentru aceste, a și meritat a fi.

Unul dintre oamenii acești fericit, era și Andrei Dankos din comuna Uzon.

Era om de frunte care în bătaie porunca la 24 oameni, ear prin celelalte comitate nu odată a eșit cu nobilimea într'un rînd.

Curia lui era chiar viș-a-vis de biserică. O casă frumoasă cu coperiș de șîndile așa făcut că fiecare șîndilă era la capăt rotunzită și era prinsă de cealaltă cu un cui cu cap frumos așa că de departe părea că-i cutare pancelă a unui parthus; dinaintea căsei să 'ntindea un coridor larg închis cu un stachet tăeat în figuri; în feresti era plin de flori mirositoare, cari formau perdele naturale, jur în projur gard frumos de nuele ear de cătră drum pălant de scânduri, în mijlocul cauia se redica o poartă înaltă în virful căruia era așezat spațiosul porumbar ca cutare fortăreață pre un virf de munte ear în front între stîlpi cetim următoarele: «*Aceasta casă a redical'o mării; sa dl. Andrei Dankos cu ajutoriul lui Dzeu; Anno Domini MDCLXXVII.*»

Adecă de 25 ani trăește bărbăutul de omenie în casa lui proprie, un timp în care se 'navuți în toată privința: curtea-i era plină de vite mărunțele, grajdurile de boi frumoși, staulele de rimători, cotețele cu galițe sburătoare, erau meru închise ca nu cumva să ruineze grădina de flori frumoși aranjată, un ocol deosebit era rezervat pentru cei patru cai de ham, toți atîta de greutate în altă 'ngrađitură.

Și ca acei patru călușei să nu stee numai așa a lene, avea și trei feciori; Ioan, Martin și Gavrilă care de care mai

sdraven, mai avea o fată frumoasă: *Rosalia*, carea era floarea satului întreg și fiind-ca muma era moartă eară dînsă era foarte modestă și blîndă, toate mucurile bătrîne o tractau ca pre ficia lor proprie și totuși tinerii ca pre o soră bună de a lor; ba chiar părintele *Abrahámfalvi* o declară înaintea celorlalte foto ca exemplu a virtuților și moravurilor bune.

Ioan, cel mai mare dintre ficiori ajungînd în etatea când tot omul tîner se uită încoace și în colo după boreasă, își și află pre *Catița Bartha*, o fată orfană din vecini căreia murindu-i părinții și plîcându-i lui Ioan, rugă pre tatăl său să 'l lese a-o lua de soție.

Dar treburile dragostei nu 's numai așa teacă-pungă, probleme ușor de deslegat, cum le a ată pre acele poezii noastre pre hîrtie, ci caro-și bagă odată capul în laț trîbue să fie în curat cu aceea că numai mormîntul îi mai desparte și-apoi ori bine, ori rău, la olaltă au să se fericească.

Andrei vîzînd deci starea lucrului ca să știe ce fel de creatură-i *Catița* o înpretini cu *Rosalia* și nu preste multă vreme observă că *Rosalia* o iubca foarte așa că a-le desface de cătră olaltă era cu neputință. Atunci fu în curat cu aceea că *Catița* trîbue să fie o fată solidă căci altecum *Rosalia* nu o-ar putea iubi.

Barem că erau foarte diferite aceste două amice în caracter! *Rosalia* era o ființă gîngășă, blondă, albă la față, blîndă, din gura careia abea puteai scoate vreun cuvînt, ear' dacă 'și îndrepta cătră cineva ochii săi vineți, nu esistă aceea instanție carea să fie în stare a ne spune mai mult decăt poteai ceti din aceea, purtarea ei era așa de blîndă, modestă și serioasă de părea a fi merou tot în biserică, ear dacă cineva i-ar fi privit mai îndelung față, de sigur ar fi fost pătruns de soriositatea melancolică carea o făcea atît de palidă.

Catița era cu totul altă natură! Înaltă și subțire ca o căprioară, cu ochii negrii schinteitori, pîrul negru ca cărbunole și lung așa că despletit îi ajungea

pîn' la călcăie, față-i roșie sau rîdea, sau eră par' că mînioasă dar nice odată nu era așezată sau serioasă, chiar așa erau și buzele-i roșii ca cireșele, ca oliul din cupa amintită în bibliă, nice când nu-se gîtau vorbele de pre ele, ci merou se disputau, se mînceau, de era lipsă și cu șasă contrari de-o dată, ear brățele-i rotunde nu ar fi rămas nesimțite de ori-ce bărbat contra căru s'ar fi rădicat.

Chiar pentru aceasta se iubeau așa întim fetele noastre căci ce lipsea unoia, avea cealaltă, aceasta preste tot așa-i în natură, controversese se iubesc, magnetismul nordic atrage pre col sudic, cel tare iubește pre col slab, cel aprig pre col blînd și viceversa.

Catița era așa zicînd considerată ca un membru a familiei și nime nu luă în nume de rău că biată orfană ca să nu stee acasă singură, până vor sosi cășlegile ca să se poată ținea ospetul, petrecea zile întregi la *Dankosești* ba de multe ori era acolo și de mas, durmind într'un pat cu *Rosalia*, căci și așa preste câteva săptămâni are să fie nevasta lui Ioan.

Dar omul propune, Dzeu dispune! Fără a-se auzi ceva veste, fără ceva semne prevestitoare, stea cu coadă, cutremur de pămînt, ca din senin răsare, o turmă de tătari și năvălește în puterea nopții asupra comunei *Uzon*, începe a măcelări pre bieții locuitori, ba de toate părțile încep a aprinde satul.

Bieții oamenii sculându-se spăriați de larma grozavă ce domnea cșeau la drum ca să vadă ce-i, dar la moment îi omoreau barbarii crudeli, ear pre neveste și fete legându-le cu funii de pîr le legău pre cai și în confusiunea nopții puteau face cu bietul popor, care nu era condus de nime, aceea ce chiar voiau.

Dankosești, fiindcă ședeau chiar lângă biserică mai avură atîta timp că tîind legătorile cu cari erau legați cei patru cai de trîsură și călărit, se suiră pre ei și strigînd cătră fete, că să-și iee ce au mai drag cu ele și se easă repede. Ce poate fi mai drag pentru fete decăt armele amanților lor? Au apucat

repede săblilo și sulitele de pro părete și neluându-și altceva așa cum au sărit din pat au fugit la dinșii.

Ioan repede redică pre Catița la dên-sul în șea, Martin pre Rosalia, și între bătrînul și Gavrilă pornesc în galop cătră strada unde nu s'au întâlnit decât cu vîo doi-trei tătari cari s'au nesueau a arunca pămătuguri de paie aprinsă pre coperișele caselor, pre aceștia doborîndu-i la pămînt, strigând și părintelui Ábrahámfalvi că s'au grăbească cu el dinpreună, ajung norocoși în capul satului unde din fiecare poartă eșea câte un fugar care însoțindu-să cu dinșii s'au sporit în un atare număr că ușor își putură face loc printre tătarii ce erau în capul satului pre câmp și înainte de ce ar fi apucat aceștia a-i urmări, au scăpat în pădurca Bükszádu-lui și numai acolo s'au oprit uitându-se în dărrept cu lacrimile 'n ochi la flacări ce le mistuea toată averea.

Totul era în flacări, mai sus fâlfaia coperișul arzînd a turnului bisericeii care s'asemănă unei faclii aprinsă. Când vor mai asculta ei acolo misa?

A doaua zi când s'au luat p'ă num'rate v'ezură ca abea e a treia parte din locuitori acolea, unde s'au oare ceialaltii? Dz'eu bunul știe numai. Mulți nu'și aflau copii, copii părinții, bărbatul muerea, frațele sora, și plâns'et'ul grozav doar s'au auzit și în ceriu.

Și în aceasta mare nenorocire, Dankoseștii fură cu noroc căci ei erau cel puțin toți la olaltă. Din toată averea ce e drept nimic nu au m'ântuit decât patru cai, patru sabii, dar ficiorii erau tineri și lumea largă.

Dar' și acestora le-au luat folosul. S'ecuimea din jur form'ând trupe contra t'atarilor, când au n'avalit în Ciuc, i-au b'atut cum s'au cade prin strimtori, așa aceștia lu'ând talpa car ajuns'ă în Háromszék sub Kezdi-őșorhei unde au fost d'ărăburiți prin banderiu, acuma apoi din toate partile fură at'acați, ori în cătr'ău mergeau, pre tot locul erau b'atuți, dar din țară totuș nu au eșit; în fino d'adu între ei ciuma și așa c'ădeau de repede cum cad lăcuștile de ploaca îndelungată.

Așa ajuns'ă S'ecuimea în b'ătaie, foamete și ciomii.

St'erpiti fiind t'atarii poporul c'at a mai r'emas încep'ă a-s'ă 'nturna prin satele lor. Acasă! Acasă! dac'ă ar fi und'ă! Abea puteai cunoaște strada, nu casa în care a locuit.

O ceată de oameni sdrențoși, flămânziți vedem îndrept'ându-s'ă sub conducerea unui preot spre Uzon.

Când au fost aproape do sat, li-s'ă sf'ășia inima că nu-o mai puteau cunoaște. Colo în dep'artare s'ă redică turnul ars al bisericeii cu p'ăreți și forestile negre, ca un idol mort privind la muzeul faptelor înfricoșate ce au avut loc aicea. Pre tot locul cadavre și ruine!

Mai bine au umblat cas'ele do lemn căci acele au ars p'ănă 'n fundament, dar p'ăreții caselor de piotră și acum poartă urmele s'ângeroase ei l'ăsă m'ana cutarui copil ucis, dela cadavrele b'ărbătești și muerești ce erau întins'ă pe strada tr'ebueai s'ă alungi c'ăinii cu b'ătele at'at erau de selbatici, și fiecare cadavru ne reprezenta un fost cunoscut, acolo erau înaintea propriilor lor cas'ă părinții de cinste, mueri credincioase, b'ătrine religioase cari m'ereu le vedeai în biserică și b'ărbăți bravi, înpr'ăștiați prin earbă. Era muere carea înc'ă și acum își stringea în braț'ă copilul, era b'ărbat care și acum stringea în m'ână m'ănunchiul sabiei sale, și p'ămîntul, par' că voea a acoperi aceste groz'evenii at'at de mare earbă a produs, că nu puteai deosebi strada de curte, pre tot locul tr'ebueai s'ă umbli în earbă p'ănă 'n briu.

Mai înt'ăi fiecare mears'ă acasă. (!!!) Îș' cearcă locul unde a ș'ezut oarec'ând, doar vr'un tăciune, sau cutare stilp îi va sta întru ajutor aș' recunoaște vech'ea locuință.

Acasă merseră și Dankosești — gardul cel frumos, p'ălantul cătră strada, poartă înaltă: ca 'n palmă; în locul gr'ădinei de flori mirositoare, brusturi mari, în chilii at'at de mare era crescut hreanul că'l vedeai pre foresti, car c'ăinii lor erau at'at de selbateci că ficiorii fură nevoiți a-s'ă apăra cu sabiile contra lor. Fetele voiră întra în cas'ă, dar s'ă retras'ă

spăriate căci în prag era culeat cadavrul unei sărvitoare de jumătate arsă cum au fost lovit o grinzile; galeata era slobozită în fântână, voind a o trage afară să bea apă, în locul ei aflară sărvitoriul cailor acățat de rudă.

Și unul fiecare câți numai își cereau vetrele dădea de grozăvenii de aceste, poporul cu mare groază începu a'ș părăsi foaștele locuințe și adunându-se pe piață înaintea bisericii s'au jurat plângând cu hohot, că ei să duc din locul acest plin de grozăvenii, să duc în altă țară unde nu-i vor urmări chipurile acestor lucruri înfricoșate.

Auzind aceasta Andrei *Dankos* și cu vorbe frumoase îi dojeni pe toți, spunându-le că nu într'aceea stă vitejia că când cineva ajunge în necas, să-ș lase patria, că stramoșii noștrii când au venit chiar așa gol au aflat tot locul, ca noi acuma și totuș le-a plăcut, că de câte ori a umblat Săcuimea pustiiată, Ungaria asemenea astfel că putea merge zile întregi căci nu dai de suflet de om, și totuș ear ne-am sporit; să nu ne depărtăm nice de asta dată; am pierdut ce e drept mult, dar nu totul. Mai avem încă sub noi pământul; deasupra noastră cerul, să începem de nou viața; clădim, sămănăm, pământul toate le produce și binecuvîntarea lui Dzeu cu noi va fi.

Atâta le vorbi el așa simplu cum era învățat, în cât poporul începu ear a prinde la inimă carea era de tot slăbită și maltrată prin atâte chinuri ne mai pomenite, speranța pusă 'n Dzeu le întări sufletul și când veni în mijlocul lor părintele Ábrahámfalvi îl rugară cu toții că să-le țină o misă scurtă de oare ce ei nu merg nicării din țara lor.

Biserică nu aveau, dar' cripta din care barbarii au aruncat afară toți morții era întreagă: curățindu-o bieții poporoni din bucăți de sierie au făcut un amvon improvisat de pre care preotul împreună cu credințioșii s'au rugat cu pietate, carte ce e drept nu avea și rugăciunea o zicea numai după cum îi dicta inima dar' aceea fu plăcută părintelui cerese căci le întări sufletele ca să poată

suporta greutatea necasului ce i-a ajuns. Însoțindu-se apoi în grupe, câțiva înmormântară cadavrele găsite, alții cosiră carba de pre strade, fiecărui îi măsurară locul de casă, care avea vr'un cal ara și vecinilor și lui, care știca luera cu lemnul facea case celor ce arau, cu toții mic și mare; s'au pus pe muncă și în câteva săptămâni, deși cam sărăcește, dar toți erau sub coperiș și fiecare avea câte-o bucată de pământ arată și sămănată.

Accasta ar fi, dar până la cules! până la coptul pâinei din ce vor trăi? Țara era ocupată cu a ei treburi nu se putea așa mult interesa de dinșii și Zău nu unul își dădu sufletul din cauza foamei.

Cei mai mulți nu aveau, nimic, așa că toate trebuia să și-le facă din nou și cu toate-că săcuicul e mare măestru în lucru de mână așa că el e în stare să se folosească numai cu aparatele fabricate de el, totuși sporiul gazdei tinere nu se vede, căci aceea ce alții pun la-o parte el trebuie să dea pre aceea de ce are lipsă mai mare.

Mai de compătimit erau muerile, căci ele bietele nu puteau ajuta bărbaților întru nimic. Aratul, sămănatul, edificatul, toate s'au isprăvit fără de ele, și aceea ce ar fi fost să lucreze ele, nu avea bază, de la tors lipsea cânepa, dela ecomia casnică — casa.

Bieții părinți abea aveau pre ce-și cumpăra sapa și hârlet, nu le mai ajungea să cumpere și haine pre sama ficilor lor și cele mai multe fete, cu lacrimile 'n ochi și roșiă de rușine primea pânea ce i-o da părintele ei, căci știea că aceea e câștigată cu sudoree feței lor, la care ele nu au ajutat nimic.

Feciorii mergeau de lucru pe zi în satele vecine și astfel țineau familiile până la cules, căci săcuicul știe lucră, dar' nu știe cerși, singur pentru reedificarea bisericii s'au pornit doi săcui de-a lungul țerei cari pentru susținerea traiului căpătau din bani adunați pre fiecare lună un florin ungurese.

Accasta soarte grea au simțit-o și fetole de săcui: fiecare bucatură le era o

împutare, și cât mai bucuros li-o întin-
tindeau lor aceea, cu atât mai amară era
împutarea, căci simțeau, că nu pot ajuta
acelora cari le iubește pre ele în o măr-
sură atât de mare.

Într'o bună demineată să adunară
toate fetele câte erau în Uzon și aleg
pre Rosalia și Catița ca să meargă la
Ábrahámfalvi și să-i prezenteze dorința
următoare :

Fetele din Uzon, văzînd necasul fa-
miliei lor, văzînd aceea că ce greutate is
ele părinților lor, au decis că toate din-
preună și de-o-dată vor merge la Brașov
și vor intra în serviciu prin care faptă nu
numai că vor scăpa pre părinți de o chel-
tueală, ci la timpul seu li vor putea ajuta
cu bani, căci hărnicia și credința sēcuien-
celor e atât de vestită încât pre ușor vor
căpăta 50--60 fl simbrie pre an, care
sumă pre acele timpuri în sēcuiime nu
era ceva lucru de nebăgat în samă. Ca
nu cumva să creadă cutare familie, că
prin aceea că ele merg ca sěrviitoare, ar
fi rușinată înalntea altora, chiar pentru
aceea au hotărit că ele *toate de-o-dată* vor
pleca și isprăvindu-și anul tot așa să vor
renturna acasă, așa apoi nice o familie
nu va putea face celeialalte împutări.

Bietul preot atât fu mișcat, auzînd
acestea, cât îi deteră lacrămile 'n ochi.

— Nu rușine e aceea ce voiți voi
iubitelor a face, ci fapta cea mai nobilă
deamnă de nește fete așa cum sunteți
voi — zisă preotul înbărbătându-le —
Munca nu aduce rușine pe capul nimėru,
cu atât mai puțin munca impusă de o
nefericire cum e și ceea de față, vedeți
iubitelor, Iacob, patriarchul poporului ales
de Dzėu de două ori câte 7 ani a slujit
la streini, ce rușine poate fi pentru voi
sěrvițiul dacă vi-ți păstra onoarea ?

Astfel mângăindu-le inima cu isto-
rii din biblia el să pusă 'n fruntea lor
ca la oare-ce țeremonie și mergând din
casa 'n casă pusă părinților în colori vii
decisiunea fetelor și deși aproape pretu-
tindenii avu a să lupta cu ambițiunea
tatălui sau cu grija mamei fetelor, totuși
ii succesa presto tot locul propusul.

Mai greu îi fu aceasta la familia

Dankos. Cine fu așa mândru pro ficia lui
ca Andrei pro Rosalia floarea satului și
pro Catița miroasa lui Ioan, carca de
mult îi era nevastă dacă nu s'ar fi în-
tîmplat aceasta nefericire? și acum să
trimită 'n lume la sěrviit pre idolii ini-
melor și bucuria sufletului lor? ca să
poată zice apoi inimicii: uită coi din Uzon
nice fetele nu 's în stare a și-le ținea
ci le trimit la slujit! ca să-le poata aruncă
și nepoții lor că ș-au trimes fetele în
Brașov la cultură nemțaseă — apoi Dzėu
știe ce cinsto ne-or aduce ele de pre acolo?
Dar dacă una sau alta dintre ele ar lu-
neca din întîmplare pe căi neiertate, cine
ve șterge pata de pre întreg neamul sēc-
cuiesc? dar dacă careva s'ar bolnăvi,
cine-ar griji-o, dacă ar muri, cine-o în-
gropa? Nu! dacă nu e destul aceea că
barbații din Uzon lucră din zori până 'n
noapte mai bine vor lucra și noaptea,
dar nu vor concede ca fetele lor să meargă
'n lume de capul lor!

Aici gată părintele cu biblia, dar
începu femca cu graiul ei :

Ambe fetele îi sar în grumaz dlui
Andrei și încep a'l bombarda cu graiul,
atâta, că nu știeai că care vorbi din
doauă.

— Dacă dtale 'ți suntem dragi, atunci
dta încă ne ești drag; dta ustenești pen-
tru noi, car noi pentru dvoastră. — Acea-
sta o zisă Rosalia.

— Las să vorbească cei invidioși, a
noastă e grija că nepoților să nu le fio
rușine de noi. — Aceasta o zisă Catița.

— Poți dta crede așa ceva, că ca-
reva din noi va păți rușine? că careva
să va purta rău? — zisă Rosalia, abia
putînd de espresiunea celor ce gândea.

— Acolo voi fi eu — strigă Catița,
par că nice nu ar fi fată — și mă jur,
că până când eu suflu, fată din Háróm-
szék nu va păți rușine, sau dacă da! cu
propriele mele mâni o voi sugruma, știu
eu apăra pre aceea care vine cu mine
dacă am fi și în limbus.

— Apoi de ce ne temeți? căci nu-
mai în vecini vom fi, Brașovul e sub pă-
rote, în toată sėptămăna puteți vini la
noi; apoi Brașovenii nu s oameni răi, is

nește sași de omenie și grijöse de fata de sœcui ca de însuși ficia lor știu, mi-au spus mai multe fete cari au sœrvit acolo,

— Oh ! dar câte și mai câte servese acolo din Ciuc, Odorhei, Háromszék, sunt preste patru mii de fete în Brașov — ba pot zice că doară nici nu sunt altfel de fete în Brașov — apoi și aceea vă o pot spune că de vor arunca Brașovenii vro schinteie între noi atunci cele patru mii de fete îi vor arunca în aer ca eu dinamit !

Când isprăvi Catifa bătrînii începură a rîde, apoi știut este că unde a sosit rîsul, concediul încă nu-i departe. În fine popa promisă că el va merge în persoană cu fetele 'n Brașov și va vorbi cu popa de-acolo și cu judele regese și i-va debliiga a le da locuri bunc rămânând el însuș acolo până le va așeza pre toate.

Fetele au grăbit auzînd aceasta între oamenii lor și cu voie ziceau :

— Nu fi-ti supœrați, vedeți noi nu plângem ci suntem cu voie ! ridem, cîntăm, nu fi-ți îngrijați de soartea noastră.

Cu aceste luându-și pre scurt rœmas bun legându-și straițele mititele de bătă le-aruncară pre umere și sub conducerea bunului lor preot porniră 'n șir pe jos cătră Brașov.

Părinți, frați, le petrecură până 'n capu satului, mai până la primul dîmb, ba alții pân' la prima vâlcea, mai până la al doilea dîmb, la a doaua vâlcea, fetele nu scăpară nice o lacrimă. Acum rămân părinții și ceialalți și ele iș continuă cu voie drumul doauœ cu doauœ ; cine s'ar fi întălnit cu ele de sigur ș'ar fi gîndit ce fete sburdalnice mai pot fi aceste, ba poate și alte celea va fi cugetat. Una mai frumoasă ca alta, în frunte, frumoasœlor : Rosalia și Catifa, cuprinzœndu-sœ de după cap și pășind cu voie.

Când s'au despărțit de părinți începură a cînta cœva melodie vială ca să auză dinșii că ce cu voie iș continuă cle calea ; când au fost însă așa de departe că nu le mai puteau auzi nice vedea, începu a sœ domoli cîntecul cel vial, începeau a merge mai așozat și elo ; — în fine dispăru cîntul cu totul, grupa

carca mai înainte cînta, sœ opri și aruncându-sœ una 'n grumazul alteia începură a plînge cu amar — bietul preot era mai mort de nœcaz și supœrare.

Ajungând în Brașov preotul îmblă în afacerea lor și nu înturnă în Uzon până nu știu, că care cum e așezată, ca să-le poată duce veste celor din Uzon.

Cele doauœ fete ale noastre fură așa de norocoasœ că ajunsără în duauœ casœ vis-a-vis așa că în tot minutul puteau să converseze la olaltă.

Gazda uneia era sindieusul orașului a ceialalte fœrmenderul.

Sindieus era dl. *Six* ear fœrmender dl. de *Weinmuth*.

Syndieusul era un om cam de 30—40 ani ne'nsurat, mic la statură, blond la pœr și zăcut de vœrsat, îmbla mereu ras lăsându-și numai pre margine feței puțină barbă, carea era așa de blondă căt pœrea a fi căruntă.

Dl *Six* era foarte vestit, el era poreclit de : *cocoșul orașului*, patima lui adecă era : a face curte nevestelor, a fi în tot timpul mire fără a-sœ însura vreodată, a pișcări sœrvitoarele frumoasœ, a nebuni după fie care fată frumoșică, a vorbi nebunii, și a lăsa ca să vorbească despre dînsul diferite anecdote, a fi «vortănzœr» în baluri și «Brautfœhrer» la tot ospœtul, și alte isprăvi de acest fol, cari toate erau de ajuns ca să fie declarat înaintea opiniunei publice de «cocoșul orașului» de care trœbuea bine să sœ păzască ori ce fată de omenie cu tot dreptul îi putea striga : «mœ tem zœu eu de dta dle !»

Acest domn avea însă o mamă bătrînă carea era foarte la loc și cu frica lui Dzœu, nice odată nu-sœ ducea de acasă decăt când mergea 'n biserică și numai atunci sta în foreastă când venea cutare vecină în povesti.

Întreagă ziua o petrocea în rugăciuni și lucruri sante și nice capul nu o durea de nebuniile fiului sœu și chiar dacă auzea cœte una din comediile lui, numai suspina din adîncul sufletului sœu.

Gazda din vecini, fœrmenderul era de tot altă natură. El era moravul per-

sonificat. Când mergea pe stradă nice când nu se uita în lături și nu era în stare a pricepe cum își poate pune cineva ochiul pe muerea caro nu îi soția lui legitimă orecând încă a fost străină până și-a pus ochii pe ea.

Persoana aceea însă, pro care și-a fost pus el oarecând ochii, era persoana cea mai neacomodată, ca cineva să-ș pue ochii pe ea.

Doamna Weimuth era înaltă și uscățioasă, cu fața ascuțită, cu fruntea pălită ornată cu două sprincene ca doi șerpi și nește ochi ca două săgeți, cu mâni mari osoase și fisionomie tot-dea-una mâniaoasă, a rare ori o puteai vedea tăcând, ear când vorbea mai puține puteai zice că face sgomot, așa că cine voea a'l necăji îi arunca că nevasta lui nice când doarme nu-și ține gura de acea figura și frisura tot-dea-una erau par că s'ar fi bătut cu cineve ceea ce nu servea tocmai gustului esterior.

Dar ce povesteau sêrvitoarele? Nu s'a mai pomenit că s'o fi sêrvit oare-care dela Sân' Mihai până la Sân' Georgiu, ba într'un an se pârindau câte 5—6 ceace în un oraș mic e foarte slab sêmn.

Cât e ziua de mare avea de lucru cu sêrvitoare, ori cum se 'nvrteau acele, nimic nu făceau pre plac.

Ori era afumată supă, ori blidele nu erau destul de curate, în toată ziua le trimetea 'ndêrpt cu carnea la misêrniță și le împuta toată mușcătura.

Dacă umblau îmbrăcate frumos, era posna, că pentru-ce se 'npupuțază? Dacă le agrăia vr'un fecior, își auzea litanie câte trei zile, ear dacă scăpa oare care ochiul spre dl. Weimuth, era pace de dinsa căci îi scotea ochii cu unghiile.

Ori ce trecea la casă, tot-dea-una sêrvitoare era de vină, fârină, sare, unsoare, lemne, toate erau furate, ascunsê, și era posnă și minune că de ce nu țin mai multă vreme

Dacă se perdeva vr'o bumbușcă de pre measă, rêsturna casa pentru dinsa și era vai de biata sêrvitoare dacă afla prin halubele aceleia o bumbușcă ca și a ei

cu toate că și atunci sêmânău bumbuștele una cu alta.

Apoi dacă cutoza a-i resona ceva! Mai ușor era a agrăi racheta sau a capacita ursul rânit, decât să steie acea sêrvitoare înaintea dnei Weimuth, dar tot acolca era și dacă nu-i resona. Doamna Weimuth toată ziua mârăia deși nu așa tare.

Dacă spêrgeau ceva vas, trêbuea sê'l rêscumpere, deși în întregă culină abea puteai găsi vr'un vas întreg, toate erau ori sparte ori știrbite și dacă mergeau la piață sau fântână nici când nu le credea că nu ar fi putut veni mai îngrabă acasă.

Ne putem închipui ce noroc le-a bătut pre fotele noastre că nu a ajuns Catita la Weimuth și Rosalia la Six, căci precând o necăjeau de moarte lingușirile dlui Six, pro biata Rosalia, Catită desigur în toată sêptămâna îi bătea pre doamna Weimuth.

Astfel apoi fu mai bine! Fața roșie și plină, ochii negri și trupul rotund a Catitei îi plăceau bine dlui Six, ear Weimuth încă ora prea bine mulțămit cu ținuta modestă și blânda a Rosaliei și așa fiecare fu instalată în postul ei.

Dna Weimuth, ca să înceapă cu scârbă, îndată la 'nceput îi spusă Rosaliei cu gură mare după olaltă că ce are de făcut, ce trêbue și ce nu-i permis să facă! să se scoale de vreme, să fearbă cafeaua, să ardă lemne puține, să vixălească cismele domnului, să moargă la piață, să nu șază pre acolo multă vreme, cu leghinul misarășului să nu 'ntindă multe, din banii de piață să nu fure căci o va prinde, să facă foc repede, să grijască de supă să nu dea în foc, să îndoaie rațele și găștele, să-și peptene doamna, șu-i scalde cățelul, să mătore 'n chillii, să ude florile, să aștearnă paturile să aducă apă, să puie measa, să aducă mâncărilo, ce rămâne să nu mânance ci să puie bine, să spale vasele, rufele, să téglašască, să mângălească, să alegă unt, să se poarte bine, altcum va fi alungată.

Biata fată îi sêrută mâna și promisă că toate le va isprăvi cum se cado.

Catița, cât ce intră la mama dlui Six ea îi spusă, întrebându-o ce-i de lucru? adică descoperi lucruri, de cari buna stăpână nice nu visa, cum o: torsul, îngrășatul galițelor, grădinăritul. «Aceste toate trébue să se faci — zicea Catița — căci omul economisază mult și nu e silit a cumpăra toate din piață. Apoi cu toate le-oi isprăvi fără a 'mi zice barămi un cuvînt, de aceea nu e trébuință să 'm porunciaseă nice doamna nice domnul căci aceea una stă că nu 'mi place larma mare și și aceea că până îi vine oarecui ceva lucru în minte cu l'am și isprăvit deja.

Buna doamnă era prea multămită cu acest plan, altcum era prea religioasă decât să-i placă sfada, și mai bine bea coada laptelui decât să se certe cu sêrvitoarea că unde e fruntea? și mânca supa afumată mai bucuroasă decât să meargă la culină și să fie ear năcaz.

Ea era deci convinsă că Catița e chiar pre gustul ei. Dar dl. Six încă era convins ca aceasta e pre gustul lui. El singur o condusă pre trepte în chilia de sub coperiș, care îi era destinată, arătându-i unde i-va fi lăcașul, tracta foarte amicabil cu ea, ba de câteva ori se încercă a-i ochi la care faptă Catița îi răspunsa cu nește priviri de basilisc, în urmă ea adio o pișcă nițel dar fata așa de țapén il plesni preste ghiarē, încât era aproape să țipe de dorero

— Ei ce grea e la mână fetița asta, să căca dl. Six sugându-și degetele lovite.

— Așa 'ți trébue, bine-o făcut, — zicea mamăsa, bucurându-se că și în asta privință și-a căpătat o fată pe gustul ei și de aici în colo o iubi și mai mult și era convinsă că i-va îndrepta fiul pre căile Domnului, dându-i cu vre-o ocașune o bătaie sdravênă, ceea-ce și merita.

Aceasta iubire Catița se năsua a o potenția. În casă era o regulă și cură ca nici-odată mai înainte; culina ca oglinda, chiliilo ca aurul, mâncările cu gust, curtea măturată, grădina plină de legumi și flori, laptelul de douăciori așa gros fiind vaca bine grijită, și dacăt trébuea disputat cu pitarul sau misarășul nu-i trébuea

proicator, o ispravea Catița și aceea; apoi aceea trebua să i-o lase omul ca în săptămână baremi odată să se sfădească, că cu cine? treaba ei! își căpăta ea când pe unul când pe altul. Iar stăpână-sa nu să se mânie, dar' îi părea foarte bine că are la casă o persoană cu curaj carea se disputa și în locul ei privindu-o drept-aceea ca paza, sentinela casei.

Altcum îi trecea însă vremea Rosalici.

Biata fată, carea nice când nu a auzit acasă vorbe dure, care era oglinda și idealul fetelor, modestă, supusă, fiind mereu lăudată și cinstită, acum în toată dimineața se trezea în gura sudalmelor stăpânei sale, ori ce făcea nu era bine și de multe ori așa vorbe 'și auzea cât mergând în vr'un colț undeva o năpădea plânsul. Dar nu plângea numai în ascuns nu cumva să o știe Catița.

Dar' într'o zi totuș o prinsă.

Să 'ntălniră la fântână. Catița stetea chiar lângă fântână ținând sub gura de leu (pre unde curgea apa) un ol atât de mare că altă fată nu ar fi fost în stare nice a'l rădica plin cu apă, necum să-l ducă încă acasă. Păru-i negru ca peana corbului era împletit în douăc cozi, fodorii dela cămeșă erau legați cu petele roșii pe din sus de cote, cu mâna 'n șold cu șurțul dat în o parte ca să nu și 'l ude, privea în lume ca o amazonă îmbrăcată 'n haine ungurești.

Chiar atunci veni din întâmplare și Rosalia la fântână și Catița îndată observă că ochii i-s plânși.

— Ce-ai pățit? o întrebă spariată. Rosalia vocea ascunde, a tăcea, dar Catița nu-i dădu pace ei tot într'una sta că să-i spue ce-i?

În urmă îi spusă că doamnă-sa a certat'o foarte și a porcelit'o «fată de nimică» pentrucă crede că ea și-ar fi pus ochii pre bărbatul ei.

Catița gălbini și de mânie începu a tremura, apoi fără a zice un cuvînt își lasă olul la fântână și înainte de ce o-ar fi putut cineva împodeca năvăli la dna Weimuth în chilie.

Nu se 'ntrebă mult ei haida pre

drepte la deal, de-alungul chiliilor până dădu de dna Weimuthne care tocmai își peptina cățolul.

— Auzi-mă doamnă! — strigă fata abca răsufând de mânioasă — sora mea e la dta în servitiu, sora mea e o făptură blândă și modestă, dta ești un burduh de scârbă, care s'ar acăța și de sfinții narchangeli să poată, dar ce nimernicie e a numi pre sora mea Rosalia «fată de nimică,» iă spre știință că soara mea e o fată de nobil, modestă și de omenie, apoi că eu cine 's? roagă-te lui Dzēju să nu știi, căci dacă voi auzi încă odată că ai sfădit pre Rosalia, sau numai că te-ai uitat urît la dînsa, atunci să nu fiu fată de omenie, de nu-ți răscolese toată casa, ear dacă voi auzi de pre stradă că te sfădești cu sora mea, apoi să știi că mă pun în mijlocul uliței și de-acolo te-oi aldui, dar așa, că nice în iad nu mă vei uita!!!

Doamna Weimuth așa de tare s'au spăriat cu cățel cu tot cât era p'aci să înlemnească amândoi ea din poveste; cât ce își veni în ori și 'și rēcăpetă glasul cugetând că ce nerușinare poate fi asta a-o blama astfel în casa ei proprie: înflându-se și ea în pene își dădu curs liber aprigei sale limbuță.

Dar nu folosi nimic căci dacă știea ea striga, Catița strigă de două-ori așa de tare urcându-se mereu cu câte o octavă. Cearta să auzi și pre stradă unde să adunară mulțime de oameni sub fereastă; în fine acela fu capătul că dna Weimuth, răgușind nu mai potu striga, Catița însă nu răguși și astfel a ei fu vorba cea din urmă.

După aceasta ca învingătoare merse la fântână după olul său cu apă.

Afacerea ajunsă la primariul orașului. Dna Weimuth stătu de bărbatul său să bage pără, sërmanul fűrmender o ascultă deși el era cel mai rău procator în oraș; apărarea Catiței o luă în mână sindieșul și de oare ce fata nu i-a zis doamnei nice o vorbă cu carea ar fi ofensat'o ei numai aceea îi fu greșala, că aceea, ce pus pe hârtie suna domol, ea ozisă în un ton prea înalt: dna Weimuth, din contră, ca îi dădu

toate titularele alosă câtè numai lo avu în dicționarul său privat; nu numai că nu i-au făcut destul ei căpëta și admonațiune, că cu servitoarele de oneste să se poarte altcum, ca să nu se repoțaseă din nou un astfel de cas spro conturbare, liniștei cetățenilor; dacă însă nu ar voi a o mai ținea, să-i plătească simbria de pre anul întreg apoi îi poate da drumul.

Aceasta o atinsă reu pre domnia ei. Ei bine, i-a dat pace Rosaliei dar își propusă că o să 'și rěsbuno; dar până atunci, de câte ori avea gust a se sfădi cu servitoare tot-dea-una se apuca de bărbatul său, care perdu procesul cu Catița, și apoi acum avea ce 'și auzi. Aicea apoi nu avea de a porunci einstitei doamne nice orașul nice judele regesc.

Dar nu preste multă vreme căzu și Catița din grația domnului ei. Voinicul sindieș nu slăbea pre biata fată din dragoste ei tot mereu umblă după dînsa făcând chiar ea lupul închis în crușcă, care la fiecare bătă își scoate botul de sute de ori; și totuș să mai încearcă cu cugetul că doar totuș îi va succeda a eși.

Când cu presente — când cu vorbe frumoase îmblă prelângă fată; lucru natural: vorbele mergeau în vînt, presentele pre fereastă afară. Conveniri mai scurte tot îi mai succedea, ori că o surprindea când ferbea, ori când lucra 'n grădină să furișă la spatele ei și îi săruta grumazul, pentru care faptă tot-dea-una își capăta porția sa, ori din vr'o rudă ori cu coada greblei. Dar este un proverb nemțesc care zice că între amoroși e de lipsă cearta adevcă, cearta încă e o specie a espresiunilor amoroase. Urmele acestor fel de espresiuni nu odată le purtă dl Six mai multe zile pre trupul său dar nu acolo unde e datină a purta alte suveniruri de amor, la sin ei în spate.

Într'o sară Catița, carea de regulă era cea din urmă la culcate, isprăvind tot lucrul în culină luă în mână lumina închisă bine ușa și uitându-se bine prin tot colțul căsii că nu-i cineva pre acolo ascuns? se dusă în chilia ei și după ce astupă fereasta cu șurțul începu

a-să pune în acel grad al comodității care o necesar la dormit.

Dar nu descriem mai departe: în-tăi pentru-că nu aflăm cu cale a descrie pre o femeie onestă în poziția aceasta, a doaua pentru-că nu avem cauză a escita atari simțăminte față de o persoană deja de mult moartă.

Atâta ne putem închipui, pro lângă cea mai moderată fantasio, că mucurile

când rămân singure, gătindu-să de culcat cu privire la farmecele proprii nu întră-buințază mare precauțiune.

În acest moment liber de ori ce precauțiune, când Catița era în firmă credință că e singură, auzi cova sgomot lin.

(Va urma..)

Trad. de I. C. Pap.

NOAPTEA PRIMĂ.

(Enarștiune din tainele vieții noastre politice.)

Era în vara anului 18**

În biserica unui mic sātuț din țara Bucovina, a acestei mititele țorișoare, — ruptă și furată de cătră o mână masceră, chiar contra orice fel de drept al gintiilor — dela sinul maicei Moldova, — vedem întrând la cununie o tineră păreche, cu o pōteră de nuntași.

Mirele e un trufaș oficir împărătesc, de o statură înaltă, umăros, și la față bine pronunțiat. Trăsuri marcante și firme și românești, cari îi implu de spaimă pe cei fricoși și le plac femeilor. Părul lui bălau, peptănat în două părți, asupra unei frunte serioase și gânditoare.

Mireasa e ca o crenguță de sălcioară mlădioasă, cu trup gingaș, ațitător de patimi. Sin rotund de merișoare. Și cu cel suris înconștiu pe buze, ce-ți aprinde dorul de a lupta ca să o câștigi, și i-ți fură fără voie gândul și mințile, a te ocupa tot de ea.

Ce bine, ce de minunat să potri-vese! Acesta era refrenul general.

Vom intra dar și noi în biserică, ca să fim martori celor ce se potrec.

Mirele se așează de-adreapta uși dela altar, mireasa de a stânga. Școlarii cântă 'n chor. Preotul sfințește cununile. Mai apoi le așază pe capul mirilor, după-ce mai nainte iar fi întrebat pe fiacarele, că cu voia să unesc, și la

ce mirele respunse-să cu un «este» răs-picat, cară mireasa cu un «da» modest.

Ceremoniile toate decurg după obiceiurile îndătinat la cununii, și mai apoi convoiul se 'ntoarce la casa preotului, căci acolo se ținea nunta.

Noi vom trece peste petrecerile de rënd îndatinat la nunți, căci jocurile, mâncările și beuturile ca tot atâte lucruri prozaice pe noi nu ne 'nteresează, — ci după îndepărtarea oaspeților, vom intra în chilia vecină de lângă ceea a tinerei părechi, ca să auzim toate ce să petrec între ei, fără se fim observați, și pre a ști astfel întreaga istorioară a primei nopți.

*

Orologiul din chilia tinerei părechi bate o oară după mezul nopții. Mireasa i-și desface coșitele, culegând una câte una florile din ele, și cu gingășie și-le așează 'n poală. O mică floriceică încă cade pe pământ, și pre când mirele, carele stătea lângă mireasă, preveni spro a aredica aceea mică floriceică, privirile lor deodată se întâlniră, și mirele cu uimire văzu, cum doi stropi de lacrimi, curg de alungul feții miresei, și că dinsa tremură, și este palidă ca frunza.

— Te voi fi împuns poate? scumpa mea, îi zisă atunci mirele cu o voace blândă, luând în mânilor sale mânilor miresei.

— Nu! Nu m'am inpuns!

— Dară de ce trēmuri dragă. Rogu-te de ce acestea două lacrimioare!

— Miroasa șovăește. Căpșorul îi cade pe pept. Și după o oftare ascunsă și năbușită îi orump lacrimile șiroaic.

— Eată aceasta floare pălită, aceasta sum eu. Acesta e soartea mea, zise atunci mireasa, — desfăcându-și mânilor din ale mirelui.

— Nu te pricop... Știi că te-am luat din iubire curată. Nu ai să-ți ascunzi dar secretul inimei tale de mine, căci eu vęd că tu ai un ataro secret pe inima ta. Observasem aceasta și 'n biserică. Inpărtăsește-mi dragă și mie acest secret al teu, fără frică, fără șfială — căci fie acela chiar și dureros pentru mine, eu te iert, și și nainte î-ți jur cumcă te iert. Numai nu ofta, nu plânge, nu suspina, iubita mea.

— Nu se poate. Secretul ca să ți-l spun nu se poate. Nu se poate.

— Dar eu te iert. Chiar să mă fi și înșelat eu te iert, căci știi bine cât de tare te iubesc. Ai dar și tu îndurare de mine, și nu fă să mi-se rumpă inima, carea numai pentru tine bate. Spune-mi dragă tot ce ai pe sufletul teu, și nu mă face ca să 'nebunesc. Adă-ți apoi și de aceea aminte, că acum sum soțul teu, și așa am și dreptul, de a putea pretinde, ca se le știu toate.

— Oh! Da! Da! O înșelătoare sum eu. O nimernică sum eu, ca nimeni alta. Dar rogu-te cruță-me, și nu mă face ca să-ți spun mai multe... Și apoi earăși continuă mireasa, cu o voace timidă și rugătoare: Ție țiitoare... Roabă... Sărvitoare i-ți voi fi.. toate.. toate ce tu voiești: dar soție nu. Asta nu se poate.. Nu se poate.. Jurământul maicii mele nu mă lasă. Jurământul maicei mele nu mă iartă. Ș'aci e tot secretul meu.

Astfel se tânguia tinăra mireasă în noaptea primă, luptându-se între jurământ și dragoste...

— D'apoi ce jurământ greu a-i făcut tu maicei tale, o întrerupsă mirele, netezind cu gingășie fața-i aprinsă ca bujorul

— Vezi, eu nu sum nemțoaică, după

cum gândești tu că aș fi, ci eu sum — zice mireasa — de după tată o ungoroaică, eară după mamă sum o română. Și fiindcă pe tatăl meu adovărat îl perdusēm încă în primii ani a-i copilării mele, așa mă și țin încă mai mult română, decât ungoroaică, fiind adecă crescută de maică mea.

— Explică-te mai clar sufletul meu, căci nu înțeleg nimic din tot secretul teu, atâta e acela de obscur, îi zise mirele.

— Apoi ascultă dar, și cu îți voi spune toate, — continuă mireasa: — »Tatăl meu a fost un ofițir la husari, și un gur de viță, carele la anul 1859 căzu pe câmpul de onoare în bătălia din Italia, fiind ofițir în armata de voluntari a lui Ludovic Kossuth, a acestui mare și vestit patriot, carele lupta în interesul independinții și a sfintei uniri a provințiilor italiene.

— »Sermana mamă astfel rămăsese veduvă, și mai în urmă, după trecerea anilor de jale, ea se mărită de a doauăoară earăși după un ofițir, dar acesta de origine german, și dujman de moarte atot ce nu era nemțesc, și mai înadins dujman al ungurilor și al românilor.

— »Acest tată mașter încă lupta-se în acel rebel italian, ca și căpitan într'un regiment românesc de graniță, nu însă în tabera de libertate, ci ca niamț și austriac mare, contra legiunilor franco-italiene și Kossuthiane, contra libertății poporului italian, va să zică: în servițil rușinoasei reacțiuni austriace...

— »Ah! Pare-mi-se că și acum îl vęd naintea mea pe acest niamț josnic, cu ochii pururea înholbați spre Viena, și cu pērul și nasul roșu, ca creasta cocoșului.

— »Na, na. Ja, ja. So, so. Atâta-i era adese-ori toată conversația de peste zi cu maică mea și și acestea cuvinte esprimate fără simț, fără căldură, fără iubire.

— »Da! Era niamț mare el, și altă limbă nici că știa, afară de cea nemțescă, dar pe asta limbă atât era apoi de fudul, încât nici că ținea pe nimenoa om cult,

dacă acela nu ar fi știut hodoroși nemțește.

— «Dar apoi predilecțiunea lui era, de a ști face zizănie, spre a să încăiera românii și ungaril între sine, din pricinile lui; căci era omul naiboi.

— »Și apoi câte avea beata mamă de suferit din Inchipuirile acestui om vulgar, grob și ordinar. Și apoi eu și mai multe... Îmi aduc prea bine aminte, cum odată chiar numai pentru aceea, că în zburdălnicia mea copilărească săream prin curte, dănsul în părerea, că eu joc jocul românesc «Ardeleana», mă pedepsisă eu foame de două zile. Ear de altădată apoi auzindu-mă că cânt hora lui «Garibaldi» și a lui «Ludovic Kossuth», cari hori le-am fost învățat încă dela bunul meu tată, într'atâta s'a înfuriat, încât pe beata mamă a bătut'o vânetă, ear pe mino ma gonit fără de nici o milă dela casa mamei, ca pe o robclă, și hoțoaică, căci hoțoice sunt toate româncile; așa zicea el.

— «Așa am ajuns eu apoi prin ajutorul maicii mai târziu de guvernantă la Br. N... dela carele mă măritai după tine; și murind în răstimp și sermana-mi maică, poate și de dorul și de dragul meu.

— «Pe când însă zăcea maică mea pe patul morții, ea mă chemase la sine și povestindu-mi toate, câte a suferit dela acest bărbat niamț, ea i-mi zisă în urmă cu limbă de moarte, că ea nu poate muri liniștită, până nu-să asegurează că eu după un german nici când nu mă-voi mărita... Eu atunci luând în brațe corpul mai rece al mamei mele, am jurat pe sinul ei, și m'am făgăduit înaintea lui Dzëu, că eu după un niamț nici când nu mă voi mărita... Și eată, cată, ce am făcut? Pe maică preacurată ce am făcut? M'am măritat după tine. Am fost orbită de amor. M'am măritat după un german, dară și tu dujman de moarte a tot ce e român ori ungar.

— «Tu, tu m'ai sedus cu fața ta cea românească, cu trăsurile feții tale celei românești... Dar acum sêrae de capul meu cel lud... și de viața mea!

— «Până am fost fată nu avusom

curagiul a-ți descoperi socrotul inimei mele, căci eram prea amorizată de tine, dar acum sunt înainte toate urmările jurământului meu, și de aş ști că mi-să rumpe inima în durori, dar trêbue ca să mă opun barem poftelor trupești, căci mă tem de Dzëu și de păcat.

— «Pânăce nu am trecut deci pragul acela al căsătoriei, de unde pentru o femeie nu mai este rēntoarcere, te jur, ca se-mi dai pace, că nu mă jertfești.»

Zicând acestea mireasa, ca o neună să aruncă spre ușă, să fugă 'n lumea mare o osîndită, ca o păcătoasă.

Brațul vînjos a mirelui însă o reținu, carele baricădind ușa cu spatele, o luă ca pe o păpușă usorică, sêrutând cu foc, și cu iubire acele mâni mititele, cu cari i-și ascundea mireasa ochii, obrazul, și gurița.

Mai lin dragă... mai mereu rogu-te, îi zise mirele blând și într'un ton intim. Liniștește-te numai puținel, căci te asigur, că tu măritându-te după mine, nu ți-ai călcat jurământul.

— Cum? Ori doară tu întradevăr nu ești germân esclamă atunci mireasa cu o privire pătrunzătoare.

— Nu dragă... eu nusum germân.

— Ai dovadă? Rogu-te pentru dovadă — îi replică atunci mireasă; — căci de ar fi adevăr aceasta, atunci eu sum femeia cea mai fericită pe lume, — căci atunci le-aș vedea de împlinite presimțirile, ce le aveam eu față de tine.

— Mirele atunci, cu o oreșcare hesitare a unei conștiințe trezite începu a-i enera miresei următoarele:

— «Trăiește — zisă el — încă și acum un simplu plugar român în comuna S. din comitatul Brașovului. Acesta având un unic fiu, îl dete la școli la Brașov. Copilul învăța bine, bine și era tot unul dintre cei eminenți. Dară dupăce muri-să mama copilului, tatăl copilului încă serăci-să de tot, și ne mai putând să țină copilul pe la școli, era să-l aducă acasă.

— «Învățătorul german din aceea comună însă, — căci era comună micșă, locuită de neamți, sași, și de români, —

auzind planul bătrînului plugar român, și știind că copilul are o minte foarte bună, dar și altcum el neavînd copii, — merge ocaasionalmintre odată pe la Brașov, unde și înțeleasă cu fiul, că de susținerea lui dînsul se va îngriji, pînă cînd o să absolveze copilul gimnaziul inferior, car apoi il va da în scoala de cadeti, unde dacă se va purta bine, o să-l facă să ajungă și în academia militară, căci copilul român avea mare aplicare spre a fi ostaș.

— «Așa s'a și întîmplat. Pe acelea vremuri însă în academiile militari, afară de copii de ofițiri, ori fii din părinți dignitari alții nu erau primiți, și și aceștia trebuiau să fie de religionea rom. cath și așa copilul român, prin întreprinderile învățătorului niamț trecu la catolicism ba mai în urmă, de-a-să asigura și mai bine pe cariera militară, el se lăpăda și de numele cel românesc, și din Cătaramă Ionel — cum il chema în românește — el se făcu-să »Johann Fitz«, de după proleca învățătorului niamț.

— «Eată. Cetește foaia oficioasă imperială, și te convinge singură, — urma mai departe mirele — carele tocmai avea la sine pîntre scrisorile de cununie și acc-Nr. al foii imperiale, în care i-se schimbă-se numele de Cătaramă.

— Fitz! Fitz! — zise mireasa cîtînd. D'apoi că acest Fitz tu ești, căci pe tine te chiamă Johann Fitz. O tu dragule. Tu scumpul meu. Tu învîrtitul meu Cătaramă Ionel!

— «Da! Eu sum consoartă dragă! Eu sum vezi acel român lăpădat răspunsă mirele... Dar dacă lucrul ar fi numai atîta, încă n'ar fi mult, eu însă ajunsă-se-mi și mai afund în ticăloșia mea, — căci voină a șterge ori-ce urmă din trecutul meu românesc, — am mers și mai departe... Am mers chiar pînă acolo, că acum cu însuratul acesta, auzind și tatăl meu despre el, vezi-să și el la nunta, și încă pedestru din Ardeal; — eu însă avînd cunoștință de sosirea lui, am dat un săcuiet cu galbini servitorului meu, și i-am spus, că de va fi să mă cercetează un valach ardelenesc,

dînsul are să-i deie acest săcuiet cu galbini, și să-l trîmită acasă, căci la nunta mea nu o lipsă de valachi.

— «Bătrînul tată însă, ca un bun patriot și român adevărat a aruncat eu o nobilă indignațiune săcuietului cu galbini împărătești în capul servitorului, prîdându-i totodată o țidulă, ca să mi-o înmanueze mie.

— «Eată și țidula! Cetește-o!»

Aci mirele scoasă o țidulă din portofoliu, carea se vedea a fi scrisă de o mână neesperată de a purta peana, și scrisă numai din ceruză, și după metodel cel bătrîn românesc, scrisă cu litere — așa zise — potcoave.

Țidula suna astfel:

«Fiule Ioane! Auzind că te însori, am grăbit să vin și eu la nunta ta. Dar n'am venit ca să-ți cer bani, ci am venit ca la copilul meu, ca să te ved, și să te sărut Ioane! De mult auzisem eu, că pe tine dăscălașii tei nemți te-or bozomit la cap, de tu te-ai lăpădat de mine, de neamul teu, și de iubirea țerei tale, și că tu toate acestea le-ai schimbat, dară eu n'am vrut să cred. Acuma însă m'am adevărit de toate. Ved eu ochii proprii, cum tu pînă și simțemtele sfinte ale iubirei de țara noastră și de neamul nostru le-ai cocoșit cu alt simțemte, zugrumînd astfel în tine tot ce e bun și măreț pentru țara ta și neamul teu, de aceea eată i-ți și zic: — că precum te-ai lăpădat de ai tei, și de țara ta așa să fii și tu lăpădat de Dzeu.

Scris-am eu, tatăl tîu:

Nicolae Cătaramă.»

Mireasa rupsă țidula în bucăți, zicînd: Săcuietului cu galbini împărătești tu o să-l dai învățătorului «Fitz», care te-a ajutat la școală, apoi mînc, — continuă ca — încă mînc vom să călătorim la iubitul nostru tată. Eu mă voi ruga pentru tine, ca să te erte, și el te va erta. Eară tu îndreptîndu-te o să fii român bun și patriot pentru voia mea.

— Da! Î-ți voi face după cum voiești tu, — replică orgoliosul mire; — căci — continuă el: — de multe-ori și simțiam mustrare în conștiința mea pentru

celea făcute Dar apoi dela al meu tată, vom călători amândoi la mormintul tătăne-tou în Italia, ca să depunem ambii o cunună de amintire pe mormintul ace-luia, carelo ca ungur și-a jertfit viața sa în serviciul geniului latin.

— Așa! așa să faceți, să auzi acum o voace greoane și plină de valoare a unui om bătrîn venit dela țară, și înbrăcat în port brașovenesc: — căci acesta era moșul Nicolae Cătăramă, carele 'nainte de a pleca cătră casă, să mai abătu-să odată din de cu noapte pe la fiul seu, și carele chiar pe când era să între și ca nechemat la el, auzi-să din antișambură toate celea ce să petrecură în minutele din urmă, — întră mire și mireasă.

— Mirele și mireasa să aplecară în genunchi înaintea albitului moșneag, eară acesta mulțămînd lui Dzău, că i-a dăruiit fiului seu un astfel de ânger de muiere, carea să-l întorcă de pe calea cea întunecată, la calea luminei și de pe calea

ronogatismului împărătesc, la cunoașterea țării lui, și a căii naționale, spre a nu doveni și el'un dujman al patriei ca alții mulți români împărătești și descreerați cari adecă perhoreschează noatărnea țării lor, precum și pe represantul al acestei idei, — pe Ludovic Kossuth, — îi bine cuvânta.

*

Orologiul sună trei oare după mezul nopții. Moșul Cătăramă easă cu înima liniștită dela tînăra păreche, luându-și drumul seu cătră Brașov. Ear tinerii nostri, împăcați acum cu sine, după o lungă și dulce sărutare se așează ambii pe sofă albă ca zăpada, mai apoi ei aprind și lumina, și acum vorbele lor să prefac în șoapte dulci, până ce mai în urmă înceată și șoaptele . . .

Fl. Bozgan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

GRUIA LUI NOVAC.

— Băladă populară. —

Stăm cu toții dimpreună
S'ascultăm vestea cea bună
Despre Gruia lui Novac,
Ca și cărui veac-dovac
Nu affi ortac de leac.

*

Pě cel deal, pě cea câmpie
Merge-o mândră de soție;
Da 'n cocie cine șede?
Șede Gruia lui Novac,
Nebăut și nemâncat,
Cu clopul pě ochi lăsat.
Și să uită pě sub gene,
Căt și domnea-ta te-ai teme.
La mosia novăcească

Stă cocia boerească,
Că-i bătută
Căptușită
Calea-aici cu sol de pește,
Unde juni bieu călărește.
Mamă-sa îl întreba:
«Dar tu Gruie fētu-meu,
Ce stai supărat mereu?
Doar ți-i dor de Țerigrad,
Ori ți-i vreme de 'nsurat?»
— Nu 'mi vreme de 'nsurat.
Ci mi dor de Țerigrad.
Apoi măsă i zicea:
— Lasă-te de vitejie,
Și te hăți l'agonisie.
Vinde-ți pușca pě doi boi,

Și paloșul pē alți doi,
 Că mai ai a casă doi,
 Și-i ara cu șese boi.
 Și Gruia din graiu grăiea:
 — Vitejia nu mi-o las,
 Pușca nu țep nici de-un paș.
 Cu ea pē murg sē punea,
 Și 'nscărițe apoi sărea,
 Calul lui din graiu grăiea:
 — Dragul meu domnuțul meu!
 Cum te-oi duce eu pē tine,
 Ca gându
 Seau ca vântu?
 Și Gruia din graiu grăiea:
 — Dragul meu, căluțul meu,
 Du-mă așa în drumul meu,
 Și încalecă cu mine
 Să nu fie păgubire
 Nici în tine
 Nici în mine.
 Și din pinteni îl strîngea,
 Cât în Terigrad sărea,
 'N mijlocul piațului,
 La crișma 'npëratului,
 La Anița
 Crășmărița.
 — Tu Anița crășmărița!
 Adă-mi vin nu chiseliță;
 Adă-mi vin cât oi pofti,
 De bani nu mai pomeni...
 De-oi trăi ți l'oi plăti,
 De-oi muri paus ț-a fi.
 El începe apoi a bea,
 Dar nu bea vin cum sē bea,
 Cu cupa ori cu felea,
 Ci ie vederea de toartă,
 Și-o restoarnă toată-odată.
 Anița cea crășmăriță,
 Din graiu așa i grăiea:
 — Hei, mēi, Gruie fētu-meu!
 Viteaz mare ca și tine,
 Mē tem că te-or da la căne,
 Că 'n oraș
 Tu ai un grozav pismaș.

Gruia din graiu i grăiea:
 — Tu Anița, crășmăriță,
 Spune-mi pē suflētuț tu,
 Fată ești,
 Nevastă ești?
 — Nici sum fată, nici nevastă,
 Ci-s o floare după mare,
 Bag voinicii la prinsoare.
 — Tu Anița, crășmăriță.
 De ești floare după mare,
 Țucuți gura ta măi floare,
 Din sară până în zori,
 Multe ori, de mii de ori,
 Nu mē tem eu de robie
 Lâng' a ta tovărășie.
 Dar Anița crășmărița,
 Cișme roșii o 'ncălțat,
 Poale dalbe-o sufulcat,
 La 'npëratu-o dalergat.
 Ear craiul când o vedea,
 Doamne bine i părea,
 Și din graiu așa graiea:
 — Tu Anița crășmăriță,
 Doar vinul ți s'o ciuntat,
 Ori șuma-o aduci de dat?
 Crișmărița îi zicea:
 — Nici vinu-mi nu s'o ciuntat,
 Nici șuma n'o aduc de dat...
 Ci de ieri din scăpëtat,
 Voinic viteaz mi-o picat.
 Trei buți de vin o golit,
 De bani n'o mai pomenit.
 Zisē; de-a trăi
 Mi-l va plăti,
 De-a muri paus mi-a fi.
 — Tu Anița crășmăriță,
 En spune-mi făptura lui!
 — Io făptura ți oi spune,
 Că nu port în veci minciune:
 La cap cât un pușior,
 Are pipă
 Cât o vică;
 D'apoi obrăjorii lui,
 Sunt ca spuma laptelui,

D'apoi ochișorii lui
 Doue mure a câmpului.
 Care-s coapte la recoare,
 Nebântuite de soare.
 — Du-te tu Aniț' acasă,
 Că oi trimete birși,
 La tine 'mpripă or sosi
 Cu vinuț de 9 ani;
 Și-i dă vin cât a pofti,
 De bani nu mai pomeni,
 Că acela e voinic
 Din vița cea novăcească,
 Dumnezeu s'o răsească!
 Pe el și pă tată seu
 Bate mi-ar Dumnezeu.
 Ala îi Gruia lui Novac,
 De trei ori țara-o pădat,
 Și-o rămas nevătămat.
 Vin bugăt dă-i de-a pofti,
 Doar a be și s'a 'mbăta,
 Jos la pământ a pica, —
 Turcii mâna-i vor lega,
 Cu șparga cea de mătășă,
 Ce e înplătită 'n șeasă,
 Și l'or strînge până 'n oase...
 Gruia be nemăsurat,
 Capul lui s'o 'ngreunat,
 Jos la pământ o picat.
 Vin mulți turci de pă șesuri,
 Ca muștele la hrănuri;
 Prinsă turcii a-l lega,
 Cu ața cea de mătășă,
 Și-l strîngeau până la oasă.
 Părul Gruii să clătea,
 Câte-un turec pă jos cădea,
 Părul Gruii să clăti,
 Câte un turec el zăpăci.
 Da un căne de turec bătrîn
 Cu inimă de păgân,
 Din graiu așa mai grăiea:
 — Turcilor, boerilor!
 Păziți bine să-l legăm,
 Că de apucă-a să trezi,
 Pe toți ne va respi.

Și l'o strîns și l'o legat,
 La 'npărat'o dalergat.
 'Npăratul când il vedea,
 Păru 'n creștet i sărea,
 Și din graiu așa grăiea:
 — Dar tu Gruie fētu meu?
 Viteaz mare ca și tine,
 Ți-ar putea fi și rușine!
 Că te-aduc legat la mine!
 — Dar tu căne de 'mpărat?
 Numai nu mă supera;
 Mintenași m'oi deslega,
 Tot fleanduri te oi demică,
 La cioare te-oi arunca,
 Dracul hasnă ți-a lua!
 Împăratul ear zicea:
 — Turcilor, boerilor!
 Păziți bine și-l duceți
 'N margine de Dunăriță,
 Unde-a fi mai grea temniță.
 O sută de măgi de peatră
 Să puneți pă el lăcată.
 În trei ani că l'au robî,
 Când Novac trist o grăit,
 Unui corb a lui iubit:
 — Tu corbule fētu-meu,
 N'ai văzut ficiorul meu?
 Și corbul din graiu grăiea:
 — De văzut nu l-am văzut,
 Dar de hir i-am auzit.
 Și Novac din graiu grăiea:
 — Umblă corb de rëndul lui,
 Că 'n veci cât tu vei costa,
 Cu toată sēmēnța ta,
 Cu carne te-oi hărăni,
 Cu vin roșiu te-oi cinsti.
 Corbu 'n aripi s'o luat,
 Unde Gruia întristat
 Fu sub peatră aruncat.
 Corbul din clonț croncănea,
 Și Gruia așa-i zicea:
 — Du-te corbuț la focu, !
 Că azi nu-ți e norocu.
 Vină mäne demineată,

C'atuncea m'or spênzura,
 Și doară te-i sătura.
 Dar corbul din graiu grăiea:
 — Hei, măi, Gruie fétu-meu,
 Nu mi să-ți mēnc carnea ta,
 Nici să beu sângele tēu,
 Să umblu în rēndul tēu.
 Și Gruia din graiu grăiea:
 — Du-te corb unde vei vrea,
 Și 'mi adă un călămar,
 Și o țēră de hârtie,
 Să-mi scriu a mea grea robie.
 Gruia 'poi mai cuvânta:
 Turcilor, boerilor!
 Sloboziti mâna-mi de-a stēnga,
 Că dreapta-mi nu-ți cuteza,
 Să scriu la măicuța mea
 Num'on pic de cărticea,
 Știe de mine și ea
 Că mâni mi-a fi perirea.
 Ei mâna i-o slobozit,
 Cărticica el și-o scris,
 Corbu 'n unghii o-apucat,
 La Novac o alergat.
 Corbul la el când sosea,
 Novac atunci prēnzuiea,
 Și astfel corbul i grăiea:
 — Domnule Novacule!
 Lasă prânzul la Domnu,
 Si cuțitul la dracu,
 Că-ți potopesc fecioru.
 Novac atunci s'o 'mbrăcat,
 În haine călugărești,
 Căci știe și cărți popești.
 Și s'o dus pân' la 'mpērat,
 Și din graiu i-o cuvântat:
 — 'Nălțate, mândre 'mpērate!
 N'aveți robi de spovedit,
 — N'avem robi de spovedit,
 Ci-avem robi de potopit.
 Dar Novac din graiul grăiea:

— Așa lasă Dumnezeu,
 Pē robi să-i spovedesc eu,
 Cum e datina rumēnă,
 Cum e datina creștină,
 Robul cel nespovedit
 Nu poate fi potopit.
 Iertarea și-o câștigat,
 La Gruia el o întrat,
 Și din graiu i-o cuvântat:
 — Bate tu măi marginele,
 C'oi bate io mijloacele,
 C'ai început la robie
 Și ești mâncat de robie.
 Gruia apoi cu Novac,
 Sē hățiră, 'mpintenară,
 Turci tăieau cu paloșele,
 De stătea chiar Dunarea,
 Num'un căne turc bētrîn
 Singurel o mai rēmas,
 Într'o unghiură de gard.
 'N coate și genunchi o stat,
 Și ala tare s'o rugat:
 — Sfinților, vitejilor!
 Me lăsați nevētamat.
 Dar Novac i-o cuvântat:
 — Te-ași lăsa și nu lăsa,
 Numai cât te-om însemnă,
 În lume olog vei fi
 Să nu ne poți tăgădi.

*

Gruia Novac dinpreună
 Merse apoi în voie bună
 Cătră casă, ca și cari
 — Voinici crânceni mari și tari.
 Nu sē tem de lumea toată,
 Când pūn umerii la olaltă.

(Din jurul Aradului.)

A. Pituc.

UNGRO-MÂNIA ÎN ROMÂNIA.

(Visiuni bufnicești.)

Oare ce s'ar alege din vecinii noștri dacă n'ar fi unguri în lume? Oare despre ce s'ar scrie? scriitorășii din statul românesc ar umbla cu unghii de un cot, nu 'și-le-ar roade precum fac astăzi în munea lor mare spre înegrirea unгурilor. Foile statului românesc liberale vorbesc despre doue că 1. conservatorii cu regim cu tot sunt pungăși, 2. iar unгурii sunt selbatici. O orbiă ne mai pomenită Spro desfătarea cetitorilor reproducem o parte dintr'o pociă mult gustată :

Nu, ci unгурii selbatici, și ministri și popor,
Și-au pus pinteni la călcăie și la cap pene de cioară
Și ca 'n timpul lui Atila și Arpad, strămoșii lor,
Bat din pinteni. Cântă ciardaș jăfuiind alte popoare.
«Petre zice Creatorul, nu lăsa acești mișei
Ca să-mi turbure Europa, care nu e pentru ei!

Lero.

Așa ciribese poeții.

«Iar Ungurii. Procesele de presă continuă contra Românilor de preste munți mai cu furie, de cât mai nainte. Tribuna, marele și valorosul organ de publicitate din Sibiu și Foaia Poporului ziar literar, au fost oprite de Unguri să mai apară. Românii de peste munți sunt desarmați. Causa lcr ce e drept a găsit simpatiele tuturor românilor de sânge, ba a întregii lumi civilisate. Dar cabinetul pretins român din București, a declarat prin gura ministrului seu de esterne, că nu se amestecă în afacerile românilor de peste Carpați. Ni se cer fortificări de sute de milioane și ni se va cere mâne să vërsăm sângele copiilor noștri pentru a apăra tripla alianță. Dar tripla alianță nu oprește pe unguri a nimici pe frații noștri! Și toate acestea să petrec la lumina zilei. Doamne când va sosi ziua redeșteptării? când românul va reincepe a urma politica străbună, de a să alia cu vrăjmașii vrăjmașilor sei?!»

Așa scrie jurnalistul infocat.

«Toți — căți cugetăm ca Români — suntem soldați ai unei mari cauze — nu numai națională românească ci — de dreptate și de civilizațiunea omenească. Puțini la număr, misiunea noastră este mare: — am contribuit să oprim năvălirea Tătarilor și a Turcilor, am însușit și adăpostit în mod sincer și leal și pe Greci, și pe Bulgari și pe Sërbi, avem astăzi dătoria să aducem pe Maghiari la dreapta cunoștință, că nu se poate funda nici un s'at pe

nedreptate și pe neomenie, mai ales nu în mijlocul Europei și la finele seclului nostru.

Dimitrie Sturdza.»

Așa vorbește politicianul de frunte din opoziție. Nu suntem însă în curat cu purtarea dlui Sturdza. Când era la putere «misiunea mare» a rumânilor «la număr puțini» o implini cam așa că-i espulsa pe ardeleni (Ciureu, Săcăsan, Ocășan etc.) așa dară îi imputina și mai tare; îi aducea «pe maghiari la dreapta cunoștință» cumcă «în mijlocul Europei nu se poate funda nici un stat pe nedreptate și pe neomenie» amestecându-se în treburile înterne ale altor state. În aste împrejurări dacă poate fi voarbă despre oare-care «nedreptate și neomenie» aceste se află în caracterul politic al dlui Sturdza care odată pre noi sermanii ardeleni ne improașcă cu călcăiul în partea din napoi iar astăzi ne sărută în gură. Tare ne mirăm că în mijlocul Europei, la finele seclului nostru» se mai află oameni, precum este și dl Sturdza, cari din gură 'și fac altă parte a trupului și sunt totuși oameni cinstiți, ba sunt șefii unei partide. La unгурii selbatici nu se află d'acești hermafrodiți politici.

*

Slavici ar fi mintea, gura, simțul și ieul ardelenilor în România. Un om cu condeiu făcător de gălceavă. Cu cea mai mare ușorătată s'a lăpădat de patria sa și s'a legat de statul românesc, ca scaiul de oaiă.

Un mistificător de frunte, care are visiuni, ca cel lovit de lingoare. Face ca bufnița; credo că el vede și noaptea, și dospore visurile sale vorbește apoi aderenților spumăgând la gură. Il cred, România o țară nenorocită, în care toată lăcustă are de ros. D'apoi oamenii cei ce vorbesc despre unгурii bărbării, cum să n'aibă de ros?!

Visiunea mai proaspătă alui Slavici

o Austriă mare și tare cu ajutorul nemților.
Cum cânta poporul numai în Ardeal?

Neamțul cu auznam și protocol
Ne-a lăsat cu e . . u gol.

Nu face nimic, — dl. Slavici și cu
e . . u gol încă le va slugi nemților. Co
serie acest om (Correspondența Română
numărul 5.):

»Și, inadvâr, vânătoarea de suflete să face
printre Români de peste Carpați mai ales spre a
produce un curent anti-austriac. Nu numai dnii Mol-
dovan și G. Alexi, ci chiar și alți oameni mai în se-
rios luați o mărturisesc aceasta.

Voarba e, ca în cazul, când Maghiarii ar pro-
clama independența regatului ungar, Români să se
unească și ei cu Maghiarii ori să rămâie cel puțin ne-
utrali. Aceasta o voiește și dl Dr. Alexandru Mocso-
nyi, aceasta Părintele Metropolit Miron, aceasta o
voiesc toți cei ce nu vor să între pe față și fără
de șovăire în partidul național român, care e monar-
chic, foarte monarchic, pentru densii prea de tot mo-
narchic.

Ori-și-care ar fi însă resoanele, prin care o
asemenea politică ar putea să fie motivată, Români
sint și gâdesc totul altfel, și Dl. Dr. A. Docsonyi
Părintele Miron și «aderenții lor» nu ar mai avea ce
să caute în mijlocul Românilor, dacă ar spune atât
de sincer ca dnii Moldovan Gergely și G. Alexi ceea
ce vor. Sunt deci osândiți să vorbească în doi peri
ca să-i amăgească pe Români, și să caute mijloace
de a silui conștiințele ori de a cumpăra suflete dis-
tribuind sub fel de titluri inofensivi ajutoare și în-
curagiând demoralizarea spiritelor »

Auziți bufnița? O Austriă compactă,
așezată pe sulțiile neamurilor pre cum a
fost în absolutism?

Și un ticălos, mișel, care nu vrea
ca patria lui de odinioară să fiă liberă și
independentă!

*

România e atinsă de un morb zdrun-
cinător; statul rumănesc cu elementele
sale de disordine e de compătimit. Nu multă
vreme și cuvântul »România», precum se
preface Aurelia în *Relia*, Iuonaș în *Naș*,
se va preface în *Mânia*: Ungro-Vlăchia
de odinioare în *Ungro-mânia*, după morb-
bul ce a cuprins-o în timpii, mai din urmă.
Un om spumăgându-i mereu gura fiind
la tot minutul ațîțat și agitat, ferbinte la
sânge, cu timp va nebuni.

Slavici și soții, din statul tinăr ru-

mânose plin de puteri, vreau să facă un
stat neputincios pentru ura lor față de
unguri. Nimic nu folosește ungurilor ca
munca acestor oameni agitați. Pânăcând
acești oameni își perd scumpa vreme în-
tre hulirea ungurilor, aceștia lucră din
resputeri spre întărirea statului.

Unguriți, vor deveni tari, culți și avuți
noi vom rămânea cu maculaturile Ligei
cu memorandele și replicile lui Slavici, cu
Mânia în piept.

Crix-Crax.

BIBLIOGRAFIA.

În editura librărei *Niculae I. Ciurcu*, Brașov a
eșit de sub tipar următoarele cărți;

1. *Carte de Cetire*, pentru clasa I. și II. gim-
nasială și reală; seminare pedagogice și școale su-
perioare de fete, de Ioan *Popea*, profesor la gimna-
siul român în Brașov. Ediția III. din nou prelucrată.
Prețul: 1 fl. 35 cr.

2. *Istoria universală* pentru școlile secundare
de *Vasile Goldiș*, profesor. Volumul II. Evul mediu.
Cu 70 de ilustrațiuni. Preț; 1 fl. 25 cr.

în Blășiu:

3. *Cestiuni din dreptul și istoria bisericeii românești
unite*, studiu apologetic din incidentul invecivelor
Gazetei Transilvaniei și dlui Nic. Densușan asupra
Mitropolitului Vancea și a bisericeii unite. Opul
constă din 17 coale = 272 pagine format oc-
tav, prețul 80 ar. și se poate procura la redacți-
nea »Unirii.»

În București:

4. *Ion-Voda cel cumpăt*, venturile, domnia, moar-
tea lui, rolul seu în viața poporului rumân.
(1572—1584), de B. P. *Iașdeu*. Ed. II. În editura lib-
răriei Ca ol Müller.

5. *Correspondența diplomatică a lui Mihail Cogâl-
nicean*. Vol. I. fasc. V.

Cuprinsul: Legea cea mai salutară
și patriotică, — Primul contact al ungu-
rilor cu al Rușilor. — Cronologia voivo-
zilor ardeleni până la finea seclului al
XIV-lea. (Finç.) — Cuvintele româno îm-
prumutate de limba maghiară. — Prinso-
neriul. — Fetele din Hâromszék (Trois-
seaune). — Noaptea primă. — Gruia lui
Novac. — Ung.o-mânia în România. —
Bibliografia.